
గ్రంథకర్తగారి ధర్మపత్నియగు

శ్రీమతి

బేతపూడి లక్ష్మీదేవమగారిచే
— —

ప్రకటింపబడినది.

పీఠిక.

పూజ్యులకు చదువరులారా !

నాటక రచనముగనుగాని, పాండిత్యవిశేషముననుగాని నేను నొక్కొక్కరైన సమర్థుడనై గాకయుండినను నే నెప్పుడెప్పుడు వ్రాయుచున్నది నుగతసాహిత్యమునందు మన చాటుకొకపత్తమున కొనసంపాదించుచున్న నామిత్రులయొక్కయు, వారిలో ముఖ్యముగా మ.రా.శ్రీ వేమనరపు రామవాసుదేవులు పి.వీ., పి.వి. గారి యొక్కయు ప్రోత్సాహములన నిట్టి గ్రంథమునకు బూనితి. ముఖ్యముగా గా గౌరవమునకు కేసయిన బుద్ధిజవాదకులయం బునునియు, భగవద్గీతానుభవోద్ధారక నుండుబుద్ధిజవాదకుల నార్థం బునునియు నంది యందుల కనుసూలంబు గుక్కొనక చరిత్రమున నేకాని యిట్లు నాటకమున నొకరించితి.

దీనికి గానామయకుడు గుక్కొనక మహారాజు. ఆయనను నూర్చుకొనినట్లు కలదు. వీరిలో బట్టపువేదముల సంస్థానమున మున్నగునామిత్రుల దీనియందు బాత్రులగా జేసిరి. గుక్కొనకను మోహినిని నరికిముగ్ధుల నూర్చుకొనినట్లు చెలునడి ప్రతాపరాయణ కేక నున్నమిందు, ప్రతాపము పుష్కరి ఖండితములను యిత్యాదిపలులయందు గంగసలసాకర్మాదుగను నున్నట్లు నామయకుడు వ్రాసినట్లు కన్ప నొక్కొక్కరైన నూర్చు.

ఈకాలపు నాటకసామాజికల యుత్సాహమునకు గాన గుక్కొనకను మున్నగు బాధుకొనుటకు గొన్ని పాటలు మొలకలవానిని వ్రాసిన నామయకుడు మందు నూర్చుకొనినట్లు గ్రంథాంతముందు వానిని వేరుగఁ జేసితి ముద్రాపించి.

బెజవాడ, }
19-9-1918. }
ప్రేమభగవద్గీతాను.
ప్రేమభగవద్గీతాను.

ద్వితీయ ముద్రణమునకు పీఠిక.

పూజ్యులగు పదుమూరారా !

ప్రథమ ప్రయత్నముగ నేను దొలుత రచించిన యీ యొక్కాంశపాటకమును విద్యార్థికులగువారు యోగ్యతాపత్రికల నొసంగుటచేతను, బహుపాటకసంఘములవారు జనరంజకముగఁ బ్రదర్శించుటచేతను, భక్తులగువారు ఏకాదశి శనివారము మొదలగు నియమదినములందు కాలక్షేపముకొఱకు దీనిలోని కొన్నిపుటలను బఠించుచుడుటచేతను, సుజనులగువారు దీనియందలి గుణలేశముల కానందించుటచేతను నాకుఁ గల్గించిన ప్రోత్సాహమునకు వారియొక్క గృతజ్ఞుడ నగుచు వారలకు నా వందనశత్రుల బర్పించుచున్నాడను.

ఈకథ యొక్కనాటిప్రదర్శనమున కించుక పెద్దదిగ నుండినదని కొందఱభిప్రాయపడుచున్నారు. ఇది యేకాదశి మొదలగు పర్వదినములయందు జాగరణముకొఱకు రాత్రియంతయుఁ బ్రదర్శించుటకు సరిపోవునట్లు సరిగా వ్రాయఁబడినది. ఇతరదినములందుఁ బ్రదర్శించు వారు కొందఱు నాలుగవ యాకమును విడిచియు, మఱికొందఱు షష్ఠాసభనుండి మొదలిడియుఁ బ్రదర్శించి సరిపుచ్చుకొనుచున్నారు. అన్నిచేసికొనవచ్చును. భక్తులగు స్త్రీపురుషాదుల కిందలి భాగము తగ్గించుటతోపదాయకము లగుచుండఁగాఁ బ్రదర్శకులకొఱకై బడలేదు. క్రొత్తముగఁ దోచలేదు. కావుననే యిపుడును తగ్గింపఁ ముల మన్నింతురుగ

బెజవాడ,

1-1-16.

}

ఇట్లు విధేయుడు,

బేతేపూడి భగవంతురావు.

మంజరీముద్రణశాలాధిపతి.

శా. శ్రీరంజిల్లంగ లోకజాలముల సృష్టిం బుట్టినప్రంబు స్వే
 చ్ఛారీతిం బదంప మూర్తికలనన్ సత్వామూర్తి దాల్చి, లో
 కారాధ్యత్వపదంబు నొంది, పిదపన్ వ్యాపారచిత్రాంతమై
 యే హంబుచులేక వెల్లు పదమే నెంతున్ బరంధామమున్.

ఉ. ఎవ్వని దొల్త పూజ లొన రించి ముదు బెవ నంటంగన్ సుధన్
 బువ్వంగగొన్న వాచు మతి పుట్టపుగోచులవాచు మానసుల్
 నెవ్వగల్గె దోలుచు గణింపంగరాని శుభంబులందరో
 యవ్వనజాతభూషణు గజానను గొల్తు నభీష్టసిద్ధికై.

మ. ధ్వనిహంబున గీతవాద్యనటన వ్యాప్తిన్ బ్రకాశించి, యం
 తనె వర్ణాత్మకమూచు మించి, త్రిజగన్ ద్వ్యాపారపారీక్షమై,
 మునిపోషాసితమైన నాదవిపులాంభోరాశి నీచుగ నో
 యన తుంబిన్ నహియుచు వాణి మృదువాన్యప్రౌఢి నాకీపుకై

ఉ. కానల నున్న జానకిన్ కంటకుండై కొనిచన్న రావణున్
 మానుగఁజేరి వాని భవనంబునఁ గెచ్చిడి, లుకఁ గాల్చి, యా
 జానకిఁ గాంచి, ముద్రక నొసంగి, సువార్తచు వేగ రా
 జానికిఁ దెల్పినట్టి కపి సత్తము శత్రువిరాగు నెనె.

చ. చవులను జల్లునట్లు, సరసంబగు తేలియున్న నట్లు, మే
 లవునని సత్కవుల్ శిరము నం దిడునట్లు, ముగ్ధులకులన్
 గవితయొనర్చు పెద్దలకు నన్నయ్య శ్లోకం, సోమముఖ్యున
 త్కవులకు వారిపాండితిక ఖిన్నులైకి నెప్పు యొక్కెడన్.

క. తెలిసియుఁ దెలియని బుద్ధి
 యలవడి యలవడని **జ్ఞానోదయము**

దొలుత రచించితి దీవణ

గల గుణలేశములే ఘనము ♦ గాఁ గొనరె ఘనుల్.

క. చెప్పెద సత్కథ వినుడి

తప్పల తడికంచు ముందె ♦ తలచి విడకుడి

యొప్పలనే కైకొనుడి

తప్పలు లేనట్టివాడు ♦ దైవంబె నుడి.

చ. పరువుగ నొక్కపద్యమును ♦ ప్రాణిదలిర్పనొనర్పనేరకే

యొరు లొనరించు సత్కవిత ♦ కోర్వక మెచ్చక వంకరథముల్

సరగునఁగూర్చి దానిపద ♦ సంధులఁ దూతెడి స్వాములార ! నా

తెరువున కెప్పు రాకుండని ♦ తిట్టక తిమ్మక కేల్మొగిడ్చెదన్.

సీ. తాఁ జెప్ప పద్య మె ♦ దఱువిన్న నెపుడైన, బాగు బాగని తోన ♦ పల్కవలయు

దాని మార్గనకైలి ♦ దగ నెన్నినంతనె, మేలుమేలని మఱి ♦ మెచ్చవలయు

దాని భావగభీరతనుగన్న తృటిలోనె, బాపురే ! యని యెంతో ♦ భ్రమయవలయు

దాని బోధావాక్య ♦ తత్పరత్వముగొన్న, ముక్తులయ్యెదమంచు ♦ మురియవలయు

గీ. నిటులుకాకుండఁ జెప్పిన ♦ సేమిఫలము ?

పటపటలు కటపిట లనఁ ♦ బవ్యమల్లి

శ్రు భ్రమవట్టఁ జూచెడు ♦ భాగ్యమునకు

నిక్షీప్తంతు ? భగవంతుఁ ♦ డెటులు మెచ్చు ?

(ఈప.

జదువఁదగును) ను నూత్రధారుడు ప్రస్తావనయందు పదియవ పద్యానంతరమందుఁ

గీ. శాలివాహనశకము.

యెనిమిదియు నిర్వచనిష్ఠ ♦ సరగ నొకటి

శ్రీ పరాభవవత్సర ♦ నెనసినట్టి

బూర్తి చేసితి బెజవాడ ♦ పురిని ధి.

బెజవాడ,

19-9-'06

}

ఇట్లు,

బుజువవిధేయుఁడు,

బేతపూర్ణ భగవంతుర్రావు.

ఈ నాటకమందలి ముఖ్యపాత్రములు. తత్ప్రవృత్తి.

పురుషులు.

రుక్మాంగదుడు—విరికాపురాధీశుడు. కథానాయకుడు.

ప్రవేశము. అంకము 1, 3, 4, 5, 6.

కుమారుడు ... పృ. అం. 1, రం. 1—వ్రతమునుబోధించు ఋషి.

సేవకుడు ... పృ. అం. 1, రం 1, 3, 5, 6.

జాఘికుడు ... పృ. అం. 1, రం 2. అం. 5—చాటింపువాడు.

బ్రాహ్మణులు ... పృ. అం 2, 6 రం, 2

యముడు ... పృ అం 2 రం 1, 2

కింకరులు (ఇద్దరు)... పృ అం 2 రం 1

చిత్రగుప్తుడు ... పృ అం 2 రం 1

నారదుడు ... పృ అం 2 రం 1

పాపులు (మగ్గురు)... పృ అం 2 రం 1

బ్రహ్మ ... పృ అం 2 రం 2

గుణనిధి (మంత్రి) ... పృ అం 3 రం 1

కాపులు ... పృ అం 3 రం 1

విదూషకుడు ... పృ అం 3 రం 2

దోవారికుడు ... పృ అం 5

* విద్యార్థులు (మగ్గురు) పృ అం 6 రం 1

ధర్మాంగదుడు ... పృ అం 6 రం 1, 2—రాకుమారుడు

శ్రీవహవిష్ణువు ... పృ అం 6 రం 1

స్త్రీలు.

సంభాషిణి ... పృ అం 1 రం 1 అం 4, 6 రం 1, 2

రుక్మాంగదుని పట్టపుజ్జీ కథానాయ

చకోరాక్షి పద్మగంధి పృ అం 4, 6 రం 2

రుక్మాంగదుని శార్యులలా వారు

మోహిని ... పృ అం 2, 2, 3, 5, 6, రం 1, 2

(బ్రహ్మహంసపుత్రి

పుష్పమాల ... పృ అం 5 మోహినియొక్క చెలికత్తె

ప్రథమాంకము.

- 1 సంధ్యావళి
- 2 రుక్మాంగదుడు
- 3 సేవకుడు
- 4 శుకుడు
- 5 జాంఘికుడు

ద్వితీయాంకము.

- 1, 2 బ్రాహ్మణులు
- 3, 4 బ్రాహ్మణబాలురు
- 5 యముడు
- 6 చిత్రపత్తండు
- 7 వక్రచిత్తుడు
- 8 దీర్ఘబాహువు
- 9 నారదుడు

10, 11, 12 పాపులు

13 బ్రహ్మ

14 మోహిని

తృతీయాంకము.

1, 2, 3 కాపులు

4 రుక్మాంగదుడు

5 సేవిధి (మంత్రి)

6 విమానకు

7 మోహిని

8 వన్యభుడు (తెరవా)

చతుర్థాంకము.

- 1 సంధ్యావళి
- 2 చకోరాక్షి
- 3 పద్మగంధి
- 4 రుక్మాంగదుడు

పంచమాంకము.

- 1 మోహిని
- 2 పుష్పమాల
- 3 రుక్మాంగదుడు
- 4 దౌవారికుడు

షష్ఠాంకము.

- 1, 2, 3 విగ్నాదులు
- 4 రుక్మాంగదుడు
- 5 మోహిని
- 6 ధర్మాంగదుడు
- 7 దౌవారికుడు
- 8 సంధ్యావళి
- 9 శ్రీవిష్ణుమూర్తి
- 10 గుణిది
- 11 చకోరాక్షి
- 12 పద్మగంధి
- 13 బ్రాహ్మణులు

శ్రీరస్తు.

రుక్మాంగద నాటకము.

ప్రథమాంకము.

నాంది

శ్రీధరు నాత్యనుంచి, పెట • చింతలనెల్ల నడంచి, చిత్తమూఁ
సాధుల కొప్పగించి, విర • సంబగు కోర్కులగ్రుంచి యీశ్వరా
రాధనలందు మించి, కడు • రంజిలు సజ్జనకోటి నేలు నా
భూధవమాళివందితసు • మూర్తి పరేశుఁడు మిమ్ము బ్రోచుతఁ.

శ్రీకరుఁ డాదిమూర్తి, నుత • కీలుఁడు, లోకములేలుతఁడీ, సు
శ్లోకుఁడు, దీనవత్సలుఁడు, • సూరిజన స్తవనీయుఁ డచ్యుతుఁ
డా కరుణాపయోనిధి, శ్రీ • తావనుఁ డెప్పుడు సమృద్ధులునఁ
బ్రాకటవైభవోన్నతశు • భద్రదుఁడై మిము నేలుఁగావుతఁ.

2

(నాంద్యంతమున నూత్రధారఁడు)

నూత్ర—“ఇదోవచ్చితి”నని చెప్పి యలంకరించుకొనుచు నాప్రియరా లింకను రాక
యున్నది. (తెరవంకఁజూచి) ఓసీ! యలంకరించుకొనుట యైనయెడ నిటురమ్ము.

నటి—ఇదోవచ్చుచుంటిని, (అనుచుఁ బ్రవేశించి) ఏమియనుజ్ఞ నొసంగెదర ?

నూత్ర—ఏదైన నొక్క నాటకవిశేషమున నిచ్చటి సకలవిద్యాపారంగతులును, రసగ్ర
హణిపుణులును అగు నీ సభాసరులనెల్ల నానందపఱుప నే నాజ్ఞాప్తుండనైతి.
ఇందుకు నీవు సన్నద్ధురాలవై నాకు సాహాయ్యకారిణివిగ నుండవలయును.

నటి—ఏమీ! నాటక విశేషమా? ఆనందపఱుచుటకా? ఇట్టియోజన?

సూత్ర—ప్రియురాలా! అట్లునెవేల?

నటి—ఏలమా? గానవిద్యనే ప్రధానముగాఁగలది నాటకము. అట్టి గానము దూష్య
మనియు, గాయకులు గర్జ్యులనియుఁ బెక్కుఁడ్రు వచింపఁగా నేను బలుమారు
వినఁగలిగితిని, అట్టి నాటకముచేతనా మన మీ సభాసనుల నానందపఱుచుట?

సూత్ర—ఎంతటి వెట్టిదానవు! గానవిద్యనే సహజాలంకారముగఁ గోగిన సరస్వతిని
బ్రహ్మ వాక్కున ధరించెననియు విష్ణు గానలోల విరుదాంకితుఁడనియు, శివుఁడు
మహానటుండను సార్థక నామధేయుం డనియు నెన్నఁచును విశలేదా?

నీ. కచ్చపియనువీణఁ ♦ గరమున ధరియించి

యానంద మందదే ♦ యజునిరాణి ?

మహాతియఁ వీణియ ♦ రహిని ధరింపఁడే

జ్ఞానపూర్ణుం డగు ♦ నారదుండు ?

శ్రీకళావతి వీణ ♦ చెల్లుగఁ దాల్చి ము

దంబు నందఁడే మేటి ♦ తుంబురుండు

బృహాతియఁ వీణియఁ ♦ బ్రేమ ధరింపఁడే

పావనుడైన వి ♦ శ్యానసుండు

గీ. నిరత గీతామృతాస్థిత ♦ త్వరత నిట్లు

వీణియాలఁ దాల్చి యొక్కింత ♦ విసుపులేక

వరలుచుండరె వాదన ♦ నిరతు లౌచు

నరయవే వీరు బ్రహ్మణ్యు ♦ లంచు నహమా ?

3

ఇదిగాక

మ. వర కాత్యాయన, శార్ఙ్గీదేవ భరతో ♦ పాథ్యాయ, శ్రీనందికే
శ్వర, శ్రీకోహళ, దత్తిలాదులు భువి ♦ సంగీతముఁ బేర్చిచే
స్థితఁ నిల్పిగ లక్ష్మ్యలక్షణముల ♦ సిద్ధాంతముల్ వ్రాయరే ?
భరతాచార్యులటంచుఁ బేర్పడయరే? ♦ బ్రహ్మశ్వముఁ గాంచరే ?

గానవిద్యయే మామ్యమైనయెడ నిట్టి వహనభావులెల్లరు దీని నింతగాఁ
బ్రేమింతురా? అదరింతురా? కాబట్టి యవ్వరోపక్రింద యేగోవాక్యమును విని దాని
ప్రావృపరముల నయిన నెఱింగి సవస్వయపఱుచుకొనఁజాలఁ నీ నిట్లు మోసపోయితివి
కుమా ఇదియునుగాక

శ్రీ. భారతీ విషం • చీభూమి జన్మించి,
నారదహూని వీ • శారవాల

నాలమందునఁ బ్రాణి, • పదపడి గాంధర్వ
మృదు కంతనాద దో • హదయం గాంచి,

రహిమీరఁ ద్రిభువన • ప్రసయందు వ్యాపించి,
నవరసపుష్ప సం • తానమంద,

సరస కీరాశిత • స్థానమై యొప్పురు
చారు గానలతా బి • శస్త్రసుఖ ;

శ్రీ. లంబు పొడనూపె; నశాంత • లలితసార
భరిత మీయది; శిశువగు • ధన్యులైన
భోజ్యమగుచుండు; నిట్టి య • పూర్వధులర
సానుభవ మర్థమనుటకు • నడ్డు కలదె ?

5

నటి—అవునవును పారబడితిని. ఇట్టి వహనీయులెల్లరచే నాదరింబడిన యీ
గానవిద్య మామ్య మెట్టి లగు? అయినను అర్కపుత్రా! వీరల వానందపఱుచు
టకు వివిధములగు వినోదములు వేసవేలగ నుండలేదా? నాటకేల? గానవిద్య
మామ్యముకాకయుండినను వేషధాగము మామ్యమేదా? వేషధారియగువాని
మోమైననుం జూడఁగూడ నందురే.

సూత్ర—“వీరల వానందపఱుచుటకు వివిధములగు వినోదములు వేసవేలగ నుండలేదా
యని యనుచుంటివి. కేవలవినోదంబు లానందజనకంబులైనను జ్ఞానభోగ్యంబులు
కావు. కాన్యంబులన్ననో కాంతానమ్మితంబులు ; జ్ఞానానందదాయకంబులు..
అందు నాటకంబులు వేషభాషలచేత నప్రిశ్నతనన ప్రశ్నతీకరనగునగుంబులై
మహానందజనకంబు లగుటను “కావ్యేషు నాటకా రగ్య” అని బోధింపబడినది.

చాటుచున్నది. కావున నాటకవిలోచంబు బంగరుగిన్నెలోని పాయసముం బలెన ప్రతిమానం బని వేటుగఁ జెప్పవేల ?

మఱియును వేషధారులు వర్జనీయు లనుచుంటివి. సత్యము; సత్యము. వేష ధారులు వర్జనీయులే. కాని యెట్టివేషధారులు ?

ఉ. ఎంచఁగరాని లంచము ల * నేకముగా గడియించి, కొంపలకొ
ముంచి, వచించరాని నయ * ముం బచరించెడు వేషధారులుకొ
గొంచెపుబుద్ధి సాక్షులుగఁ * గూళతనంబునఁ గల్గ లేన్నియో
కొంచక ప్రేలునట్టి యుల * క్రూర దురాత్మక వేషధారులుకొ. 6

మఱియును గేవల స్వార్థపరులైన పాటకూటి వేషధారులును, అట్టులు వర్జనీయులగుదురు కాని లోకోపకారార్థముగ భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యంబు లట్టె మూర్తిభవించినట్టు లీ దృశ్యప్రబంధమూలమున నగపఱుమటచే నానినెల్ల నా సభాసదుల హృదయసీతంబుల నెలకొల్పుతలంపున వేషధారులై, తదనుగుణంబులగు గ్రంథముల నేకరించుకొని, పఠియించి, అందలి కష్టనిష్ఠులములకొర్పి, ప్రసరించు లోకోపకారపరాయణులగు వేషధారు లెప్పుడైన వంద్యులగుదురాని నింగ్యు లగుదురా ?

నటి—బాగు బాగు. ఆర్యపుత్రా! మన్నింపుఁడు. స్వీకరపాపజాతమై కాక లోకోపకారార్థముగ భరింపఁబడిన యెట్టివేషమైనను గణనీయ మనటకు సంది యము లేదు ; కాని మఱియొక్క సందియముకలదు.

నూత్ర—ఇంకేమి సందియము ?

నటి—ఈ సభాసదుల నానందపఱుపఁదగునట్టి భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యాది బోధకంబగు నే సచ్చరిత్రంబును మనమిచ్చటఁ బ్రవర్తింపఁగలుగుదుమా యని.

నూత్రి—ఈ సందేహముచేతనే నేనును మిగులఁ గలవరపడుచున్నాను. (అని మింటికై చూచుచు నాలోచించి) ప్రేయసీ! నీవే యిందున కనుమాలంబగు నొక్క సచ్చరిత్రంబును చేర్చొకము. నీవునుం బురావృత్తంబులఁ బెక్కులుగ వినిన నానవేకదా.

నటి—ఆర్యపుత్రులనురాగవి శేషంబున నట్టులానతిచ్చుటయెకాని మితకటింగింప నే నెంతటి హాసము ? విద్యావి శేషసంపన్నురాలగు నాసంధ్యావళిదేవిని గాను గదా ?

నూత్ర—(సంతోషముతో) హాహహా! ప్రియూరాలా! “సంధ్యానోదయో” యనుట చేత నొక్క దిన్యచరిత్రంబును జ్ఞప్తికి దెచ్చితివి.

గీ. శ్రీకరంబగు నేకాదః శీమహత్వ
బోధకంబును సురవరః పూజితంబు
నైన రుక్మాంగదాఖ్య ధః రాధినాథు
సచ్చరిత్రంబు పురుషార్థః సాధకంబు

7

ఆ సరిత్రం బిరబుఁ బ్రచ్యంపఁబడుటకు సర్వవిధంబులం దగియున్నది. ఆ రుక్మాంగదుని భార్యయే సంధ్యానోదయి. నీ విష్ణు దామోదరే శ్రోక్షింఁటివి

నటి—ఆర్యపుత్రా! దీనిచేత నేను ధన్యురాలనైతి. ఈ చరిత్రంబును నాదకముగా నెవరు రచించిరి?

నూత్ర—ఇంకను నీ వెఱుంగవా?

గీ. భూసురుం దనుః పుం పూజితవిమలచా
ర్చిత్రుండు, శ్రీవత్సః గోత్రజుండు
వర బేతపూడి సః ద్వంశాభిసోముఁ డ
త్యధిక శివార్చనాః తత్పరుండు
నగు లక్ష్మయూమాత్యుః నాత్యజులందుఁ గ
నిష్ఠుండు, సతత పః టిష్ఠ నయుండు
సంగీత సాహిత్యః సరసకవిత్వాది
వివిధ విద్యామర్మః విద్యురుండు

గీ. సర్వశుభదంబు బుధజనః సన్నతంబు
నైన రుక్మాంగదాఖ్య భూః జానిచరిత
నవరసంబుఁ వెలయుచెఁ నాటకముగ

నటి—ఇదంతయుం బగ్గి పూర్తి చేయుచుంటిరి. ఆ కవినామధేయమేమి?

నూత్ర—ప్రియూరాలా! తొందరయిల! చెప్పఁబోవుచునేయుంటిని.

గీ. అఖిలజనములు క్షిప్రభగవంతుఁ డందు రతని.

8

నటి—అట్టిచరిత్రమునఁ బ్రసరింపఁ గలుగఁటకద నే నొక్క నుడివఁబని తలఁచుచున్నాను నాకిప్పుడేమిగుడ్డ నొసంగవలదు?

మూర్తి—నీ గావకకాకాలమున నీ సభ్యులవెల్లగ నానందపఱుచుచు నేర్పన నొక్క బుధువును నర్జింపుము.

నటి—నీ బుధువును నర్జింపు మావేరు?

మూర్తి—నూతన స్వంశాభిరివైన యీ నందఱుముతువునే నర్జింపుము.

నటి—చిత్రిము (అని నూతుచున్నది).

ద్వంద-ఖిమాచి-హాకతాళము-త్రిశ్రుతి.

వంశాలం బు డెఘు ధవ సుబా దెస్స - రంజిల్లగా నృక్క ధరా నీమన
పన్నని గు నుదు ధపుటము శోకల్ల - మెద్దుగాఁ గీరన్ది ధేప లాశిమ్మ
లను బిల్గి, డరస్థిత లింగాయలు - నవ నొంపగాఁబాడి ధళిబ్బి నంది
నా గధుల్ ధి గి నే ధమనిజయవెట్టి - బాగ స్వరాధ ధ క పత్రిమున
నరు పల్లవదీప ధలరర, గోరని - కరము దీనవహ్నిలు ధ గాఁగ, నివ్వళి
బానరించి నెలకొట్టి ధ పూల బూజింపఁ-దనె ననంతుఁడు ధ దునేష్టానఁడు 9

మూర్తి—వీరయరాలా నీసాధు నలు నున్నాను నున్నాను.

గీ. నీద పాటకు, ఘోరికి ధ నీ స్వరమాన

కెంతయేనియు నామది ధ సంతసించె

పొంగుచును నాడు మేటి రు ధ క్కాంగదేశుఁ

డల్ల సంధ్యావళివిద్య ధ కలరినట్లు.

10

(మింటికై చెవియొగ్గి వినుట నభినయించి) ఎచ్చటనో మృదుగాఁము వినిపింపుచున్నదే! రుక్మాంగచవిభుని కంఠస్వరముగా నున్నది. (మరల వినుట నభినయించి, దూరముగా దృష్టిసారించి, చూచి) ఓహో! అపునపును: రుక్మాంగచవిభుఁ సంతోషమున నేమో వాడుకొనుచు సంధ్యానళి కేళి యంతఃపురంబునకుఁ బోవుచున్నాడు. ఈ వారిని రానమ్మను. వన మిట నుండఁజనదు; పోవునము రమ్మ.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమింపుచున్నారు)

రంగము — సంధ్యానీచేవి యాగఃపురము.

(సంధ్యానీచేవి గ్రంథాలలోకి నంతయును గూలుమంటి యుండగా
రుక్మాంగదమహారాజు చేతి నొక పుష్పము దీసికొని ప్రవేశించుచున్నాడు.)

రుక్మా—[4] హా! యీ కుసుమం దేని రసాణియునుగ నున్నది!

చ. పరిమళ మద్దరే! సాగను • బాగు! మృదుత్వ మయ్యారె! రంగు న
హ్వారె! యిది మెచ్చుగాఁ దగిన • వారలు లే రిది నాదు ప్రేమసింహ
గర మురింపఁజేసె డిది • కావున నాపెకు నీవి నిచ్చి య
బృరపడఁజేతు; నిట్టి సుమ • మున్ నృధగా నొసరింపఁ జెల్లునే?

(అనుచు బ్రవేశించి యంతఃపురమునందు జూచి, నీచో నా పుష్పపుకేవి
గ్రంథాలలోకి నతని దయ నవచ్చుచున్నదే! మంచిది; మంచిది. నిక్క నయి నొక్క
దాయము కదా.)

నీ. పాశ్చర్యములు • పూర్వవృత్తాంతమాత్
దేలియంగ నీవిద్య • దివ్యదృష్టి
శాస్త్రగుప్తంబుల • సర్వమర్మంబులు
నరయంగ నీవిద్య • యంజనంబు
సారవహీన సం • సారమహంబు
దాటంగ నీవిద్య • నునితర
పరలోకసామ్రాజ్య • పట్టాభిషేక సం
ప్రాప్తికి నీవిద్య • పట్టకొమ్మ

గీ. విద్య విజ్ఞానభూజంపు • బీజ మరయ
విద్యయే బ్రహ్మరూపంబు • విమలమూర్తి
యిట్టి విద్యామహత్వంబు • నొలుంగకున్న
గాల మక్కట వ్యర్థమై • కడచుగాదె?

సంధ్యా—కుత్తకోటి, పూరికల్యాణి—త్రిపుటతాళము—త్రిశ్రజాతి.

పంచభూతవికారమైన ప్రపంచము గడద్రోయుచు
జంచలత్వము వీడి నద్గురు సన్నిధి మదిజేర్చి, తా
నెంచ శక్యము కాని యాజగదీశు దివ్యసుతేజము
గాంచి భక్తిని మొక్కి పొంగగఁ గల్గు నాతఁడె ధన్యుడౌ. 13

రుక్కా—ఔరా! దేవి మంచివిషయమునే చదువుచున్నవే!

చ. బడిబడి వాడవాడలకుఁ బాటుచు, నెల్లర వాడులాటలఁ
సుడివడఁజేసి, యింట బలు సోమరులై, తమకాలము వృథా
గడపఁగఁ జూచు దుష్ట కలి కాలపుమానినులట్లుగాక, తా
గడువడి జ్ఞానదంబులగు గ్రంథములఁ బరియించు నెప్పుడు. 14

చెంత కేగుట కిదియే యుత్తమసమయము. (అని చెంత కేగి కూచుండి)
ప్రాణనాయకా! ఈ కుసుమంబెంతగఁ బరిమళించుచున్నది చూడుము.

(అని యొగ్గుచున్నాడు)

సంధ్యా—నిక్కము. నాథా! మిక్కిలికఁ బరిమళించుచున్నది. మహానందదాయకంబుగ
నుండినది. ఇట్టిదానిని దేవర యనుగ్రహించుటచేత నేను ధన్యురాల నయితి.

రుక్కా—ఇది యెల్లప్పుడులే యుండిన మేలగునని తోచెడిని. కాని మఱికొంత
నేపటికి వాడిపోవునుగాదా.

సంధ్యా—ఈ పుష్పమే యననేల? విహితానందములెల్ల నిట్టివియే కద.

రుక్కా—సత్యము; సత్యము. చక్కఁగాఁ జెప్పితిని. మనోహరిణీ! నీవిప్పుడేమో
చదువుచుంటివి?

సంధ్యా—చిత్తము. ఒంటిగ నున్న సమయమగుటచేత కాలమును వ్యర్థపుచ్చనేల యని
పుస్తకమును జూచుకొనుచుంటిని.

రుక్కా—అది యేమి గ్రంథము?

సంధ్యా—ధర్మబోధిని.

రుక్కా—ఔరా! ధర్మబోధినిం జదువుచుంటివా? దానిలో నీవిప్పుడు చదువుచుండిన
భాగమును గొంచెము చదువుము.

సంధ్యా—చిత్తము. అలాగే చదివెదను.

ఉ. ఎవ్వని చిత్తవృత్తి భువః పైకపరాత్పరుఁ జేరి చొక్కునో
యెవ్వని పల్కు లెప్పుఁ బరః పేశుఁడరిత్రల వెల్లికొల్పునో
యెవ్వని నేత లల్ల జగః దీశున కర్చుణవనాచ నొప్పనో
యెవ్వని మలాత్ముఁ డానరసుఁ డా కృతకృత్యుఁడె ధన్యుఁ డెన్నఁగన్

రుక్మా—ప్రాణనాయికా! మఱికొంచెము చదువుము.

సంధ్యా—చిత్తము.

చ. పుడమి జనింపనేమి? బహుః భోగము లందుచుఁ బొంగనేమి? తా
నడుగడు వెట్టకుండఁగ మః హానినధాన్యము లుండనేమి? యం
ధుఁడొన ను దివ్యైయు మఱియుఁ ధూళినిబోసిన యాజ్యము స్లటా
యడవిని గాయు వెన్నెలయుఁ నౌ జుమి చిత్తవిశుద్ధి లేనిచోన్. 16

రుక్మా—మనోహరిణీ! ఈపద్యములు రెండును నామనంబునం దొక్క పరితాపంబును
గలిగించుచున్నవి.

సంధ్యా—పరితాపపేల నాథా!

రుక్మా—“తూనవుఁడు మనోనాక్కాయములచేత నా పరాత్పరు నేవింపుచుఁ బరిశుద్ధ
చిత్తుఁడై యుండవలయు”నని యీపద్యములు బోధించుచున్నవి. కాని,

క. ఉదయాద్యస్తమయాంతము
ముదమున మనచేయు కాగ్యః ము లవెల్లను నం
పదల గృహారామాదుల
నధికముగాఁ గూర్చుటందె యరుగుచు నుండెన్. 17

ఆ. సతియు, బతియు, సుతులు య నకలజనంబులు
దేహబంధులంచుఁ డెలియలేక
వారి ప్రేమలందుఁ డబడి పొరలుటతోనె
కాలమెల్ల వృథగఁ డగడచుచుండె. 18

కాని యీ శరీరాంతంబున మన కెట్టిగతి కలుగఁ గలదో, అట్టి గతియందు

మనకు వలయున దెదేని యిచట సంపాదించఁదగియుండెనేనా ఆను'సంగతినిగూర్చి విచారింపమైతిమి కదా.

సంధ్యా—అవును ! ఈ విషయంబు నామనంబునందును మిక్కిలిగాఁ బరితాపంబును గలిగించుచున్నది. సరేచ్చాప్రార్థనకేంబున నేవరసమ్ముఖంబున కప్పుడప్పు డెరు దెంచుచుండు ఈకళానకవస్థవాలభిల్యాది తపోధనులవలన నీ పరితాపనివృత్తి కాఁ దగియున్నది.

రుక్మా—అవునవును. ఈశ్వరా ! దయామయా ! మాకట్టితరుణంబు నెప్పటికి లభింపఁ జేసెనవో కదా.

ఉత్సాహ. దీనపోషకా ! కృపాభి ! ♦ దివ్యలోకనాయకా !

[5] మానవాధినాథవంద్య ! ♦ మానిలోకపాలకా !

పూని నీదు భక్తజనుల ♦ పొందు మాకొనంగి, మా

మానసంబు లెప్పు నిన్ను ♦ మఱవకుండఁ జేయుమా. 19

[నేవకుండు ప్రవేశించి నమస్కరించుచు]

నేవ—దేవా ! మీకు జయమునుఁగాక.

రుక్మా—ఏమిరా సమాచారము ?

నేవ—అయ్యో ! శుకయోగీంద్రులు విచ్చియున్నారండే.

రుక్మా—వచ్చియుండిరా ! (తనలో) ఔరా, సేఁడుకదా సుదీనము ! (ప్రకాశముగా) నేవకా ! వారలను శీఘ్రముగా లోపలకుఁ దోడుకొని రమ్ము.

సంధ్యా—మునీంద్రు లరుదెంచుచుండిరి. కాన సంకల్పసిద్ధులరగు నేవరవారి యభీష్టసిద్ధి యిప్పుడే కాఁగలదు.

గీ. తాఁ దలంచుట యొక్కటి ♦ దైవగతిని

దారసిల్లుట యొకటియౌ ♦ ధరణి నరయఁ;

దాను దైవంబు నొకటిగఁ ♦ దలంచుచుంట

తొలుత నోచిన సువ్రత ♦ ఫలము కాదె ?

20

రుక్మా—ప్రాణేశ్వరీ ! చక్కఁగాఁ బల్కితివి. నీవు “సువ్రతఫలము” అనుటచేత నొక్క సువ్రత మాచరింపవలయునని బహుకాలమునుండి నా హృదయమందుఁగల కోరిక యిప్పుడు జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది.

సంధ్యా—అట్లునెప్పుట మహాభాగ్యము కదా.

[శుకమహర్షి వారాయణస్మరణ నేయునుఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.] [8]

రుక్మా—శుకమనివరా ! నమస్కరించుచున్నాఁడ.

సంధ్యా—మునిచంద్రమా ! నమస్కారము.

శుక—మీకు శుభమగుఁగాక.

రుక్మా—మునీంద్రా ! ఈ యుచితాసనంబునం గూర్చుండుఁడు.

గీ. అటవి నివసించి, మది నదాఁగి హరి భజించి,
కాయ గనురులు తిని, ప్రాద్దుఁగి గడపుచుండు
తారు మముఁ జేరుటెల్ల ది యారనమునఁ
బావనులఁ జేయుటకె కాదెఁగి భవ్యచరిత ?

21

తమ పాదరజంబు సోకినమాత్రంబున నాగృహంబెల్లఁ బావనమయ్యెను. తమ దర్శనం బట్టినమాత్రంబున వజ్రనృంబెల్ల నిష్కలవ్యం బయ్యెను. ఇది యంతయు మహాభాగ్యంబు కదా.

శుక—ఓహో రాజేంద్రా ! ప్రీతిపూర్వకమైన నీవచనామృతము వాకెంతయు శ్రోత్ర పేయంబుగా నున్నయది. నీవచోఘోరజి చూడ భక్తిరసావేశసూచకంబుగా నున్నయది. మిక్కిలి యానందించితి.

ఉ. రక్తింగలట్టిపాట శ్రుతిఁగి రాగ లయాదినిబద్ధమైననుఁగ
భక్తుఁడు పాడఁ జిత్త మలఁగి భావమునందె రమించునట్లుగఁ
వ్యక్తుఁడు దారపుత్రహితఁగి పాశనిబద్ధ మనస్కుఁడయ్యు బల
యుక్తిని జిత్త మీశ్వరగుఁగి ణోన్ముఖమాగతిఁ జేయఁగా నగుఁగ.

ఇట్టివాఁ డెల్లప్పుడు నానందమయుండై కోటిభానుసమలేఖండై ప్రకాశించుచుండును.

రుక్మా—చిత్రము. సంయమివరా ! అందులకు సందేహమా ? అట్టి పురుషుఁడు కలగి యుండు కాంతతమఁగూడివృత్తుల వర్ణింప నలవి యగునా ?

చ. సతి నెడఁబాయఁ గల్గినను, * సర్వసుఖంబుల రోయఁ గల్గినన్,
 సుతుని వధింపఁ గల్గినను, * శూన్యగృహంబుల మండనైనఁ, దా
 సతులితభక్తి నీశ్వరన * మర్చితశుద్ధమనస్కుడైనచో
 సతనిఁ జేమకుట్టినటు * లైన స్ఫురింప వివెల్ల నెన్నఁడున్. 23

శుక—ఇట్టిభక్తియే ముక్తికి సాధనం బని చెప్పఁదగియున్నది. మఱియొకటి వినుము.
 ఎట్టి భక్తునకైన ధర్మాచరణం బత్యంతావశ్యకంబు. ధర్మవర్తనండగు ప్రభువునకు
 సమస్తసౌఖ్యంబులు కరతలామలకంబులై యుండును. రాజచంద్రమా! ఇంతయేల?

గీ, హరియు, సిరియును, శంకరుఁ * డాదిశక్తి
 విధియు, వాణియు, మఱి కల్లు * విబుధవరులు
 ధర్మపరులౌట, నద్దానిఁ * దలఁగవేని
 వార లెల్లరు నీవంక * వారె, నిజము. 24

అయినను ధర్మవర్తనండై యుండవలయునన్న నాటకంబులు పెక్కులు కలవు.

గీ. ధర్మశ్రీ నుద్యోగ యశావన * ధన మదముల
 నొక్క టొకటి దుష్కృతములఁ * బెక్కుగతుల
 నొనర జేయింపఁ దగియుండ * నొక్కచోట
 నిట్టి మూఁడును గుమికూడ * నింకఁ గలదె ?

రాజేంద్రా! ఇప్పుడు నీయందట్టి యావనోద్యోగధనావస్థలు మూఁడునుం జేరి
 యున్నను వాని దోషంబులనుమాత్రము చేరనీయక మహాసత్వగుణప్రధానండవును,
 భక్తజనప్రసాదీయచరిత్రుండవును, మాబోటి యోగిజనులకు విశ్వాసపాత్రుండవునై
 యొప్పియున్నవాడవు. నీవింక మావలన ధర్మమాత్ముంబు లెవ్వరైన వివలతువేని
 యడుగుము; ఎఱింగించెద. నీవంటి సన్మార్గవర్తనున కెఱింగించుటచేత వానినెల్ల
 సార్థకంబులుగఁ జేయఁ గుతూహలం బయ్యెడిని. కాన నీవింక సంతోషంబుక
 యడుగుము.

రుక్కా—ఓహో ముసీంద్రా! మీవాక్యంబు లన్నియు మామొడ మీకుఁగల వాత్సల్య
 నూచకంబులకదా. బహుకాలంబునుండి నామనంబున నొక్క కోర్కె కలదు. అ
 దెన్ని యంటిరేని యెఱింగింతు.

గీ. రాజయోగంబున దెల్లఁ రకుచు నెపుడు
నియమ మొక్కటి ముఖ్యమై • నెగడుకతన
నందులకు నొక్క సునత • మాచరింప
వలయు నని యేను సతతంబు • దలంచుచుందు. 26

తాము సర్వజ్ఞులరు. శ్రుతిస్మృతిపురాణంబుల నెల్లఁ జక్కఁగాఁ బరికించి
ప్రవిష్టప్రీతికరంబు నొక్క వ్రతరాజంబు వాకవగ్రహించి ధన్యం జేయ వేడెన.
ఇదియే మివలన నే నెఱుంగఁ దలచిన ధర్మసూక్ష్మంబు.

కుక్క — రాజేంద్రా! నీవు కోరినదానికి మిక్కిలి గూనందించితి. నీమనం దెల్లప్పుడును
ప్రవిష్టసేవాపరతంత్రమై యున్నట్లు కనవచ్చుచున్నది.

గీ. శ్వపచుడైన వారిభక్తి • సహితుడైన
నృపునికన్నను మిన్నయై • నెగడుచుందు;
రాజరాజేని వారిభక్తి • రహితుడైన
సల శ్వపచుకన్న గడు నధ • మాధముందు. 27

అని పెద్దలు చెప్పుదురు. కావున నీవు విష్ణువ్రతాచరణాసక్తులకు నగుట
యంతయు జ్ఞానీయంబు. అయినను శ్రుతిస్మృతిపురాణంబు నెల్లఁ బరికించి ఎక్కా
ణింపుమంటివి. ఈవ్రతంబునకై యంత జెనుకఁ బనిలేదు.

క. అరచేతి ఫలము రీతిని
వరలుచును నిలోకముల శు • భద్రదమగు నా
వారివాసరవ్రతం బన
ధర వ్రతములనెల్ల శ్రేష్ఠ • తమము నృపాలా! 28

ఇట్టి యేకాదశీవ్రతంబు నీ వాచరింపఁదగును. ఇది విష్ణువ్రతంబులలో నెల్ల
శ్రేష్ఠంబు. సకలాభీష్టప్రదంబు. సమస్తకలమ వాళంబు.

చ. గొనములయందు శాంతమును, • గోటిసువాక్యములందు సూన్యతం
బనువగు ధర్మసూక్ష్మముల • యందు నహింసయు, నెల్ల మోక్షసా
ధనములయందు భక్తియు, ము • దం బిడురీతిని, సద్వ్యతంబుల
గనుఁగొన శ్రేష్ఠమయ్యె ననఁఘా! వారివాసర సువ్రతం బిల్ల.

ఈవ్రతంబు నీ కవళ్యావరణీయంబు, కావున నెఱంగించితి.

సంధ్యా—మునివరా ! ఏమి మీ సౌజన్యంబు! ఏమి మీ వాక్యాధుర్యంబు! ఏమి మీ కరుణాతరంగితాంతరంగంబు! మాప్రాకృతఫలంబెల్ల నొక్కసారిగ ఫలించెనా యనునట్లు నేటిదినంబునఁ దా మిప్పటికి విచ్చేసి సర్వశుభదాయకంబు నీవ్రత శ్రేష్ఠంబు మాకుపశించితిరి. నాజన్మంబుల ధన్యత నొందించితిరి. మాభాగ్యం జేసినవచ్చు! కావుననే,

శా. ఈవిశ్వంబును గ్రమ్ము చీకట్లుల నెం • లే భానుఁ డత్సుగ్రతఁ
బోవఁ ద్రోచి ముదంబు నించుకరణం • బో, సాధునాంగత్యముఁ
తీర్చి బాహువిశాహేతువగు టిం • లే కాక ముమ్మాటికిఁ
జీవన్ముక్తిదమంచు నెంచి విబుధుల్ • చేమోడ్తు రత్యంతముఁ. 30

అయిన విచారభావా! ఈవ్రతం బెట్లాచరింపవలయునో, దీనికి నలయు విధు లెవ్వయో సానుగ్రహులై యెఱింగించి మమ్ము గృతాంధుల జేయుఁడు.

శుక—ఎఱింగింతు; సావధానచిత్తులై గూ లకంఘ్రుఁడు.

గీ. ఒనర దశమిని నొక్కప్రా • ద్దండి మఱియు
భక్తి నేకాదశిని నుప • వాస ముండి,
నాటి రేయిల్లు జాగర • గంబు నేయ
వలయు వారిపారభజనల • వలన భూప !

31

గీ. వేగ మటునాఁడు ద్వాదశీ • వేళయందు
సరసి దళిఘృత భక్త్యభో • జ్యమాలతోడ
షడసోపేతముగ ద్విజ • సంతతులకు
భోజనం బిడవలయును • భూవరేణ్య !

32

మఱియు వక్షిణతాంబూలంబు లొసంగి వారలఁ దృప్తులంజేసి యనుపవలయు. పిమ్మటఁ దాన, బంధుమిత్రాదులఁగూడి యామిమది తుద్రకాకష్టితంబుగా ద్వాదశి పారణంబుఁజేసి యా దినంబంతయు నిదురమాని యుండవలయు. ఇందు మఱియొక్క ధర్మసూక్ష్మంబు కలదు. అదియు నీ వెఱుంగవలయు.

చ. ఘనులనుదన్యు టద్దియును • కార్యమెకాని, కృత్రిమి నూర్చులై
కనులు పదాలు కన్గములు • కల్గిమి నొక్కడఁ గూరుచుండి, నా
యన! దొర! బాబు! శృంగి! యని • యూర్పు నశక్తుల నెన్యఁజొచ్చినా
పునఁగని బ్రోవఁడోయతని • పున్నెములేటికి? పూజలేటికి? 33

క. మాకే సుఖమును సొంపుచు
మాకే ధనధాన్యవృద్ధి • మాకే ఘనమున్
మాకు ధనము మీకు ఋణము
మా కడుపే న్నర్గమచట • మహిఁ దగ వగునే? 34

చ. షరమకృపామయుఁ డగుచు • బాటనుబోవు నశక్తుఁబూడి, తా
నరమరలేక డాయఁజని, • యక్కట మిత్రమ! అయ్యె పేద! దు
ష్కరపరితాపమగ్నతను • గాసిలి తంచును నాదరించు నా
సరినుని కాలిగోరునకుఁ • జాలుదురే పదివేలదాంభకుల్? 35

కావున నట్లు లాకుకులవారి గూర్తి దీర్చుట పరమధర్మమని యెఁజిగి వారిని
దశుపలయు. కాని కొందఱు మాఘలు

ఉ. ఆకట సోలువారి కడు • వైనను గాల్చి, ధనంబుఁ గూర్చి, య
స్తోకమనీవులట్లు కడుఁ • జోద్యముగాఁ బలు ధర్మకార్యముల్
వీకనొనర్చుచుండు రిది • వెట్టియకాక ముదంబుఁ గూర్చునే?
కాకులఁగొట్టి గ్రద్దల ను • ఖిబుగఁ దప్పినఁ బున్నె మబ్బునే?

కావున నీవు ధవార్జనమందు వ్యాయోక రతుండనై యుండులయు. ఈ ప్రకా
రంబుగ నీవు విరతం బాచరింపఁదగును.

గీ. ఇదియె సర్వోత్తమంబగు • విధము సుమ్ము
కలుగఁజన దిందు లోప మే • కాలమునను;
గలిగినను మఱి తెలియు మే • కాదసులను
జనదు న్వేచ్చావిహారంబు • నలుప నెపుడు! 37

ఈ ప్రకారముగ ప్రథంబానర్చి మికు శ్రేయంబగును. అట్లానర్చుడు.

రుక్కా—చిత్తము. తాపసోత్తమా! తమ వాక్యంబులెల్ల వేదవాక్యంబులుగ శిరసున వహించి యట్లే యొనరింతుము.

శుక—ఇని రాజకులవలంసమా! ఒక్క విశేషంబు కలను.

ఉ. న్యాయపథానువర్తుల మ * నఃపరిశోధన సేయ, నీశ్వరుం
డే యిదుమల్ ఘటించి, యః * యించి, కలంఘ దనంచుఁజమ్ముపా
ధ్యాయుఁడు శిష్యులకా శతవి * ధమ్ముల శోధనఁజేసి కాదె, వి
ద్యాయుతు నేరి పండిత ప * దమ్మున నిల్పును, మానవేశ్వరా!

భక్తులనవారలు తా మొనరించు సుకృతస్థుల కంతరాయములు కల్గునప్పుడవి యెల్లనీశ్వర ప్రేరితంబులకా నెఱింగి, నిశ్చించితిరై, స్వార్థానుష్ఠాననిష్ఠా గర్వితులై యుండవలయు. కాని తత్తర మొందఁ జనదు.

రుక్కా—అట్టి సమయములం దెల్ల దేవరవారి యాకీర్తనచటమే మాకుఁ దోడైయుండు.

శుక—మంచిది నాకుఁడదవలయున్నది. శిష్యులు నాచే నేర్చుచున్నారు. నేనరిగద.

రుక్కా— | చిత్తము మునికులచంద్రినూ! నమస్కారము.

సంధ్యా— | (అని మొక్కుచున్నారు.)

శుక—సుఖోభవ. సుఖోభవ. నారాయణ. (అనుచు వెళ్లుచున్నాఁడు.) [7]

రుక్కా—ప్రాణేశ్వరీ! ఈ మునీంద్రుని యమృతకుల్య జవనంబులు నీవును విను చుంటివి కదా.

గీ. ఇట్టి స్తవనీయమగు వ్రత * మే నొనర్చి
యొక్కడన దాని ఫలమును * నొందుకన్న
సకలజనములు భక్తిచే * సలిపి దీన
మేలుఁ గనఁజేయు టది మతి * మేలుకాదె ?

39

ఇందుకు నీ యభిప్రాయం బెఱింగింపుము.

సంధ్యా—నాథా! ఈ వ్రతంబు భక్తిరస ప్రధానంబై భగవన్నామ స్మరణంబున అన్న వానంబులను విశేషంపఁజేయ సమర్థమై కన్పట్టుచున్నది.

క. ఈ వ్రతరాజము మన పురిఁ

బావన చేతస్కులైన • ప్రజలెల్లరచే

తీవి నొసరింపజేసిన

దేవర ! యిహపరసుఖాభి • దేలుట యరుదే ?

40

కావున వట్లొనరింపఁ బురజనులఁ బురికొల్పుట యనశ్శృకర్తవ్యంబని నాకుఁ దోచుచున్నది.

రుక్మా—అట్లే యొనర్చెదను. నాకు సంధ్యావందనకాల ముచున్నది. పోయినట్టే.

సంధ్యా—చిత్రిము నేనునుబోయినట్టే. (ఇద్దఱును నిష్క్రమింపదుమన్నాడు)

ద్వితీయ రంగము - పురవీధి.

[ప్రవేశము - బాంధుకుడు]

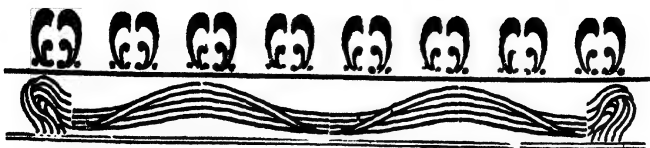
(చాటింపు) ఇదిగో యినండి, యినండి. రాజుగారి శిలవయ్యింది. రేపు గూఢాశంకు, ఆంధరూ యాకాళి రతం శిశువులంటు. యారేత్రి బోజినం శేయిరాదు. రేపంతా వుపాసం వుండాల అంటే వయ్యం తినరాదు. రేపంతా శివుడి సంగీతం చేసుకోవాలి. రేపు రేత్రి నిద్దర పోరా దోహోయి.

ఎల్లండి దోహోయి. ఆయన పొద్దున్నే భాగ్యచూర్ణం బాగా బోంచెయిచెట్టి అనిక పారాయణం చేసుకోవాలి. అంటే వయ్యం తినాలి. ఆయన పగలంతా నిద్దర పోరా దోహోయి.

మరిగలై రేపు పిల్లలికి పాలియిరాదు. ముగిలోల్లకి వయ్యం పెట్టరాదు. నొడ్లకి మ్యాలెయిరాదు. దూడల్ని పాల కిడవరాదు. యిట్టా శేస్తే మీకు మేలవుతుం చంటు. యీ పూరంగా అంతా వుపాసం పెయ్యాలని యిట్టా రాజుగారి శిలవయ్యింది దోహోయి.

మరిన్నీ రేపు రాజుగారింటికాడ యాకాళిపూజకాస్తారు గనక యిష్టంవున్న వాళ్లు కూడానికి రావాలింది దోహోయి. (అని నిష్క్రమింపదుమన్నాడు.)

(ఇది ప్రథమాంకము)

శ్రీ

రుక్మాంగద నాటకము.

—:—

ద్వితీయాంకము.

రంగము - పురపీఠ

[తాంబూలము వేసికొనుచు నొయ్యారము వేంకట్రావుగారును, ఆయాసముతో బోయి నిమరుకొనుచుఁ బప్పు రామావధానులును ఒకరి కొకరు ఎదురుగాఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

రామా—ఓహో! ఒయ్యారము వేంకట్రావుగారా? వ్రతభోజన కాలమండియేనా రావడము?

వేంక—అవును, రామావధానులుగారూ. ఈదినమందు నొరగారిలోపల వ్రతమే బాగుగ నుండిన దనుకొంటే వ్రతమునకంటే భోజనము మఱింత బాగుగ నుండినది చూచివారా?

రామా—(ఆయాసముతో) అవును నాయనా. ఆ భోజనమే నాకొంపఱిసినది.

వేంక—అదేమయ్యా ఆలాగు నంటావు? భోజన మెక్కువైనదా యేమి? (అని మోమునక పరీక్షగాఁ జూచి) ఏమో ఆయాసముగా మాట్లాడుచున్నావే?

రామా—ఆయాస మేమిటి నాయనా. ఊపిరి ఆవడము లేదు. అయ్యో! అయ్యో!

క. ఆ పప్పును, బరమాన్నము

లాపూర్ణపుబూరె గారె † లన్నియుఁ దినఁగఁ

నాపొట్ట చాలదాయెను;

ఈపొట్టకుఁ దోడికొక్క † కేల కలుగదో?

వేంక—ఈసాట్ట యుద్ధి బాధపడుచుండి మఱియొక సాట్టకూడా కావలసిందని వేచున్నా? అంతగా నా గూసముగా నుంటే తాంబూలము వేసుకో; పిండ్లకరి. కొంచెమునేపటికే తేలికగా నుంటుంది.

రామా—అయ్యో! తాంబూలము పట్టేపాటి సందుంటే అక్కడ మఱియున్నా గాన ముక్కలనే యిరికించవలె గూ?!

వేంక—అంత యెక్కువగాఁ గొమ్మకొన్నానుట గూ?!

రామా—ఎక్కువేమిటి! గొంతులో వ్రేలుపెట్టితే అందుచున్నవి గూ? గాఁముక్కలు!

వేంక—దొంగకరి సామ్మ కేరగా తినఁగానే పరిగూ? పొరిందుకొన్నా?!

రామా—మాస్తే వదలిపెట్టుకొని యవుతుందీ? గారెముక్కలను విడిచేపాటి గూన కాశములేక నేతిలో ముంచుకొని, గుటుక్కు గుటుక్కుని మ్రొలుచూ వుండి, గుభాలున క్షీణాన్నపు సుంకిగ నచ్చివద గూ! ఇంకా నాలుగు గాఁముక్కలు విస్తరిలో నుండఁగా వాని నవతలకుఁ ద్రోసి క్షీరాన్నముమీఁదఁ బడినాను. అది రుచిగా నుండఁజుచేత — (అని యేమో చెప్పబోవుచుండఁగా)

వేంక—అవు నవును. క్షీరాన్నము రుచిగా నున్నది.

రామా—రుచియేమిటగూ! స్వర్గమునకు బెత్తె దేవముగా నున్నది. నానావిధ కడ్డము రాకు. అలాగు రుచిగా నుండఁజుచేత మళ్లీగెనా నా నిశేషమునానుని గూ క్షీరాన్న మే మళ్లీవడ్డించుకొని, పూర్తిగా భోజనముచేసినాను. అది భోజనో నూరకుంటే బాగుగానే యుండేది.

వేంక—ఊరకుండక మళ్లీయేమి చేసినావు?

రామా—నాప్రాణానకు శత్రువు లగున మీఁదముద్దలతోఁ గూడ గడ్డపెగులు పచ్చి పడినదగూ! (అని ఆ రూపముతోఁ గూలఁబడుచున్నాఁడు.)

వేంక—అదుగో! అదే నీప్రాణము తీసినది.

రామా—ఆ పెగులను జూడఁగానే నాయెవలు పెట్టెగినది. మనకు కరిగినది. వివేకము తటెగినది. అంతట నేమియుఁ దోచక యొక గొప్పపని చేసినాను.

వేంక—ఏమి పని?

రామా—ఒక్క అటూ యిటూ సాగడీసుకొని యిద్దముబస్తాకు దించినట్లు ఒక్కసారి యెగిరి కూలబడినాను. దీనిచేత లోపల గొంచెము పండిచ్చినట్లు కనబడినది. అప్పుడొక్కనాయి పెరుగు అన్నము కలిపి నాలుగుమద్దలుగాఁ జేసి పండికొక్కుకన్నము మెత్తినట్లు గొంతులోఁ బడచేసినాను.

వేంక—సవగుడవు గాన వంతపని చేసినావు. కనుక సాగక మైనది. అయితేమాత్ర మేమిలే? ఏకులు పెట్టితే బబ్బలు విడుతవా?

రామా—అంతటితో నూరికున్నను కొంత బాంకన యుండునని.

వేంక—కొరకుండక మళ్లీ యేమిచేసినావచ్చు?

రామా—మొదటఁ బరిహరించితివంటినే నామనస్కములు. అంతే తెలుసునా గాన ముక్కులు, అప్పుడు మళ్లీ కండ్ల కగపించినవి. వానిని వదలిపెట్టటకు నువ సొప్పక, ఈగారెలు శేపు మళ్లీ దొరకుతవా అని, దగ్గర నేయి లేకపోయిండున పెరుగు లోనే మంచి, అవికూడా గొంతులోఁ బడచేసినాను.

వేంక—ఓయి అహూయిత్తుడా! ఎంతవని చేసినాను!

రామా—అదైన శుక్రడు నీకు త్రాగవలెనంతే సందులేక మనిచేసినాను. ప్రాణము పోతూవున్నది. ఏమిచేసేది? అయ్యో! అయ్యో! ఓయబ్బో!

అయినే నాయనా! మా కేరిగాడు కుఱికుంక. ఎక్కడఁ గూర్చున్నాఁడో నాకుఁ గనబడలేదు. వాడికి ముఖభేడియము. తిన్నగా భోజనము చేసినాఁడో లేదో. నీకక్కడైనా కనబడినాడా బాబూ?

వేంక—ఇప్పుడే ప్రక్కవీధిలోఁ గనబడినాడు. భోజనముచేసి ఎస్తూవున్నాఁడు. (అని) కేరయ్యో! కేరయ్యో! (అని పిలిచి) అని గరుగో, నీ మనమడు కేరి గాడున్ను, నీ మేనల్లుడు నుచ్చిగాడున్ను కూడా వచ్చుచున్నారు.

[కేరయ్య, సుబ్బయ్య ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుబ్బ—ఏమి మామయ్య, యిక్కడ కూర్చున్నావు?

రామా—నాయనా, సుబ్బిగా! కేరిగాఁ డేడిరా?

వేంక—తరియ్యో! యిక్కడనే యున్నాను.

రామా—సంతర్పణలోకివచ్చి తిన్నగా భోజనముచేసినావు నాయనా?

సుబ్బ—భోజనముదగ్గర వెనుకఁ దీస్తామా మామయ్యా?

రామా—ఏమోలే; కుఱిసంకలు గనుక వడ్డన తిన్నగా అందినదో లేదో అని.

సుబ్బ—మేము కుఱివాళ్లమై శేమశ్రము! నేను నీ మేనల్లుడనని యెవ్వ గఱుగరా? వీఁడు నీ మనమండని యెఱుగరా? వక్రించుచే ప్రతివాఁడున్న వాదగ్గరకు రాఁగానే “నీవు పప్పు రామపురాసుల మేనల్లుడవు కావటయ్యా?” అని యంటూనే యున్నాఁడు.

రామా—ఎట్లానైనా నీకు భయంలేదుగాని పేరిగాఁడు నోరులేనివాఁడురా.

శేర—తాతయ్యా! నేనున్ను, సుబ్బిగాఁడున్ను ఒక్కచోటనే కూరుచున్నాము. బాగానే భోజనము చేసినానులే.

రామా—ఆఁ. అయితే సంతోషము. సంతోషము. అంతే నాకుఁ గావలసినది.

వేంక—ఎంతసేపైన భోజనవిశేషములేనా? వ్రతవిశేషము లేమైన నున్నవా? రామావధానులుగారూ! వ్రతప్రదేశములో మీరెమి కనిపెట్టినాగో చెప్పండి.

రామా—నేనా? అక్కడఁ గూర్చుండి వ్రతమందిరమువైపుమాడఁగా, ఒకచోట బుర్రాణాలక్షేపము, ఒకచోట గీతాపారాయణము, ఒకచోట బూజావిధానము నుతీయొకచోట భజన మొదలైనవన్నియు గోలగాఁ గనబడితే యేమీ తోచక యిటు తిరిగి వంటకాలలోనికిఁ బోవుచున్న పెరుగుకావల్లు, నేతికావల్లు లెక్క పెట్టమఁ గూరుచున్నాను.

వేంక—మంచిపని చేసినావు! సుబ్బయ్యకాస్త్రీ! నీవేమి చూచినావోయి?

సుబ్బ—పురాణము చదివేచోటఁ గూర్చుండి ధర్మరాజు రాజసూయ యాగకథను విన్నాను. వ్యాఖ్యాతరాగయుక్తముగ బోధించుటచే మహానందజనకముగను న్నది.

వేంక—శేరయ్యా! నీవేమి చూచినావోయి?

శేర—నేనా? ప్రభువుగారున్ను, దేవిగానున్ను భక్తితత్పరులై పూజసేయుచుండుట, తక్కినవార లందఱు జపహోమగీతవాద్యవృత్తాదులచేత నానందించుచుండుట మాడఁగా నిది తుకశాస్త్రాదుల సభవలెఁ గనుపించినది. నే నచ్చటనే కూరుచుండి యానందముగఁ బ్రార్థనఁజెసినాను.

నేక—ఇదంతయు సరేకాని సంగీతసభయొద్దకు మీ రెవ్వరను రాజైరికదా. ఆ పాట యెంత బాగుగ నున్నది!

సీ. శృతిలయరాగ పః ధతుల్లె శోధించి
 పటులేరానుభవ నంః పత్తిగల్గి
 గమకభేదంబులఁ గ్రామ మర్మంబుల
 మూర్ఖనాదులను నఁ మూల మెఱిగి
 వాదివివాది నంః వాద్యనువాది క
 ల్పనలఁగలట్టి నంః బాధ మరసి
 కమనీయ రూపంబుఁ కంఠమాధుర్యంబు
 భావార్థబోధకఁ ప్రాధిఁ గాంచి

గీ. యఖిలజనములు మెచ్చి హః! హః! యనంగ
 మోడు లష్టపై చిగిరించిఁ మోసు లెత్త
 మించి హరిభక్తి మూర్తీభః విచినట్లు
 గానగన మట్టె వర్షించెఁ ఘరుఁ జొకండు.

2

అతఁడు మన ప్రభువుగారి యాస్థానవిద్వాంసుఁ డెట్లు. మంచి సమర్థుఁడు
 గుమా. అయినను అతఁ డెంతటి సమర్థుఁడైన నేమి? కొడువసాకర్యము లన్నియుఁ
 జగ్గఁగ లేకయుండిన నాతని యాట యేమి సాగును?

ఆ. తాళమైన లేకఁ తంబురయును లేక
 జులతవాద్యగానిఁ జంటలేక
 విదై నరయఁ గల్గుఁ వేత్తయు లేకయె
 పాడు పాడు నాఁగఁ బాడు కాదె?

3

ఇన్ని సాకర్యము లుండినను కమ్మికయగు ప్థము లేకయుండిన స్మరణమే గుమా.

ఉ. ఇమ్మహి మానుషంబు సెవఁనిమ్ము; మహాత్ములు నవ్వనిమ్ము; మో
 క్షమ్ము దొంగనిమ్ము; మఱి నభ్యులు హుజ్జులుకొట్టనిమ్ము; మేల్

సామ్యగః బెట్టనిమ్ము; విర • సూడని యెల్లరు దూఱనిమ్ము; ఛి
కమ్మిక లేనిచోట మృదు • గానము కష్టము కష్ట మేరికె.

మన ప్రభువుగారు మంచి రసజ్ఞులగుచేత నిట్టి సౌకర్యము లన్నియుఁ జేసెనని నమర్చఁబడినవి; కావుననే యచటి గానము సర్వజన రంజకముగ నుండినది.

సుబ్బ—(గళ్యముతో) నేను వినిన వంతకంటె రంజకముగ నుండినది.

పేరి—(గర్వముతో) నేను చూచినది అన్నిటికంటే బాగుగ నున్నది.

సేం—ఇప్పుడు యోగు చూచినదానిని నాగు మెప్పుకొనుటలనిం గాళ్ళ మేమి! నీని
కంటె ఇప్పుడొకరు చూచినదానిని ముందు ఏకాదశివాడు నుటయొగు చూచును.
అప్పుడు నిజము తెలియును. ఇప్పటికి బోధనము గంను.

రాను—అనాడు నావంతు నేతి కావద్దు, పెరుకుకావద్దు ఎనక. చూసారు!

అంబలు—అపని నీవు చేయనివి. మీ యింటి కేళనకును సగియుంటుంది.

రాజా—పోనీలే నా యనా! నన్ను కాపాడే లేవదీయండి; పోదాము.

(శేషశ్రీయును న్నామ)

• వేరక—రానువధానులుగారూ! మీరు వాగా క్రాగిన ఉసుమిన్లలో నొక గుం
సేపు మాడ్చుచంటే త్రాగిన నెయ్యి, ఊరాన్నము, మ్రొగిన గానిముగ్రాం అన్నీ
కరగి దేహము కొంచెము లేక పడుతుంది.

రామా—అలాగే నాయనా. ఇంటికిపోయి యేదో తిప్పలు పడవలెను.

సోం—తిప్పలు నురుగులు లేవులే. అట్టిబియ్యనను ప్రతకరితముఁ జేసితిని గాన
యముఁడు మాత్రము నీతోఁకి రాఁజాలఁడు. ఒకచోడ వచ్చినను నీవారనితోఁకి బట్టి
లాడియోనను ప్రియస్థానముఁ జేరఁగలవాఁడవే.

రామా—నేను ప్రతిదేశమును చేసినమాత్రము చేతనే యముడు నాజ్ఞానికి రాజులకు
పాతే యీ ప్రతిము చేసెనని నమ్ము నేమిచేయును ?

పేం:—చారీ సమీపమునకే రాజబాలిండు. వారంపడు స్వర్ణమునకు బోవలెసిందాత.

రామా—అః! బిలాగా! ఈవ్రతమం దంత మాహాత్యమమున్నదిగా! (అంతలో కడుపు పట్టుకొని) అబ్బో! అబ్బో! ఆయాసముగా నున్నది బాబో. ఈబాధ కుదరదు కాబోలును. ఈ గండము తప్పి బ్రతికితినా నేనుకూడా యావ్రతము తప్పకుండా చేస్తాను. ఇంకను పోవుదము రండి. (అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది విష్కంభము.

ప్రథమరంగము — యముని సభ.

[యముడు, చిత్రగుప్తుడు, క్రదాతుడు, దీర్ఘబాహువును
బ్రవేశించుచున్నారు.]

యము—అరే దీర్ఘబాహు వక్రదంతాది కింకరులారా! పాపజనభయం కరులారా! అవిలంఘ్యులగు మచ్ఛాసనమున నిగంబున ధరించి స్వస్వవ్యాపారంబుల సక్రమత్తులై వర్తింపుచున్న వారలే?

వక్ర—నిఖిలజీవభయంకరమూర్తీ! దేవర యాజ్ఞల నిరంబున ధరించి, స్వస్థానస్థులందును నాలాపించుచు, నించుకేనియుఁ దొలంగక మెలంగుచున్న వారము.

యము—మంచిది. అసత్యవాదులం బట్టి, నాల్కలు వ్రక్కలుగఁ జీల్చి, బాధించుచున్న వారలే?

దీర్ఘ—అసత్యవచనవిషపూరితంబులగు జిహ్వధమంబుల చండతర కర వాలంబుల ఖండఖండంబులుగఁ జెండి, తత్ఫండంబుల నండజంబులకుఁ బండుపునేయుచున్న వారము దేవా!

యము—సెబాన్! పరధన పరనారీమణులఁ గాంచి చోరజారత్వంబుల ముట్టిన్గవారల గోలుగోలున నేడ్చింపుచు, బాధించుచున్న వారలే?

పక్ర—పరధనాపహాకుల దుస్సహాపూతిగంధపదార్థభక్షకులం జేయు
చున్నారము. పరనాశపరాయణుల జ్యాజ్వల్యమానాయ స్తంభంబుల
నాలింగనంబుఁ జేయుచున్నారము.

యము—బహుమంచిది. అరే! కింకరులారా! స్వార్థపరులై కూట
సాక్ష్యంబుచేఁ బరప్రాణమానధనంబుల కపాయం బొనరించు
మహాపాతకుల వలయు తెరగగున దంపించుచున్నవారలే?

దీర్ఘ—అట్టి పాతకుల శరీరంబుల దుధిరమాంసపిశునంబులగు శునకంబుల
కాహారంబుగ నిడుచుంటిమి దేవా.

యము—మంచిది. చిత్రరస్తా! ఈదినంబున మన మాలయంబున కతిష్ఠలై నిద్రిన
పాపుల నిదటికి రప్పింపుము.

చిత్ర—చిత్రము. అలాగే రప్పించెదను. కింకరులారా! నేటి పాపుల నొక్కరింగ
రింగా నెఱుంగు దోడ్పాని రండి.

పక్ర—చిత్రము (అని యొకనిని దెచ్చి నిలువఁజెట్టుచున్నాఁడు.)

చిత్ర—దండధరా! ఆలింపుఁడు. ఈజీవుండు, లోకరక్షకుం డగు విహ
పాక్షుండు కలఁడేని ప్రత్యక్షుం డేల కాఁడనియు, గావున లేఁడని
యు, నాస్తికవాదంబులఁ జేయుచు, వేదశాస్త్రంబుల కప్రామా
ణ్యంబుఁ గల్పించి, మానవతుల డెందంబులఁ గొందఁగ బుందఁ
జేయుచు, వారల భక్తిభావంబుల డిందుపఱచిన నాలిబూతింబు.

యము—ఓరి దుర్మార్గా! దూరీకృతాపవర్గా! ఎంతచేసితిరా! కింకరు
లారా! నిస్తులాస్తికభావంబు ధ్వస్తంబు కావించిన యీ దుర్మార్
గ్గుని జిహ్వోధమాబుచు ప్రచండకీలికీలాకలాపంబునఁ గాల్చి హింసిం
పుండు. మఱియు నసిపత్రవనంబున నిరంతరదురంత చింతలం
బెట్టుండు.

పక్ర—(వానిని మరముగా నీక్కుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

చిత్ర—మరియొక పాపిని దెచ్చి నిలువఁజెట్టుచున్నాఁడు.)

చిత్ర—చిత్రము. ధర్మస్వయాపా! ఈతండు ధర్మవిచక్షణులైక ప్రతి
క్షణంబు కణంబులం గూర్చి, పేర్చి, యతుల ధనాగమంబుచే
గర్వించి, స్వపరోఽయోగార్థవ్యయంబును నహింసజాలక దాచి,
యవసానకాలంబున ధనరాశిత్యాగంబు ప్రాణత్యాగంబునకన్న
సంకటంబుగాఁగ దద్ద్రవ్యత్యాగనోదకపానంబుచే నెట్టకేలకుఁ
బ్రాణంబులఁ బాసిన పరమలోభి.

యము—చిత్రగుప్తా! జ్ఞానలేఖంబులేని మానవాధముల చేతం బడిన
యర్థంబు ధర్మకార్యాచరణముల సార్థకంబుగాక యెంతగ వ్యర్థం
బగుచున్నది! ఈ నీచాత్ముని గొంపోయి ధనరాశియందుఁ బూడ్చి
పెట్టుచుఁ బెల్లగింపుచు నీతని లోభత్వం బెల్ల నుడిగింపుడు.

దీర్ఘ—(చాని నావల కీడ్చుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

షక్—(ఇంకొక పాపిని దెచ్చి నిలువఁబెట్టుచున్నాఁడు.)

చిత్ర—సర్మాధర్మవిచక్షణుడతా! దక్షిణాశాస్త్రతా! చిత్రగింపుడు.
అసహాయంబులును నిరపాయకరంబులును అగు సాధుమృగంబులు
సంజబులును పిపాసంజెంది, జలంబానఁ గూలంబుఁ జేర, దత్పాం
తంబులఁ గడు నిర్దయుడై వలలుపన్ని, యుగ లొడ్డి, వాని.యును
రులం బొరిఁగొన్న గండుమగం డీతండు. వీని హృదయంబునకంటె
భూధరంబై మృదుతరం బనవచ్చు. ఆ మృగాంజజుల కీతండు
భూలోక యముడై యెప్పి యున్నవాడు!

యము—ఆ! చిత్రగుప్తా! ఏమేమీ! భూలోక యముండే! మంచిది.
వీని గుదియఁగట్టి మధ్యందినాతపంబున యాతనలం బెట్టుటయ
గాక, రౌరవమహారౌరవనరకంబుల ద్రోసి, తొల్లి వీనిచే నిష్కార
ణంబుగ మడిసిన మృగాదులు భీకరకూరాకారంబులు దాల్చి వీని
దారుమారుచేసి కాఠీయపెట్టున ట్లొనర్చుడు.

షక్—(ఆ పాపి నీడ్చుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

దీర్ఘ—(వేటలోక పాపిని దెచ్చి నిలువఁబెట్టుచున్నాఁడు.)

చిత్ర—దుష్టజనహృదయ చారణదారుణభావణ! ధర్మపోషణ! ఈ దుష్టుండు మిత్రుని హితాహితంబు లరయువాని బోలి వర్తించి వాని నమ్మికం బడసి, రహస్యంబులం దెలిసి, వాని శత్రులం గలిసి, వాని మానధనంబుల కపకృతి నొనరించి, యామోదించిన వంచ కుండు. మృదుమధురవచనరచన లను జాలంబులఁ బన్ని పర హృదయ ఖగంబుల వశ్యంబులుగఁ జేసికొనంజాలు మోసకాఁడనని మీనంబులు దువ్వవఁడు. వీనిచే ద్రోహంబుఁ జెందని మిత్రుం డీ ధాత్రీయం దుండుట యరిది.

యము—నర్గుణగంధలిప్తా! చిత్రగుప్తా! బెట్టిదంబులగు నెట్టి పాపంబుల కైన నట్టులేక శిక్షలం బల్కుచుంటి గాని మిత్రద్రోహికి వలయు శిక్ష తడ వరసి నుడువవలయుఁ గదా. అయినను వీనిని బ్రస్తుత మందు నిఖిలవిషకీటక నిబిడీకృతం బగు బోనునందుఁ బడఁ ద్రోయుఁడు. పిమ్మట మరల విచారితము.

దీప్త—(వాని నావల కీడ్చుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

యము—చిత్రగుప్తా! కింకరులారా! ఏ నొక్కవిశేషం బెఱింగింతు నాల కింపుడు. వేదశాస్త్రంబులు ధర్మంబుల బహుముఖంబుల బోధించి తదాచరణపరాయణులకుఁ బుణ్యలోకప్రాప్తియు, తద్ధర్మవిముఖులై దురాచారవర్తనులగువారల కెల్లరకు నారకదుఃఖప్రాప్తియు విశదీక రించుచున్నవి. ఇట్లుండ మహాపాతకులు కామక్రోధాదులకు వశం గతులై, దుష్కృతంబు మహాత్సాహంబునం జేసి, ధర్మవర్ధకా ధర్మనాశకంబైన మచ్చాసనంబుం దూపించుచు, నన్నుం ద్వేషిం చుచు నదరిపడి, తుదకు మల్లోకంబున కరుదెంచి తల్లడిల్లు చుండురు. వీరిం గరుణింప నధర్మం బగుగాగ ధర్మం బగునే? పర మేశ్వరప్రీతికరం బగునే? కాన మద్యక్తులారా! యిండుకేనియుఁ

గరుణింపక యీ వంచకుల శిక్షింపుచుండుడు. ఇదియే పరమేశ్వర
శాసనంబు.

చిత్ర } — లేవరగూజను శిరసానహించి యట్లే యొనర్తుము.
కింక }

యను—బహుసంతోషము. ఇంక శిక్షింపఁబడవలసిన పాపులం దీసికొని రండు.

కింకరులు—ఇంక నెవ్వరును లేరు లేవా?

యను—అ! ఏమీ! ఇంక నెవ్వరును లేరా?

కింకరులు—చిత్రము. లేరండి మహాప్రభూ!

యను—మృతినరా! చిత్రగుప్తా! ఏమి యాచిత్రము!

ఉ. వాటికి నాడు మత్పురము * నం గల పాపులసంఖ్యఁ జూడఁ బె
క్కిటికిఁ బాటునం బడిన * యేటిజలంబుల మాడ్కిగాయె; గ
ర్లాట మరాక లాట మళ * యాళవిశిష్ట నమస్త దేశముల్
దీటుగ దాటి పాపు లరు * దెంచుచు నుండినవారె నిచ్చులుక .

చిత్ర—వచ్చుచునే యుండిరి. కాని విడిశాపురంబునుండియు దాని సమీపమందలి మఱ
కొన్ని పట్టణములు, గ్రామములు, పల్లెలు మొదలగు వానినుండియు మాత్రము కొన్ని
మాసములనుండి పాపులు వచ్చుచుంబడెను.

యను—అరే! ఏమి! ఎప్పుడుంట లేదా? ఒక్కరును వచ్చుచుంట లేదా?

చిత్ర—లేదండి మహాప్రభూ!

యను—ఏమీ? వారందఱును స్వర్గమునకే పోవుచుండిరా? ఏమి యాశ్చర్యము!
వారందఱును దోమమన్న దెలుంగక ధర్మవర్తనలయ్యె యుండిరా యేమి? లేక
యందఱు నొక్కసారిగఁ బాపమలైరా? సాధారణంబుగాఁ బ్రతిపురమందును,

క. కొందఱు పతితులుగను మఱి

కొందఱు సావనులుగాఁగఁ * గూడుదు; రటు గా

కెందైన నంద అనఘులె

యుందురె? యిటువంటి చిత్ర * ముందునె ధర్మవై?

దీని శేషమైన గారణం బుండితీరవలయు. అది మన మెట్లెఱుంగఁగలము?

[నారాయణస్మరణ నేయుచు వారడుడు ప్రవేశించుచున్నాడు. [౩]]

యము — వారపడునీంద్రా ! నమస్కారము. ఈ యచితాననంబున గూర్చుండుడు.

నార — నుభీభవ. శమనా ! నీవును గూర్చుండుము.

యము — తాపనేంద్రా !

క. మీరు త్రిలోకములందును

గూరిమిఁ జరియించుచుచుడు; * కువలయుమున నే

తీరునను మీ రెఱుంగఁగ

నేరని కత లెందుఁ గలుగ * నేరవు సదయా !

7

ఏ నిప్పు డొక్కయంశంబుఁ దమలన వివరియింపవాడ. ఆ దెద్దియనిన,

గీ. దుష్టచిత్తులు, మఱి గురు * ద్రోహు లమిత

పాపకర్ములు, బహు సురా * పానపరులు,

కడటవర్తనులును, మిత్ర * ఘాతుకులును,

నడలుచుండుదు రిటఁ బడి * యనుదినంబు.

8

అట్టివార లిప్పు డేమికారణంబుననో కొంతకాలంబునుండి నచ్చట తగ్గినది. ముఖ్యముగా విదిశాపురప్రాంతప్రదేశములనుండి నచ్చట కానఁబడదయ్యె. దీని శ్రమైఁగ గారం బుండితీరవలయు. అది యేమై యుండును ?

నార — దండధరా ! ఎఱిగింతు వినుము. ఈవిషయంబు నేనును మొన్న నె నూతనంబుగ నివియుంటిని. దీని నీ కెఱింగింపఁదలఁచియే యివటి కరుదెంచితి.

ఉ. ఆ విదిశాపురంబును ధ * రాధిపుఁ డొక్కఁడు భక్తగణ్యుడై
పానసమూర్తి నాఁ జెలఁగి * పాలన నేయుచు, విష్ణుప్రీతికై
సేవ లొనర్పనెంచి, యల * శ్రీహరివాసరన్నవ్రతంబు నెం
తే విమలాత్మతఁ సలుపు; * నేమని చెప్పుదు వాని చిత్రముకా.

పంచచామరవృత్తము - త్రిశ్రగతి.

నిరంతరంబు శయ్యనుండి * నిద్రలేచు నప్పుడే

పరాత్పరా ! కృపాభై ! పాప * భంజనా ! నిరంజనా !

పరేశ! నిర్మలాత్మ! యంచు • భక్తియుక్తుడై కడున్,
స్మరించుచుండు గాని వేటు • మాటఁ బట్కి డెన్నఁడున్. 10

అవ్రతప్రదేశం బెట్టులుండు ననుకొంటివి?

పాదపవృత్తము.

ఒక్కడఁ బ్రతియు • నొక్కడఁ బూలిం
కొక్కడఁ బాటయు • నొక్కడ నృత్యం
బొక్కడ స్వస్తి, మ • టొక్కడ గీతల్
లెక్కకు మించును • లే దటు లెందున్. 11

యమ—ఏమీ! అతటి భక్తితో నైతం బానిరించుచుండెనుగా!

నా—ఇంతేనా! మఱియు వినుము.

గీ. తా నొనర్చిన మనకేమి • తఱుంగఁబోదు;
కాని పురజను లెల్లఁగ • గలయుఁ గూర్చి
యావ్రతంబును భక్తిచే • నాచరింపఁ
జేసి నీపురి కీరితిఁ • జేటఁ దెచ్చె. 12

గీ. వార లెల్లఁగ గలువత • వాసి తుదను
స్వర్గమున కేగ సాగరి • సరభనమున;
కాలు కల్గినవానికి • గాళికేగు
టనఁగ మూడంజ లనెడు సా • మ్యముగ శమన! 13

కావున నీలోకమందలి పాపుల సంఖ్య తక్కువగుచున్నది. 'అ రాజేంద్రుని కేరు
రుక్కాంగదుఁడు.

యమ—ఏమీ గూర్చరము! ఈవ్రతమహత్వంబున వార లెల్లఁగఁ గలువరహితులగు
చుండిరిగా! దీనిచేతనా యితటి పాపుల సంఖ్య తక్కువగుట!

నార—తక్కువగుట మాత్రమేనా?

గీ. ఈవ్రతమే యింక యిసుమంత • యితరదేశ
భాసులందును వ్యాపించి • ప్రబలెనేని

నీ బలంబులు నీవును • నీ నరకము

తరలి యేమూల నైనను • దాఁగ వలదె !

14

అటుపిమ్మట నీ వుండి ప్రయోజనముమీ ? నీ బలము శిక్షింతువు ? క్రమక్రమంబుగ నీ యధికారమునకును నీ లోకంబునకును గూడ హాని తీర్చిదిద్దఁ బోవుదున్నది కాన నెఱింగించితి. పిమ్మట నీయిష్టము.

యము—ఓహో నారదమునీంద్రా! నీ వాక్యంబులు వినినంతనే నాగుండెలవరుచున్నది. దీని కేమి యుపాయము ? ఈ ప్రకంచేమి ! ఈ తం దాచరించుట యేమి ! నాలోకంబు పాడవలయుమి ! దీనికి నేనేమి చేయుదును ?

నార—యేమిచేయుదువు ? పాపులు వచ్చునప్పుడు శిక్షింపుము. రానిప్పుడు మెలకఁ కూర్చుండుము.

యము—అట్లులేనదవేల మునీంద్రా ! ఎట్టులైన నీవే కరణించి నాలోకంబుఁ గానాడవలయును.

నార—(చిటునవ్వుతో) నేమారక పాడఁగలను గాని కాపాడగలనా ?

యము—దీనికిఁ దగిన మోక్ష మొక్కటి యోజింపఁజాలనా ?

నార—భక్తుల కిచ్చుటకై మంచి మంచి ధోషతులచాపులను జక్కఁగాఁ జింపఁగలను గాని వేతెద్ది యోజింపఁజాల.

యము—ఎట్టులైన నా లోకస్వవహారంబు ముడివడునట్లు చేయుము.

నార—ఈ వ్యవహారము చూడ నిడఁబడునట్లులన్నది. కాని ముడివడునట్లు నాకుఁ దోచుటలేదు.

యము—నీ వాక్యంబులు విన విన నాకు మఱింత భయము కలుగుచున్నది. ఈ మహా దుఃఖిసముద్రమున నే నెట్లు లీడఁగలను ?

నార—ఓహో. ఆ దెంతపని ? దీని కుపాయము నేను చెప్పఁగలను.

యము—నీమి చెప్పెదవు ?

నార—నా తంబురబుజ్జుంబి మంచి బుజ్జియొకటి సంపాదించుకొని గాని గట్టిగాఁ గాఁగిరించుకొమ్ము. ఎట్టి మహాసముద్రమందైనను ముఁగఁగకుండ నీడవచ్చును.

యము—నేను కార్యావసరమ్ముననిట్టులు ప్రార్థించుదుండ నాయొకఁ బరిహాసంబుఁ గావించెదవా ?

నార—నాకు నేమియుండోచక్క పల్కిన వాక్యంబులు కాని పరిహాసవాక్యంబుల!
(కొంచెమునీ పూరకుండి) అయినను దండధరా ! యింత వెళ్ళివాడనేమి ?

ఉ. ఏటికి యీ వృథావ్యసన * మే దెటుపోయిన బోవనిమ్ము; నీ
కేటికి లేనిగోడు ? సుఖ * యింపగ నేరవె కూసచుండి ? నీ
కూటికి గుడ్డకుక్క భయము; * గొంటివె ? లోపములేనునమ్ము; నా
మాట నిజమ్ము; ధాత, తగు * మాత్రము పెట్టకయున్నె యేరికి ?

యము—సంయమివరా ! నా కన్న వస్త్రములకు లోపము కలగదనియా పల్కుచుంటివి.
నార—కుటేమి కావలయును ?

యము—చిరకాలము నాచే బాలితంబగు రాజ్య మిప్పుడు వ్యర్థమగుచుండెగదా.

నార—రాజ్యమునకై నీవేల యింత శ్రమపడెదవు ?

గీ. ఇంత శ్రమపడితగు నీ * కెవ్వరైన
ద్రవ్య తలకెత్తుదురె మహా * ద్రవ్యమెల్ల ?
ఒక్క మూలను గూర్చుండి * యుచితగతిని
బ్రొద్దువుచ్చుచు నీదారి; * బోవరాదె ?

16

యము—నారదా ! నిన్నింతగ వేడినందు కిదియా నీవు నాకు జూపు త్రోవ ?

నార—ఇంతగ వగచుట కిప్పుడు నీవుట్టేమి మునిగినది ?

యము—అయ్యో నారదా ! అట్లనెదనేమి ?

ఉ. ఆరక భగ్గుభగ్గున మ * హానలకీలల; గ్రక్కుచుండు'మ
న్నారకవహ్ని యారి కడు * నల్పగుచుండుట; గాంచి, నెత్తిపై
నోరిడికొంచు, నూరక ని * నుకానిను వేడుచునుండ నాకిదే
తారకమయ్య; నేమిగతి * దైవమ ! దైవమ ! యంచు నుండితిక.

నార—(తనలో) నా యత్నమువలన నిప్పటి కీతడు మహాతురుండై యున్నవాడు.
కలహకారణబీజం బొక్కటి యిప్పుడు చక్కగ వీని హృదయభూమియందు నాట
వచ్చును. దీని ఫలమును నేను హాయిగ గొంతకాల మనుభవింపవచ్చును. (ప్రకాశ
ముగా) దండధరా ! నీవు మిక్కిలిగ నడుసచుంటివి. కాన నాకుండోచిన యొక్క
యుపాయం బెఱిగింతు వినుము.

క. నీకీప్రభుత యొనంగిన

దా కమలజః డతనిఁ జేరి * యాద్యంతముగా

నీకథఁ దెల్పి మహాత్మా!

నాకొక దరిఁజూపుమంచు * నతి యొనరుపుమా.

18

గీ. అతనిఁ బ్రార్థించి, ధ్యానించి, * యాశ్రయించి

వ్రతము నెట్లెని మాన్పింప * వలయు శమన!

తగని కార్యం బటంచును * దలఁతువేమొ!

యాత్మరక్షణకన్నఁ గా * ర్యంబు కలదె?

19

ఇంతకన్న సుపాయంతరం బేమియు నాకుఁ దోచుటలేదు. ఇట్లుకానిచో నే నీ యమాధికారంబు నొల్లనని యా వలువతో గట్టిగా మొఱఁబెట్టుకొనుము. ఇక నాకుఁ దడవగుచున్నది. శమనా! నేను బోయివచ్చెద.

యము—చిత్తము. మునికులచంద్రమా! నమస్కారము.

నార—సుఖభవ. సుఖభవ. నారాయణ. [9] (అనుచు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

యము—వింటిరే కింకరులారా! దీని శేమిచేయుదును?

కింక—నారదమునీంద్రుని యుపాయమే బహుభాగుగ నుండినది మహాప్రభూ.

[ఇంతలోఁ జాటుననుండి యొక పాపియు, కింకరుఁడును

బెవలగులాడుచు బ్రవేశించుచున్నారు.]

పాపి—అయ్యా! అయ్యా! యనుభవ్యరాజా! చూడండి. ఈ కింకరుఁడు నన్ను మీ యొద్దకు రావీయక బాధించుచున్నాఁడు. ఇంతవఱకు బహుకాలమునుండి నేను మీ లోకంబున నరకబాధ లనుభవించుచున్నాను. ఇప్పుడు భూలోకంబున నామనమఁడు ఏకాదశీవ్రతం బాచరించి నాఁడు. ఈవ్రతమువలన పై మూఁడుతరములవారును, దిగువ మూఁడుతరములవారును గూడఁ బాపను లగుదురని వైష్ణవపురాణంబులు మొఱఁ బెట్టుచున్నవి. కావున నిక నాకుఁ బాతకంబు లెక్కడ నున్నవి? నామనమఁడు వ్రతమొనర్చుటచేత నేను పాపనుఁడనైనాను. ఇక నన్ను బాధించుటకు మీకుఁగాని మీ కింకరులకుఁగాని యెంతమాత్ర మధికారము లేదు. కాబట్టి నన్ను స్వర్గలోకము నకుఁ బంపివేయుదు.

యము—సరే; దీనిని స్వర్గమునకుఁ బంపుడు. (అని కింకరుల కాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు.)

[చాటున నుండి యొక పాపాత్మురాలును గింకరుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

పాపి—అయ్యో! న న్నీ కింకరపాయన కొట్టాస్తున్నాఁడంటి. నామాతరు బిడ్డే, భూలోకతీలోనే, యాకాశివతమే, చేశాఁడంటి. అందుకని నాపాపాలన్నీ పోయి నాయి. నేను సార్గానికి పోవాలంటి. పంపించండి.

యము—ఈ స్త్రీనికూడ స్వర్గమునకుఁ బంపివేయుఁడు.

[ఇద్దఱు బంధువులతో నింకొక వైశ్యపాపియుఁ, గింకరుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

పాపి—రాజు గారండీ! రాజుగారండీ! మా పెద్దయ్య మనమండే మావూళ్లోనే మొన్ని యాకాశితం చేశాఁడంటి నేను సార్గాని కల్లాలంటి. ఈడే మా పెద్దయ్య తమ్ముడంటి. ఈడుకూడా మావోడేనంటి. (అని వాంఛనిద్దఱును దగ్గఱఁగా దీసికొని) మేము ముగ్ధరముకూడా సార్గాని కల్లాలంటి.

యము—ఏమీ! మీరు ముగ్ధులను స్వర్గమునకుఁ బోవలయునా! ఔరా! స్వర్గ మెంత చాకాయె, సరే. వీరినిగూడఁ బంపివేయుఁడు. (అని యాలోచించి) అహో సభాసమలారా! చూచితిరా యీవిపరీతము. [10] ఆరుక్మాంగదుం డొనర్చు నేకాదశీవ్రతంబుచే నూతనుల నాలోకంబునకు రాకపోవుటయగాక యిచ్చటి పురాతనులకూడఁ బాపరహితులైతిమని స్వర్గంబునకుఁ జనుమండిరి. దీని నింక నుపేక్షింపఁజనదు. లోకంబు పాడుపడుచున్నది. కావున నారదుండు తెచ్చిన ప్రకార మీక్షణమే నేను బ్రహ్మలోకంబున కరిగి యా నలువతో నిందుకుఁదగిన ప్రతీకారం బొం డాలోచించెద. మీరెల్లరు మీమీ కార్యంబులయందు జాకరూక తతో నుండుఁడు. (అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయ రంగము - బ్రహ్మలోకము.

[బ్రహ్మదేవుఁడు కూర్చుండి యుండఁగా యముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

యము—దేవా! పరమేష్ఠీ! వాణీమనోహరా! నమస్కారము.

బ్రహ్మ—సుఖీభవ. సుఖీభవ. ఏమోయి? నూర్యనందనా! ఏమి సమాచారము? నీ లోకంబును ధర్మంబుఁ దప్పక పాలింపుచున్నవాడవే?

యము—ఏమిచెప్పదును దేవా ! ఇంక నేనేడ ! నాలోకమేడ ! నేను బాలింనుటయేడ !
 ధూలోకంబున విదిశాపురంబును నొక్క పురంబు కలదు కదా.

ఉ. ఆ విదిశాపురంబును ధ • రాధిపుఁ డొక్కఁడు భక్తగణ్యుఁడై
 పాననమూర్తి నాఁ జెలఁగి • పాలనసేయుచు, విష్ణుప్రీతికై
 సేవ లొనర్పనెంచి, యల • శ్రీహరివాసర సువ్రతంబు నెం
 తే విమలాత్మతఁ నలుపు; • నేమని చెప్పదు వాని చిత్రముఁ. 20

ఆత డంతటితో మరకుండెనా ?

గీ. తా నొనర్చిన నాకేమి • తఱుఁగఁబోదు
 కాని పురజను లెల్లఁగ • గలయఁగూర్చి
 యావ్రతంబును భక్తిచే • నాచరింపఁ
 జేసి నాపురి కక్కటా ! • చేటుఁ దెచ్చె. 21

ఈవ్రతమహాత్మ్యముచేత,

గీ. వార లెల్లఁగ గలుపముఁ • బాసి తుదను
 స్వర్గమున కేగసాగిరి • సరభసమున
 తాలు కల్గినవానికిఁ • గాశి కేగు
 టనఁగ మూడంజ లనెడు సా • మ్యముగ నకటా ! 22

దీనిచే నాలోకంబునకు వచ్చువాఁ డొక్కఁడును గానరాఁడయ్యె. ఇదితాక
 నాలోకంబునం దిదివఱకు నరకబాధ లనుభవించువా రందఱును యిప్పుడు ధూలోకము
 నందుఁ దమ పుత్రప్రాతాదు లొనర్చు వ్రతమహాత్మ్యంబునం జేసి తాముఁ బవిత్రులమైతి
 మని స్వర్గంబున కరుగసాగిరి. ఔరా !

గీ. ఇంక నేనేల ? నారాజ్య • మేల ? యిట్టి
 లోక మేటికి ? కింకరా • నీక మేల ?
 యగ్ని గుండంబులేల ? యా • యాసమేల ?
 వట్టి పెండ్లికి వాద్యంబు • వలెనె ధాత ! 23

పృథగ్గా నిట్టి రాజు నుంచి యేమిప్రయోజనము ? నీవు నాకిచ్చిన యీ

యధికారమును నీవే కైకొమ్ము. ఇదిగో నీవు నాకిచ్చిన కాలవంశమునగము క్రుష్ణ పట్టియున్నది. ఇదిగో నీవు నాకిచ్చిన కాలనాకము; పురి విడిపోవుచున్నది. ఇదిగో నా తీక్కిన యాయుధంబులు; కైకొనుము. ఇంక నే నరిగెను.

బ్రహ్మ—కమనా! తొందర నొందకుము.

యము—తొందర యే? [11] నాకు సెల వొసగి పంపుము. అంతియచాల.

బ్రహ్మ—కమనా! ఏల నీవీలీల నేడు తాలిమియ్యారి బేలవై మాటలాడుచుంటివి? ఆపదలు వాటిల్లుతటి ధైర్యం బులించించి తప్పించుకొను వెరవు యోచింపవలయుఁ గాని యూహక తొందర నొందవచ్చునా? ఆపదలయందు విస్మయంబును సభా మధ్యంబునఁ దొట్రుపాటును, స్త్రీలయెడ నతిలోలత్వంబును, సామాన్యపురుషులక్షణంబు లని యెఱుంగవే?

యము—వాణీనునోహరా! నీపత్నిన వాక్యంబులు నిక్కంబులే; కాని నీ వొక్క తూరి నాలొకంబు కరుదెంచి చూచుకడ నంత కాంతస్వావయుండవై మాటలాడఁ జాల విని తలంచెద.

నీ. కటకటా! పరకాంతఁ గాంచి కక్ష గీతెడు

దుష్టాత్ము మిడిగొడ్డు • తోడలేదు

సాధుల దూషించు • చండాలురను బట్టి

కుత్తుకల్ పరపర • కోయలేదు

పతిఁబాసి పరుచెంతఁ • బవ్వలించెడు కాంత

పెళ్ళపెళ్ళ గుండానఁ • బేల్చలేదు

కులగురుద్రోహులఁ • గ్రూర దుష్కుర్ముల

గోలు గోలున నేడ్వఁ • గొట్టలేదు

గీ. బాపురే! ధాత! యిది యెట్టి • వ్రతమొ కాని

యఖిలదోషంబులకును బ్ర • హ్మోస్తు మగుచు

బాహున ర్చెను మల్లోక • భాగ్యమెల్ల

నేమి తెల్పుదు నీ మోగ్య • మెట్టు లొర్తు?

చ. పలుకుట లొక్కరీతిగను • భావములోన మఱొకరీతిగఁ
నలుపుట లొకరీతిగ నె • సంగమ దుష్టులఁ బట్టి తెచ్చి, హా
పెళపెళ యగ్నిగుండమునఁ • బేల్చుగఁ జాలకపోతి; నింక నే
గలిగిన కార్యమేమి? వృథ • కాదె? మహాత్మ! తలఁచిచూడుమా.

ఏమి తెల్పుదు వాణిమనోహరా! నాకింకఁదలెల్ల నిర్వాహకములై, బలకార్యం
బులు వాసి సోమరితనంబునఁ జెల్లఁచెడలె తిరుమన్నవాగ. అగ్నిగుండంబులు
చల్లారిపోయె. ఉక్కుస్తంభమునకుఁ ద్రుప్తపట్టుచుండె. ఆయుధంబు లెల్ల నాయి
సెడుచుండె. పాపుల బాధించు శుశంకంబులును, వాయసంబులును ఆహారాక్షమి
నలుకెలంకులకుఁ బోసాగె. అమడివంబును నరకబాధలవధించు పాపుల గోష్ఠ
ధ్వనులచేతఁ బ్రతిధ్వను లిచ్చుచుండు నాలోకం దెల్ల నిష్పడు దినారాత్రంబులు
నిశ్శబ్దంబుగా నిద్రించుచున్నట్లే యున్నది. ఇట్టి దురవస్థం జూచినఁ బొందవగాన
కాంతం బెట్లు కలుగనేర్పు? శత్రువ్రతంబున కింతటి మాహాత్మ్యం బెట్లు కలుగ
నాకుఁ దోచకున్నయది. దీని శత్రువ మార్గం బుండెనేని నాకుఁ దెలియఁ జెప్పము.
తేకున్న నా యాహుధికారంబును నైకొని యింతటితో నెల విచ్చి పంపివేయుమా.

బ్రహ్మ—ఓహో శమనా! నే నెఱింగింతు వినుము. ఆరుక్మాంగదుం డోనిర్భు నే
దశివ్రతంబు నే నెఱుంగనిది కాదు; అది వ్రతంబులలో నెల్ల శ్రేష్ఠంబు. దాని
మాహాత్మ్యం వింత యని విద్ధింప వలసికాదు.

చ. హరికిని సాటి దేవతయు • నా హరిభక్తులఁ బోలు పుష్పముల
హరికథబోలు సత్కథయు • నా హరినామముఁబోలు మంత్రము
హరి చరితంబుఁబోలు కృతి • యా హరివాసరతుల్యపహా వ్రతం
బరయగ సీత్రలోకముల • యందును గానఁగ నొనె యంతకా!

క. హరివాసర సద్యోతమున
హరియించు ననంతకోటి • యఘసంఘంబుల
హరినామ మనిన దానికి
నరి వే టీకఁ గలదె? జన్మ • సార్థక మనఘా!

ఆ రాజేంద్రుండు మహాభక్తుండై యిట్టి మహావ్రతంబు నాచరించుచున్నవాఁడు.
(అనుమానముతో) ఎట్లయిన నాతని వ్రతంబునకు భంగము కల్గినఁగాని నీలోకంబు
బాగుపడ నేరదు.

యము—(త్వరగా మాటల కడ్డము వచ్చి) అవును. మహానుభావా! అంతే. వాని
వ్రతంబున కెబ్బంగిలైన భంగంబు వాటిల్లదేని నాలోకంబు బాగుపడుట యిది.
ఇట్టిది యేమైన నీవే చేయవలయు.

శా. పోకంబౌ హరినాభినీమ జననం * బుజ్జ వింతగాఁ గాంచి, ని
శృంకణ మేటి చరాచరాత్మకప్రపంచం బెల్లఁ గల్పించి, పై
నింకణ వేల్పుల పెద్దవైతివి; బభా! * యీ వించుకం తాత్మలో
సంకల్పించినఁ జాలదే? జరగదే? * సర్వంబు చేకూడవ?

బ్రహ్మ—కమనా! వినుము. ఈవ్రతం బాశ్రమహావిష్ణువున కతిప్రీతికరంబు. రుక్మాం
గడుం దాయనకుఁ బ్రియభక్తుండు. కావున,

గీ. ఈవ్రతంబున కేనియు * సలసి వేసె

యెగ్గు నెద్దేనిఁ గావింప * నెంతయుమేని

యల్ల శ్రీమహావిష్ణున * కది యనిష్ట

మగును కావున వెన్న ముం * దరయవలయు.

29

ఇందుకు సమ్యక్తింపక మిన్నకుండునెడ నీలోకం బంతయుఁ బాడగును. యమ
లోకంబు పాడువడి యముని భయంచే లేకపోవునెడ లోకంబున ధర్మాధర్మంబులు
నశించును. అనఁగా నరకభయంబు లేకపోవుటం జేసి పాపభయంబున లేక
పోవును; దుష్కర్మంబులు మొండగును; విపరీతంబులు కలుగును; పాప సర్వా
నర్థంబులు వాటిల్లును. కావున నిట్లుభయపక్షంబులును బరికించినచో నెగదీసిన
బ్రహ్మహత్యయు, దిగదీసిన గోహత్యయు నన్నట్లుగా నున్నది.

యము—అట్లయిన నేనేమి చేయదును? నాకేమియుఁ దోచకున్నదే!

బ్రహ్మ—అయినను నామనంబున కొక్క యుపాయంబు పొటకట్టుచున్నది.

యము—(సంతోషముతో) సెల విండు మహానుభావా!

బ్రహ్మ—సావధానంబుగ వినుము.

గీ. ఎట్టి భక్తు నైనఁ ♦ బట్టి పరీక్షించి
తరిచి నిజము నరయఁ ♦ దగును గాచె ?
యెట్టి పైడి నైన ♦ గట్టిగా రాతిపై
నొరసి యొరసి విలువ ♦ నరయు కరణి.

30

కావున నీ రుక్మాంగదుని భక్తివిశేషంబును బరీక్షించు సాధనంబుగ నుండునట్లు, లెడైన యొక్క యుపాయంబు మోక్షసప్తలక్ష్మి విష్ణు కారిగను, భక్తాగ్రేసరులకల్గ గళబంధంబుగను ఉండునటులు ప్రయోగించిచూచెద. దీనిచేత నాతండు వ్రతభంగంబునొంది పిమ్మట వచ్చిన నీ లోకంబునకే రావచ్చును. దానఁ గ్రమంబుగ నీ కీప్సి తార్థియగును.

యము—బహుసంతోషము. కామితవరనా! ఎట్లయిన నాశఁడే నా లోకంబునకు రావలయు.

బ్రహ్మ—కాని శమనా!

—* మత్తకోకిల - మిశ్రగతి *

ఇంత లింతలునేయ నా ప్రభుఁ ♦ డెంతయుఁ భ్రమఁ జెందకే
శాంతచిత్తముఁ దాల్చి యింద్రియ ♦ సంగుఁ డింతయుఁగాక ని
శ్చింతనుండి కలంగఁడేని య ♦ శేషభూవలయంబునం
దింతకంటె బదింతలై నుజ ♦ నైకవంద్యుఁ డనంబడుకొ.

31

కావున శమనా! నీవింక నీలోకంబున కరుగుము. నేను దగు ప్రయత్నంబుననే యుండెద. నీవు తొందర నొందకుము.

యము—చిత్తము. చతుర్ముఖా! నమస్కారము.

బ్రహ్మ—మనోరథ సిద్ధిరస్తు.

(యముఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.) [12]

బ్రహ్మ—యముఁడు బహు కలహర మొందుచున్నవాఁడు. ఇంకఁ దడవునేయఁ జనదు.

(అని కొంచెము విభూతిని మంత్రించి యూఁడఁగా నొక్కతఁడణి యుద్భవంబై)

జనకా! నమస్కారము.

బ్రహ్మ—కల్యాణమస్తు. కల్యాణమస్తు. బిడ్డా! నిన్న జగన్మోహనాకృతిఁ గలదానిఁగ నృజించితిఁగాన నీకు మోహిని యను నామం బిడుచుంటి. మోహిని, నిన్నిట్లు తిరిలోకముందరిగా నీ క్షణమందు సృజించిన కారణమేమో యెఱుఁగుదువా?

మోహి—నెలవిమ్మ. జనకా, నీయుత్తరవున కదురుకలదా?

బ్రహ్మ—భూలోకంబున విదికాపురంబును రుక్మాంగదుడను నొక్కరాజేంద్రుఁడు పాలించుచున్నవాఁడు.

గీ. అతఁడు నిజభక్తి భక్త జః నాథ్యుఁ డగుచు
శ్రేష్ఠమయి తగు నేకాదః శీవతంబుఁ
దా నొసర్చుటకాక యం ధటనుఁ జేర్చి
యాచరింపఁగఁ జేసె మః హత్ముఁడగుచు.

32

క. ఈ పుణ్యవ్రత మహిమను

నాపురజనులెల్ల భవనుః శుద్ధి గొంగును.

బాపరహితులై స్వర్గమె

కాపురముగఁ గొంచు నుండఁ దలంతుమునఁ.

33

స్వామి! ద్రోహులును, మిత్రద్రోహులును, అనాచారవర్తకులును, అసత్యవాదులును, చార్యక్రియాన్వితులును గూడ నీవ్రతమహత్వంబుచే గలుపరహితులై యంతంబున స్వర్గంబునకే పోవుచుండిరి. కాని నరకలోకంబున కొక్కరుండును రాఁడయ్యె. దీనిచే యమలోకంబు పాడగుచున్నది. కావున నీవు సత్వరంబున జని యెట్లయిన నాభూలుని చెంతఁ జేరి,

ఉ. ఎందఱునైన మేను మఱి యిచ్చెడి గానరసం బొసంగుచున్

వందలు వేలు కాఁగ మృదు యాకృత్యలంబుల విందొనర్చి, నీ
యం దనురక్తి, నెయ్యము, మఃహాద్భుతమోహరసంబు, తద్వ్రతం
బందు విరక్తియున్ మఱియు నాతనికిం గలిగింపు మోహిని! 34

మోహిని, నీవీకార్యంబు గులభసాధ్యంబని యెంచకుము. ఆ రాజేంద్రుఁడు వ్రతనిష్ఠుండు; భక్తాగ్రసరుండు.

ఉ: నీటులు గోటులు వగలు * నివ్వెఱపాటులు సుద్దుమాటలు
బాటలు నాటలు మృదుల * భావము ప్రేముడు లెల్ల జూపి, ము
మ్మాటికి నీదె లోకమను * మాడ్కి ధరాధిపుఁ బొంగఁజేసి, పె
క్కటికిఁ దద్ద్రితంబు మఱి * పింపు మ దెట్టులుకాని మోహినీ!

ఇదియే నీవు చేయవలసిన కార్యంబు.

మోహి—లహా! ఏమి జనకా నీవాక్యంబులు! ఇంతసేపు బోధించిన దంతయు నొక్క
సామాన్యభూపాలుని వశపఱుచుకొనుటకేనా? [18]

క. ఏకాలము కాననముల

నా కలములఁ దించు భ్రాంతి * లడఁచితి మంచు

వాకొనియెడు మునిముచ్చులు

హా! కన్నెలయింట దాసు * లై మన లేదే?

36

ఇంక భూపాలురా!

క. ఉండుట గృహరాజమ్ములఁ,

బండుట మృదుశయ్యలందు, * భక్షించుటయా?

పండులు మధుమాంసంబులు;

నుండునె జితవిషయుఁ డిట్టి * యుర్వీశులలో?

37

మునివరులే యట్లు లగుచుండ నిట్టి భూపాలురకై విచారింపఁ బూనునెడ
ల్లో॥ మహాగజాః పలాయంతే | మహాకానాంతు కాగతిః॥ యను నట్లుండునుగదా.
ఈలం డేమో వ్రతనిష్ఠుండనియు, ధీరుండనియుఁ బేర్కొని.

ఆ. అట్టె పెద్దలట్లు * మిట్టవేదాంతముల్

సభల నిల్చి పెక్కు * చదువవచ్చు;

వాని చెంత నొక్క * మానిని చేరిన

నగ్గి ఘృతము చెంత * నమరినట్లు.

38

ఈతనికై నాయాటలు, పాటలు వెలపులు, సాలపురెల్లఁ జూపుమంటివి. జనకా!
గోటితో నయ్యెడు కార్యమునకై గొడ్డలి పూసనేల? శ్రేగంటిచూపు మాత్రంబుననే

జీవన్ముక్తి కాగల యా భూపాలునకై నా నేర్పరీతనబులెల్లఁ జూపనేర ? శ్లో|| వివా
యలఁగఁగ ముద్రతగా వంచయంతి వరం ప్రేయసః|| అను నాశ్వాత్తి విసలేవా ?
కాన నెల వొసంగి పంపుము. ఈ తుణుంబ చని నీ యనుచుకొంటున్న నాచని
ప్రతింబెల్ల మంటగలిపి వచ్చెద.

బహు—బిడ్డా ! మోహినీ !

గీ. నీకుఁ గల్గిన యీ నేర్పు * నే నెఱుఁగుదుఁ;
గాని నీ నేర్పు నీ వెన్నఁ * గలవో లేవో
యంచు నీరీతి నే ముచ్చ * టించినాడ;
దాని నీమది వేఱుగఁ * దలఁప కబల !

39

అయినను

జ. కార్య మల్పమంచు * గర్వింపఁగా రాదు
ఘనులకైన జయము * కల్గుదాక,
రాముఁ డల్పుడంచు * రావణుం డెంచవా ?
కాన నేర్పుఁగల్గి * కడఁగు మబల !

40

సత్యరంబున నీవీణీయం గొని చని, యెట్టులయినఁ గార్యసానుకూల్యంబుఁ జేసి
కొని రమ్మ. నీకు శుభం బనుఁగాక.

మోహి—చిత్తము. జనకా ! పోయివచ్చెద. నమస్కారము.

(బహు—కళ్యాణమస్తు. కళ్యాణమస్తు. (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య

శ్రీమ దుమారమణకరుణాకటాక్షపాత్ర శ్రీవత్సనగోత్ర బేతపూజి
పంశ శ్రీరపారావార రాకాసుధాకర మల్లేశ్వరామాత్యపాత్ర,
నిరంతర శివారాధనపరాయణ లక్ష్మీనారాయణామాత్య
చతుర్థపుత్ర, గుణకదంబలత్మోంబాగర్భసంభూత,
సుజనవిధేయ, భగవంతాభిధేయప్రణీతంబైన
రుక్మాంగదనాటకంబున నిది
ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

రుక్మాంగద నాటకము.

—:—

తృతీయాంకము.

[ప్రవేశము :- వెట్టిగాడు, పిచ్చిగాడు మొదలగు కాపురు.]

వెట్టి—బాబో! బతకలేము బతకలేము. ఈ మెకాలతో అంతా సచ్చిపోయేలా గుండడి, పానాలు పోతావుండాయి బాబో.

పిచ్చి—నీమంద మరణంగాను, నిన్నరేత్తిరి మెకాలచుం దొచ్చిపడి మా మేళ లంటివీ మెడకాయ లడగదీసి నున్నవేసి పారేసినాయి. నాకూట్టో మన్నోసినాయి బాబో బతకలేము.

వెట్టి—పిచ్చిగా! యీరన్నా! పుల్లాయి! పోతా! మల్లేసు! పక్షిరు! యంకా అంతా బతికుండాంట్లా?

అందఱు—అ. అ. బతికుండాము. కాని యంకడు లేడు, మెకం యేసుకొనిందేమా!

పిచ్చి—యెట్టిగా! గుడిచికా దుండాడేమా పిలవరా వత్తాడు.

వెట్టి—యంకా! యంకోయి. (అని పిలువగాఁ బలుకడు.)

పిచ్చి—గట్టిగా పిలవరా బతికుండాడేమా.

వెట్టి—ఓల యంక యంక యంక యంక యంకో హోయి!

సంక—(ప్రవేశించుచు) వోయ్! వోయ్! అన్నా! బతికుండాంట్లా? సారల మెకం నన్ను రెక్కట్టు కీడ్సుకెల్లిందిరా. యల్లావుంటే యీ సురక త్రిదీసుకొని నవడనురి కొక్కపో టేనేతక్క రెక్క యిడినేసి పారనూకిందిరా.

అందఱు—బాబో! బాబో! నీయమ్మకడుపు సల్లగా మల్లి బతికొచ్చావంట్రా!

పిచ్చి—నీకు ఏడుకొండ రెంకన్న పేరెట్టుకున్నయదుకు ఆ యంకన్నే బతికొచ్చానురా.

అందఱు—నిజం. నిజం. యంకన్నే బరికిచ్చాడు. [14]

పిచ్చి—ఒరే! యెఱిగిన్నా! యీ మెకా లన్నీ వొక్కపాలిగా వొచ్చిపడ్డాయేరా?

వెఱ్ఱి—నాకూ అదే సందేయంగా వుండదిరా.

వెంక—ఒరేయి! యవరో అమ్మోరొచ్చి దిగింది మాకావంట్లా?

పిచ్చి—ఏంట్లా! మెకాలమ్మోరంట్లా?

వెఱ్ఱి—పిచ్చిగోరేంరా నీది! మెకాలమ్మోరంట్లా?

పిచ్చి—ఓరీ నీ యెఱిగూల. యరగవంట్లా మశీసకాలమ్మోరుండదా లేదా? కలారా అమ్మోరుండదా లేదా? జరాలమ్మోరుండదా లేదా? యిది మెకాలమ్మోరు గావాసురా.

వెంక—ఒరే! మడిసిలాగే వుండదిరా.

వెఱ్ఱి—నేనుకూడా నూకారా. అంకమృణాళరలో కప్పగకుండెత్తుకునే గజాళారి లాగుండదిరా. తళతళా, తళతళా కన్ను కెదిరిపోతావుండదిరా.

పిచ్చి—యంకన్నా! యక్కడుండదిరా!

వెంక—ఇట్టకామేళియ్య గుడి లేందట్లా? అక్కడే వుండది.

పిచ్చి—అదారిన పోలే యంబడిఁ బడుదేమో. యెఱిగిన్నా! కొబ్బరికాయలు తీసి కెల్ల కొడదామంట్లా?

వెంక—కాదురా. మడిసిలాగే అనపడతా వుండదిరా.

పిచ్చి—(సందేహముతో) మడిశెలే మెకాలుకూడా యీ యమ్మోరొచ్చినప్పుడే రావటమేయిరా?

వెంక—అదేమో. బెమ్మబేవుడి మాయలా గుండది.

పిచ్చి—యీ యమ్మోరు జాతర కాటామంట్లా?

వెఱ్ఱి—అమ్మోరు కేరు తెలవొద్దా జాతర కెయిటానికి?

వెంక—నిన్న వొవరితోనో మాట్లాడుతావుంటే నేను కసింత యిన్నాను. కేరు మోయినమ్మంట. బెమ్మబేవుడి కూతురంట.

పిచ్చి—(అశ్చర్యముతో) ఓరీ! మాట్లాడుతావుండవంట్లా? యిదేయి అమ్మోరురా? నుల్లో ఝిగినం యెలికిం దనుకొన్నానురా. ఓరీ! నీయెఱిగూల. అమ్మోరు

మాట్లాడుదండ్రా! చకలే. మెకాలతో మామంద మన్నయిపోయి యేడుస్తావుంటే
అమ్మోరమ్మోరంటా యిద్దోక్క గొడవ తెచ్చిపెట్టావేయిటిరా!

నెట్టి—మెకాల కేం కోద్దామురా?

పిచ్చి—రాజాగారి కాడి కెల్లి, కెప్పుకొందాము రండా. అయినోస్తే యీటంటిని
నుగుకేళి పాశెప్తాడు.

నెట్టి—అవునురా, తలావక దోసకాయ తీసుకోండా. ఆరికిచ్చి కెప్పుకొదాం.
(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

[ఇది ప్రవేశకము.]

రంగము - రుక్మాంగదుని నభ.

ప్రవేశము :- రుక్మాంగదుడు, గుణనిధియును మంత్రి, నేవకుడు.

రుక్మా—మంత్రివరా! గుణనిధి! మన పురమందలి ప్రజలెల్లను ఎట్టికొఱంతయులేక
సౌఖ్యవంతులయి వర్ధిల్లుచున్నవారలే?

గుణ—ప్రభూవరా! అందుకు సందియ మేమి? వేదవేదాంతవేదాంగోపవేదకాస్త్రపురా
ణేతిహాసకావ్యాపాటకాలంకారాదులనెల్లఁచామనయం బతిశ్రేద్ధాభక్తులతోఁ బరి
యింపుచు వానినెల్లఁదను శిష్యపరంపరలకు సగా బోధింపుచుంటాయం దతికుతూ
హలమానసులయి యొప్పు బ్రాహ్మణకేఘలును, దమ యవక్రవిక్రమంబున న బ్బల
పరాక్రమశాలి యగు కుమారునైన మాటులేక మీఱఁగల్గు నుకుమారులగు రాకొమ
రులును, కృషివాణిజ్యదులయం దోర్పునేర్పులు కలిగి ధర్మమార్గంబు దప్పక
ధనార్జనము నేయుచు నమితైశ్వర్యసంపన్నులై చెన్నొందు వైశ్యకులౌగ్రగణ్యులును,
బ్రాహ్మణాది కుశలత్రయమువారికి కాస్త్రోక్తముగ వలయు సపర్యల నతివినయభయ
భక్తులతో నొసరింపుచు సదా వారల మెప్పు వలయుచుండు శూద్రకులంబులగులును,
మఱియు నీ మొదలగువారలెల్లరును సుఖంబుగ వర్ధిల్లుచున్నవారలు.

రుక్మా—మన దీనపోషకాలయంబున నశక్తుల కెల్లరకును వలయు నుపచారంబు లను
కులంబుగ జరగుచుండెనే?

గుణ—దేవరయాజ్ఞానుసరణంబుగ నొక్కింతయుఁ గొరంతలేకయే జరగుచున్నవి. వా
లెల్లరు దేవర యాదార్యంబును వేనోళ్లఁ బొగడుచు నానందించుచున్నవారు.

రుక్మా—మన ధర్మవైద్యవిద్యాశాలలు సర్వజనోపయోగకరములై వెలయుచున్నవే?
 గుణ—సర్వజనులకు నమితసౌఖ్యజ్ఞానదాయకములై చెన్నించుచున్నవి; వీనిచే దేవర
 వారు శిష్టజనాశీర్వాదపాత్రు లగుచున్నారు.

రుక్మా—మన యరణ్యమందలి పులిందులు, వనపాలురు లోనగు కాఁపు లెట్టులుండిరి ?

(తెరలోపలఁ గలకలము)

మంత్రి! ఎచ్చటనో కలకలము వినివచ్చుచున్నదే! నేనకా! ఆ కలకలం బెచ్చ
 టనో యరసిరమ్ము.

నేనె—చిత్తము దేవా. (అని పోయి చూచినచ్చి) దేవరను దర్శించుటకై పంటకాఁపు
 లరుదెంచిరి దేవా!

రుక్మా—అట్టులయిన వారలను లోపలకు రానిమ్ము.

[పంటకాఁపులు ప్రవేశించి]

కాఁపు—మాప్రిబో! దండాలండి. దండాలండి. తమురు మా పొలాలకేళ్ళొచ్చి కాన్నా
 లయింది. కేలన్నీ పాడయి పోతావుండయి. అడివి మెకా లొచ్చి పడ్డాయండి.
 అయ్యి పెద్దపులు గావు; అయ్యి ఎల్లుగొడ్లు గావు; అయ్యి అడివిపండులు గావు;
 నక్కలు గావు; సిమ్మలు గావు. ఏమి చెప్పం బాబు! అయ్యన్నీ మా పానాలకి
 మిత్తువుల్లాగ వొచ్చిపడ్డాయండి. బెన్మదేవుడు యీ టంటినీ వొక్కపాలిగా
 మాకోసమే పుట్టించాడు లాగుండది బాబు. ఎట్టుయిన తమురు ఒక్కపాలి దయ
 చేసి ఆటంటినీ సుగుళేళి పారెయ్యాలి బాబు. లాకపోతే బతకలేము.

రుక్మా—మంత్రివరా! సింహ వ్యాఘ్ర భిల్లూక విరాహ కరభ కాద్దూలాది విషమృగసము
 దాయంబులచేఁ దమ పంటపైరులెల్ల మంటఁగలియుచున్నవని మాటిమాటికిఁ గంటఁ
 దడిచెట్టుకొనుచు నీ పంటకాఁపులు మొఱియించుచున్నవారు. కావున నేను సత్వరం
 బునఁ జని, యా మృగంబులనెల్లఁ దునునూడి, వారల యాపద వారింపవలసియున్నది.
 నేను మరలి విచ్చునంత కొక్కింత తడవైనం గావచ్చును. అంతదనుక,

గీ. నిఖిలభూమండలంబును † నీదు బాహు

వీరి వహ్నియించి ప్రజలపై † ప్రేమ నింది

పిన్న పెద్దల మన్నించి * వన్నెగాంచి
యేలుచుండుమి యెల్లరు * మే లనగగ.

1

ఉ. ప్రెగ్గడ వీవు, బుద్ధిగతిఁ * బెద్దవు, నైన వచింతు; రాజ్యమం
దగ్గలమైన కూర్మి తన * రారఁగఁజేయుము; గౌరవంబునఁ
లగ్గుగ సాదులఁ విబుధు * లఁ దనియింపుము; కీర్తిఁ బెంపుమీ
యెగ్గతి నైన వారి ముద * మే సకలార్థద మం చెఱుంగుమీ.

2

ఉ. ఏ నొనరించు సువ్రతము * నేగతి రాజ్యమునందు నెల్లెడఁ
మానుగఁ జేయుచుండినొ జ * నంబులు తద్గతిఁ దప్పకుండఁగఁ
బూనిక పాచ్చరించుట వి * భుత్వములోనిదెకాఁ దలంపుమీ
దాననె సద్గతుల్ కలుగు; * దంధనముల్ నరలోకసంపదల్.

3

మఁత్రి—మహాప్రసాదము. రాజేంద్రా! దేవరచిత్తంబున కన్నందైన మాటుకలదా?
తమ యజ్ఞల శిరసున విహించి యట్లే చేయువాడ.

రుక్మా—మంచిది. కాఁపులారా! మీరు భయము నొందక పొందు. నేను వచ్చి యా
వ్యగంబులనెల్లఁ దెగటార్చెద. మంత్రి! నే నింక బోయినచ్చెద.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయరంగము - అరణ్యము.

[విల్లు నమ్ములు తీసికొని రాజును, నేవకుండును, కాఁపులును,
సముచితపరివారంబును బ్రవేశించుచున్నారు.]

రుక్మా—నేవకా! యీచిత్రముఁ జూచితివా!

ఉ. ఎన్నఁడు మానవాళి నొక * యింత యెఱుంగని యీ కురంగముల్
కన్నుల వింతగా మనలఁ * గాంచిన యంతనె భీతిఁజెందుచుఁ
గ్రన్నన వాయివేగమునఁ * గా లిల మోపనియట్లు టివ్వనఁ
వన్నెలు కుల్కుఁగా నెటులు * పాటుచునున్నవో చూడు మీ దెసఁ
నేన—చిత్రము. చెందుచెందునుని యెఱుకుచున్నవంటి.

రుక్మా—నేవకా ! ఈ యడవిపండి యెంతక్రొవ్వివడి !

ఉ. అక్కట ! యీమృగంబు కడు * హాయిగఁ గాఁపుల పైరుపచ్చలకా
జక్కఁగమెక్కి క్రొవ్వి యది*చాలక యల్లదొ ! చూడు! చూడు! పై
మిక్కిలి నిన్ను నన్నొకట * మ్రింగెదురీతిని ధిక్కరించు; నేఁ
డొక్క శరాన దీని నిట * నుక్కడఁగించెదఁ జూడు వేగమే. 5

నేవ—అవునండి. క్రొవ్విందండి. చంపెయ్యాలిసిందే. రేపు హరక్షనా వస్తుంది. నా
కొక్క తొడమాత్రం మిప్పించండి.

రుక్మా—ఛీ నీచా ! యుక్తాయు క్తవిచారజ్ఞానముగల మానవజన్మం బెత్తి వ్యాఘ్ర
జంబుకాది వనమృగంబులవలె జీవహింసచేత నేల పొట్ట నింపుకొనవలెను ? ఆయు
రాశోగ్యకరములగు పాలు, పండ్లు, చక్కెరలను భుజించిన మహానందజనకముగ
నుండదా ? ఇదికాక

గీ. శిష్టనందక్షణంబును * దుష్ట నాశ

మొనరఁ గావింప నీ వేట * యొప్పఁగాని

పొట్ట నిండింపఁగా నిట్లు * పూనె నేని

నీచ లుబ్ధుని కృత్యమై * నెగడుఁగాదే ?

6

కావున దుష్టవృగసంహారంబుఁ గావించుటయే మనకుఁ గర్తవ్యంబు. నేవకా !
యీమృగము పాటిపోవ నుంకించుచున్నది. మీరందఱు నటులిరిగి యడ్డము రండు.
నే నీవైపునండి తఱుముకొని వచ్చెద. (అందఱును జాటునకుఁ బరుగెత్తుచున్నారు.
విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

విదూ—రాజుగారిని జూడఁగానే ప్రతివారును “విదూషకుం డెక్కడ ? విదూషకుం
డెక్కడ ?” యనుచుందురు. ఈయనగా రిప్పుడు కత్తులు కటారులు ధరించి యీ
తుంటరిమృగములపై కంటిగించి వెంటనంటి ముక్కుంటి వింటిపోటులం బలె యంట
రాని నుంటలెగయు దంటిపోటులఁ బెక్కింటి మంటగలుపుచున్నవాఁడు. అబ్బో !
ఇట్ల నొంటిగఁ బడియుండక యీతనివెంట నా కీ తంటలే ? యీ వెంట నొక
పొదరింటనుండి యీతఁడు కాంతుఁడై యంట నాకంట గాంచిన వెంటనే వచ్చె
దను. (అని మఱుంగున కరుగుచున్నాఁడు.)

[రుక్మాంగదుఁడును, నేనకుఁడును మరలఁ బ్రవేశించుచున్నారఁ.]

రుక్మా—నేవకా! ఇక మృగంబు లెచ్చటను గవవచ్చుటలేదు. అన్నియు మడిసిపట్టులే యున్నవి.

నేమి—చిత్తము. చచ్చిపోయినవండి.

రుక్మా—అల్పా! యిప్పటికిఁగదా నాచిత్తమునకు విశ్రాంతిఁ గంటిని!

[విమావకుఁడు సమీపించుచున్నాఁడు.]

రుక్మా—మిత్రమా! విమావకా! ఇంతనే వెచట నుంటివి?

విమా—ఈ సమీపమందే యుంటిని. కాని యంతసేపటినుండి మీరును, మీ పరిజను లును యీచుట్టుప్రక్కల వంతటను మృగంబుల వేటాడుచుంటుండే ఆ మృగంబులకు వెఱచియు, ఆ సమయమందు మిమ్ము సమీపించుటకు వెఱచియు, మా తాతమ్మను మరలఁ జూచెడు ప్రాప్త మున్నదో లేదో యని స్వాణములు మూటకట్టుకొని యొక పొదచాటువఁ గూర్చున్నాను. ఇప్పుడు మీచేత నా మృగములన్నియు మడి యుటచేతను, మీ రిప్పుడు కాంతచిత్తులై యుండుటచేతను మెల్లఁగా బయలుదేరి వచ్చితిని.

రుక్మా—అలాగా? ఎంత పిటికివాడవు!

విమా—పిటికివాడనా? మొన్న తను దివాణములో ద్వాదశిపారణసమయమందుఁ జూచినఁ గవఁబడియుండును నాప్రతాపము. పంటికిరిందఁబెట్టిన గారెముక్కను మరలఁ గవఁబడనిచ్చితివా? మీ ప్రతాప మిక్కడ. నాప్రతాప మిక్కడ.

రుక్మా—బ్రాహ్మణుడవు గనుక భోజనకాలమందు నీకుఁ బ్రతాప ముండవలసినదే.

విమా—భోజనకాలమందు మాత్రమేనా? మొన్న మీ దివాణపు కుక్క తఱుముకొని వచ్చినప్పుడు నేను ఎఁగఁబడి పరుగెత్తుచుండఁగాఁ జూచి యందఱును ముక్కున వ్రేలు వేసికొన లేదా? కాని దాని కేమైన దొరకితివా? అది మఱింత దగ్గరకు వచ్చినప్పుడు నేను కూలఁబడి లబ లబ లబ అఱచేటప్పటికి దాని గోలకన్న నాగోల యొక్కవయినదని యదరి యడే నిలువఁబడి పోయినది. నాకేమైనఁ బ్రజ్ఞలలోఁ దక్కువనుకొన్నారా యేమి!

రుక్మా—మిత్రమా! లెస్సగఁ గాచి పూచిన యీ వన మెంత రమణీయముగ నున్నది!

విమా—అయ్యో రాజా! నీవు దీనికే సంతోషించుచున్నావటయ్యా! మాయంటి

సోరుగున నొక వనముఁ జూచినాను. ఎఱ్ఱగాఁ బారాణిముద్దలవంటి పండ్లతోను, బహుశ్రుముద్దలవంటి పుష్పములతోను, జంధ్యాలు వడుకు కడుక్కనవంటి దివ్యమైన ముండ్లతోను విసవకఱ్ఱలవంటి మట్టలతోను, కేద్రబ్రాహ్మణగృహమువలెఁ జూచుట కెంత రమణీయుముగ నున్నది? అది దొడ్డిచుట్టున నుండునెక దొడ్డిలోని కొక్క పండియొక రాజులడు.

రుక్కా—దాని పేరేమి?

విదూ—దాని పేరా? గక్కెసవనమని మావాళ్ళు ముద్దుముద్దుగఁ బిలుతురు.

రుక్కా—కమ్మని పుష్పసవమైల్లరయమ్మున మెక్కి, చెవులు బమ్మెరవోవ తుమ్మెన అఁ డెట్లు జమ్మని రొద నేయుమండెనో కాంచుము.

విదూ—నేనింతింకంటె నెక్కుడుగనే విన్నాను. మావీధిని నిన్నరాత్రి యంతయు బుంయ్ బుంయ్ అని ప్రత్తిరాట్నములు మ్రోసమంటె యా రొద దీనికంటె బదిరె ట్లెక్కుడుగ నుండినది.

రుక్కా—మకరందాపేక్షచేత నీకు మైదసమూహ మాపద్మనవ్వుపై నెట్టులు క్రమ్ము చున్నదో చూడుము!

విదూ—ఓ యబ్బో! మొన్న మాయూ! వనసంతర్పణమందు సరియైన పెత్తనము లోప మగుటచేత నల్పజాతులవా రెల్లరు నగ్రజాతులవారి భోజనపంక్తులమీద నింత కన్న నెక్కుడుగఁ గ్రమ్ముకొనిరి.

రుక్కా—మిత్రమా! యీవంకఁ జూడుము.

ఉ. అల్లదొ పత్రవృంతముల • నల్లన యూచి శ్రమంబుఁ దీర్చుచున్
గొల్లగ నత్సలంబు లివి • కొమ్మనురీతి శిరంబు వంచుచున్
నల్లలితప్రసూనముల • శయ్య నమర్చి మహాదరంబునన్
బెల్లుగ భృంగరావములఁ • బిల్చెడు రంభను గంటె మిత్రుఁడా!

విదూ—రాజా! నీదిత్తము నేడు రంభాభోగము నపేక్షించుచున్నదే! సరి సరి! రంభలే నేమి? రంభ చెల్లెలలే నేమి? పిలిచినమాత్రముచేత నమ్మి నీవు చెంతకుఁ బోవచ్చునటయ్యా? ఆ రంభ తానే నీయొద్దకు రారావా?

రుక్కా—అట్లు వచ్చుట యస్వాభావికము కదా.

నిరూ—అస్వాభావికమేమి? కాళ్ళు లేవా? కన్నులు లేవా?

రుక్మా—రంభ యనగా నేమనుకొనుచుంటివి? అరటిచెట్టు నుద్దేశించి నేను పలుకుచుంటిని సుమా.

నిరూ—(నవ్వుచు) అయ్యో రాజా! ఆలాగటయ్యా? నీవు రంభయనుటతోనే చెక్కపేడునంటి చక్కని మోము కలిగి, గుఱ్ఱపుజాలువంటి మెత్తని కురులు కలిగి, చింతాకులవలె వికాలమైన కండ్లు కలిగి, రంభవలె నెదురుగా వచ్చు నాభార్య జన్మికివచ్చి, యంతనేపటినుండి నామనము కుడితికుండలాఁ బడిన ఎఱుకపిల్లవలెనే తిత్తగపడుచున్నది. (ఆలోచించి తలవూచుచు) ఏలయో కాని సంకల్పసిద్ధుడవగు నీ వాక్కున నీదినమందు రంభయనియు, శయ్య యనియు నిత్యాది వాక్యములు చెలువడినవి. ఎట్లయినను మహారాజవయ్యా నీకేమి.

రుక్మా—చెలికాఁడా! నాకు బహుళికగా నున్నది. కొంచెమునే పీ యిశోకంబునీడను విశ్రమించి నేడఁదీర్చుకొనియెడ. (అని పరున్నాఁడు.)

నిరూ—చిత్తము. నేనును యీ సమీపమండే కూర్చుండియుండెదను.
(అని యెడకలుగఁబోవుచున్నాఁడు.)

[మోహిని ప్రవేశించుచున్నది.]

మోహి—అహా! నాజనకునియొద్ద నెన్నియో పంతంబులాడి వచ్చితి. ఈ రాజేంద్రు నెట్టులు వశపర్చిఁగాఁ జేసికొనఁ గలుగుదునో. అయినను జనకుని పనుపున నగు దెంచిన మగుఁ డొక్కరుండుమాత్రము తనబలంబులతోడ నాకు సహాయకరుండై యుండుఁగాదా.

(తెరలో)

ఓహో పరివారజనంబులారా! మన ప్రభుండగు రుక్మాంగదమహారాజుగారు వేటాడి యలసి యీ యిశోకంబునీడను విశ్రమించియున్నారు. ఇప్పుడే మీరు పోయి మీమీ యర్హకృత్యంబులఁ దీర్చుకొని మరల సత్వరంబున నరుడెండు పొండు.

మోహి—(ఆరికించి) ఏమీ! రుక్మాంగదుఁ డీచటనే యుండెనా? (అని హర్షముతో నటు నిటు చూచి) ఇచట నెవ్వరితో నిదురించియున్నారు. ఈతఁడే రుక్మాంగదు డయి యుండునా? (అని కొంచెము సమీపముగా నరిగి పరీక్షింపి) నా జన

కుండు తెల్పిన రూపశ్రేణి ధీమతయం దగపడుచున్నది. ఈతఁడు కిరీటధారియై యున్నవాఁడు. అవలీనుండి పరిజనులు “ఈయశోకంబునీడను నిదురించుచుండెను” అని రుక్మాంగదుని చెప్పుచున్నారు. కావున నీతఁడే రుక్మాంగదుండు. మృగయా వినోదంబున నులసి సాలసి యీ యశోకంబునీడ పశోకుండై గాఢనిద్రం జెంది యున్న వాఁడు. (అని యాలోచించుచు) ఇప్పుడు కర్తవ్యం జేమి? నే నేమిచేయుదును? ఈతని నెట్లు సమీపింతును? ఈతండు వ్రతనిష్ఠుం డనియు, ధీమం డనియు నాజనకుండు ముందే తెల్పియుండె. ఇట్టి యీతండు నాకెట్లు వశుఁడగును? నాజనకునియొద్ద వారు వీరనక నూరక నోరికివచ్చినట్లులు కాఱులాడి వచ్చితి. ఇవిధంబున సాటి పువ్వుబోఁడు లలో నేను నవ్వులపాలు కానుంటిఁ గాఁబోలు.

(తెరలో)

వీమి యావంత! ఈమె నా సామగ్ధ్యము నింకను గుర్తెఱుంగనట్లు కనఁబడుచున్న నే.

మోహి—(అరికించి తనలో) ఎవ్వ రా భాషించువారు? (అని యాలోచించి) ఓహో, మనభుండా!

(మరలఁ దెరలో)

చ. మారుఁడొక యర్థదేహము బ్రది యాంగన కర్పణచేసె; మేటిమం
దరధరుఁడుకా హృదబ్జమున * ధాతముఖింబునఁ దాల్చిరింతులకా;
మరుఁడనుమాత్ర నే త్రిభువ * నప్రభువర్యులె యిట్లుకాఁగ, భూ
వరుఁడన నెంత వాఁడు నుమ * బాహువరంపర దాఁకఁజొచ్చిన్క. 3

మోహి—ఔనొను. నుమసాయకా! నీపరాక్రమము నే నెఱుంగుదును. త్రిలోక విజ యుండను చిరుదు నీశ తనను గదా. (అని తనలో) ఔరా, మదనుఁ డెంతగ నొచ్చుకొనెను! స్వప్రయోజకత్వనిరసన మె్వరికిని దుర్భరము కదా. అయినను నే నూరక సంశయించుటయే కాని యీ రాజేంద్రుండు వశుండుగాక యుండునా.

చ. విలు చెవికంటనీడ్చి వెడ * విల్లుఁ దురమ్మువ్రణమ్మునేయఁగక
మలయుచు గాఢయావన త * ముఁపటలం బొగిఁ గండ్లఁగప్పఁగక

గలకలనవృత్తుల జెలి యొక కర్తక చెంగట సాంపునింపగఁ
వలవకయుండ వీని మదిఁ వ్రజమొ, లోహమొ రా యొ చూచెదఁ

ఈతని వశపఱచుకొనుట కిదియే మంచి సమయమని తలంచెద. పిలయన [15]
నిచ్చటి శుకపికంబుల కలకలారావంబులును, తుమ్మెదల ఝంకారంబులును, మలయా
నిలంపు సోఁకులును, కేకిగముల కేకలును, పూఁ దేనకాల్వలునుఁ జూడ నెట్టి విరాగుల
పైన సరాగులఁ గానింప సమర్థంబులై కన్నట్టుచున్నయవి. ఇట్టి వనమధ్యంబున నీ
రాజేంద్రుం డొంటరిపాటున మండుతఱి నీతని దృష్టిపథంబునం బడుటకన్న నెక్కుడగు
సమయం లిం కెట్లు లభింపఁగలదు ? అయినను

నీ. పరుచెంతకును దానఁ పడఁతి పోఁగూడదు
కూడినఁ దానె మాఁటాడఁజనదు

ఆడిన నరనంబుఁ లాడఁగాఁ జెల్లదు
చెల్లిన మర్మంబుఁ జెప్పఁదగదు
చెప్పిన నాసించిఁ చెల్వి కోరఁగరాదు
కోరినఁ దానె వైఁకొనఁగఁజనదు

వైకొన్న నాత్మలోఁ భ్రమఁజెంద నొప్పుదు
చెందిన వాని చేఁజిక్కరాదు

గీ. వాని చెంతకుఁ బోనేలఁ పలుకనేల ?
భ్రాంతిపడ నేల ? మరి యేమొఁ బాధ లేల ?
చాన యొక్కింత క్షేగంటఁ పైగనేయఁ
బరగు వెట్టుచు నతఁడె రాఁవలదె వెంట ?

నేను త్వరపడి యీతని యెదుటికిం జనఁగూడదు. ఎట్లయిన నాతనినే యిచటికి
రప్పింపవలయు. కావున నీసంపగివృత్తుంబునీడం గూర్చుండి యొక్కపాటఁ బాడెద.
దీనిచేత నీరాజేంద్రునకు మెలఁకువ కలిగిన పిమ్మట నీతని మనోవ్యాపారంబు లెట్లుం
డునో చూచి యచ్చటి కనుగుణం బగురీతిని వర్ణించెద.

(అని యొకపక్కఁగాఁ గూర్చుండి పాడుచున్నది.)

—* ద్వీపద. ఖమాచిరాగము - ఏకతాళము - మిశ్రజాతి *—

[16] అల్లరి మారుని * యలయికలకును
బెల్లుగ వడఁగి ని * వ్యేటపాటుఁ జేంది
మల్లడిఁగొనియెడు * మానినీమణుల
నల్లి బిల్లిగ నేలు * నతఁడె ఘనుండు.

రుక్మా—(సగము లేచి అటు నిటు చూచి) ఎచ్చటనో వీణాగా వంటు వినవచ్చుచున్నది.
(అని యంతలో మరల వినఁబడకుండుటంజేసి) లేచే. కలగంటిఁ గాఁబోలు.

(అని మరలఁ బండుకొనుచున్నాఁడు.)

మోహి—(కొమ్మలచాటుననుండి చూచి, కల పంకించి, మరల)

మక్కువఁ గల చెలి * మడుపు లిచ్చుచును
బ్రక్క నిలిచి ముద్దు * పల్కులు పల్క
గ్రక్కునఁ బైకొని * కౌగిట నలము
చక్కని సామియె * నరసుఁ డెన్నంగ.

రుక్మా—(ఆశ్చర్యముతో లేచి కూరుచుండి) మఱియు వినవచ్చుచున్నదే! ఇది కల కాదు. ఎవ్వరో నిజముగనే గానము నేయుచున్నట్లు లున్నది. ఈ నిర్జనాటవి మధ్యంబున నెవ్వరు గానము నేయవత్తురు? అయిన నింకఁ గొంచె మాలకించి, దీని వినరం బెఱింగెద.

మోహి—

ఆటపాటలను న * య్యాటలఁ జూపి
నీటుకాఁ డంచును * నెఱజాణయంచు
మాటికి యువతుల * మాన్యతఁ గనిన
మేటియే చర్చింప * వింగుల ధన్యుడు.

రుక్మా—ఇదియేమో స్త్రీకంఠముగా వినవచ్చుచున్నదే! ఎవ్వరో స్త్రీలు తమ శారీ రంబునకు వీణియం జలఁచేసికొని, జలత్రగాత్రంబుల సమంబుగ గానంబు నేయు చున్నట్లు తోచెదని. అయిన స్త్రీలీవిననమధ్యంబునకు రాఁ జనియేమి? దీనికి గతం బేమెయిండును?

మోహి—

చెంత నిలుచు ముద్దు * చెలుల నెవ్వో
వింత లొనర్చి, బల్ * వేడ్కలఁ దేర్చి,
కంతురాజ్యము చూడఁ * గాఁ గొన్న ఘనుఁడు
పంతమేటికి భగ * వంతుడ తలఁప.

హక్కా—(మహానందముతో)

మ. బలిరా ! యీవృద్ధు గానవైఖరులు, నీ * భావార్థనందర్పముల్
బలిరా ! యీపదసౌస్థవంబు, ఘణతుల్ * మర్త్యాంగనల్ నేర్తురే?
అల పద్మాక్షుల గానముల్ వినమె ? యా * యానందమున్ జెందమే?
కలదే యీసుఖి, మీ రనంబు రుచి యీ * కంఠస్వరం బచ్చటన్ ?

గాన దేవతాగణంబులలో నెవ్వరైన విహారార్థముగ నిటుపోవుమఁ బాడుకొను
మండిరేమో.

మోహి—(లేచి, రాజునకుఁ గొంచెము కొంచె మగపడునట్లు కొమ్మలఁ జూచుచేసి
కొనుచు, నొక్కప్రక్కనుండి మఱియొకప్రక్కకుఁ బోవుచున్నది.)

రుక్మా—అహో యిదియేమి ! నాకన్నులయెదుట నేమో మెరిసినట్లున్నదే ! ఇది
యేమైయుండును ! అయినను గొంచెము సమీపముగా నరిగి నిజం బెఱింగెద. (అని
సమీపించి చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహో ! ఇది యెవ్వరో స్త్రీయై
యున్నది. ఈసుందరాంగి యెవ్వరైనను దీని రూపయావనసౌందర్యంబులు మాత్రము
నా కనులకుఁ బండువునేయుచున్నవి. సెబాన్ ! చూడవలె బన్న నిట్టులండవలయు !

క. ఈ పడఁతి వగ యెయ్యారము

రూపము నవయశావనము ని * రూఢ సుతేజం

బే పురుషుఁడు కని మనసీజ

రావులఁబడకుండు నిధ్ధ * రావలయుమునన్.

16

ఉ. పాటలగంధిమోవి పరి * పాటిగఁ గెంపనఁజెల్లు, మోము ము
మ్మాటికిఁ జూద్రుండే, తిలసు * మంబగు నాసిక, మిన్నెకొను, పె

కేటికి యీ మృగాక్షి సాగఁ జెన్నఁగ బ్రహ్మకునాన? యూరకే
మాటల కేమి? దీని నరిఁ మానిని గానఁగనాన? ధారుణి. 17

ఉ. అప్పురమేష్టి యేరినొ కృఁ తాథుని జేయఁదలంచియో, భువి
గొప్పతనంబుఁ జూపుకొనఁ గోరుచునో, తన సృష్టివైపుణిం
దప్పక యీ మృగాక్షి నిటుఁ తద్దయుఁ గోరి నృజించెనాఁగ, హా!
యొప్పుగఁ దీర్చి దిద్దినటుఁ లున్నవి దీని తనూవీనముల్. 18

బౌరా యిదేమి చిత్రము! ఎవ్వరినో పరకాంత నిచటఁ గాంచి నేను పర్లింపు
చుంటినా! ఇది యెంత గర్హితము! చిత్రమా! ఏల న న్నిలఁ దూలఁజేయుచుంటివి?

చ. జగమున నిస్యకామినులఁ సంగతి కూడదు కూడ దంచు, బె
న్వగలకు మూలమంచు, గడుఁ బాతకమంచు, ననర్హమంచు, నె
న్నఁగ బహుదూష్యమంచు వినిఁ నాడను బెద్దలుతెల్పు; నక్కటా!
తగదిది; నన్ను నీపనికిఁ దార్పకు చిత్రమ! నీకు మ్రొక్కెదఁ.

చ. అగడు ఘటించు లోకమున; నాద్యులు మెచ్చరు; పిన్న పెద్దలు
దగదని మందలించెదరు; తండ్రి యదల్పును; తల్లితిబ్బెడు;
బగతురు గేలిసేయుదురు; బంధుగు లోర్వరు; కాన నక్కటా!
తగదిది; నన్ను నీపనికిఁ దార్పకు చిత్రమ! నీకు మ్రొక్కెదఁ.

(అని కొంచెమునే పాలోచించుచు నిలిచి మరలఁ దనలో) అయినను గొంచెము
సమీపముగా నరిగి యీతరుణి యెవ్వరో, ఇట్లు లొంటిరితనంబున నరణ్యంబులం
గుమ్మర గతం బేమా విచారించెద. (అనుచు నడుచుచున్నాఁడు.)

విమా—(ఈ పల్కులు చెట్లచాటుననుండి వినుచుఁ దనలో) హే! బలవా నిందియ
గ్రామో విద్వాంస మపి కర్మతి! అని చెప్పఁబడిన యాశ్చర్యక్రి వ్యర్థమునా? అయి
నను నాకేల? నే నరిగద. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రుక్మా—(కొంచెము సమీపముగాఁ జని మోహినిం గాంచి) [17] తరుణీ! నీచెవ్వరి
దానవు? నీ జనకుని నామం బెయ్యది? నీ వరుం డెవ్వరుండు? కరభకార్థులొది
నానావిధ దుష్టజంతుసంతానములకెల్ల నాకరమ్యుని భీకరమృగు నియ్యరణ్య

మధ్యమ్యున నీవేమింతమ్యున నేకతమ్యు కుగ్మ్యురుమంటివి? అబ్బవదా! అల చందకూమ యందమ్మనైనఁ గిరించుపటుప సమర్థుంబు నీ మందహాసించిత సుందర వదనారవిందంబు నీ వేడిచెలుంగుల తేని వెలుంగుల కల లోనుఁజేసితివి! నిక్కంటి వక్కాణింపుము.

మోహి—నేను బ్రహ్మమానసపుత్రిని మోహిని యను నామంబున బరఁగుదాన. నాకు వరుం డెవ్వరుండు లేడు. మజ్జనకు ననుమతంబున నీ చేరువ దేవళమందలి యిష్ట కామేశ్వరు నారాధింపుదు నివ్వనప్రదేశంబున స్వేచ్ఛానిహారంబున నుండుదాన. పరపురుషుని కన్నెత్తియైనఁ జూచి యెఱుంగ. * ఇట్టి మాబోంట్లతో మీకుఁ బ్రసంగంబు లేల? మాది మందహాసించితమైన మీకేల? యమందహాసించినదన మైన మీకేల? మీర లెవ్వరో, యేమికారణంబున వచ్చితిరో విచారించుకొని మీ దారిని మీరు పోవుట యుత్తమం బు. కాని యేకాంతంబున నుండు నింతుల చెంతలఁజేరి వింతవింతల నాడు పెంతయుఁ జనవని యెఱుంగుడు.

కుక్కా—(తనలో) ఈ కాంత పలుకరించినమాత్రముననే తిరస్కారభావము జూపుచున్నది. కావున నెట్లయిన నే నిదరాధీశుండ నని యిపు డెఱింగింతు యుక్తంబని తోచుచున్నది. (ప్రకాశముగా) తరుణీ! “మీర లెవ్వరో యేమికారణంబున వచ్చితిరో” యంటివి. చక్కఁగా నడిగితివి. స్త్రీలు సమయోచితప్రసంగంబులందు సేర్పరు లౌట జగత్ప్రసిద్ధమేకద విధితనయా! ఎఱింగింతు వినుము.

గీ. వనమృగంబుల బారికిఁ ♦ గనలి నాదు

పురజనంబులు బెగఁదొంది ♦ మొరలు వెట్ట

సరగ శ్రమములఁ దొరఁగించి ♦ సాధుజనులఁ

గావ నరుడెంచినాడ రు ♦ క్కాంగడుండ.

మోహి—ఓహో! నీవు కుక్కాంగద భూపాలుండవా? సరి సరి.

కుక్కా—మఱి కొంచె మాళింపుము.

గీ. రమణి! మ దధీనమగు నిట్టి ♦ రాజ్యభూమి

నబల లేలయె వెంటఁ దోఁ ♦ డైనలేక

యొంటి వనములఁ గ్రుమ్మరు * చుంటఁ గాంచి,

యోర్పి, యన్యునిగతి నూర * కుండఁ గలనె ?

22

ఇదికాకో మందఱునా ! ఏమికారణంబుననో కాని నిష్ఠుఁడొచ్చినదాదిగ నీ యందు నా కపరిమితానురాగంబు కల్గుచున్నది. చంద్రముఖీ ! నీ ముఖావలోకనంబు జేసినమాత్రంబున నా బంధుమిత్రాదుల సెల్లఁజూచినంతటి యానందంబు కలుగుచున్నది. చిలుకలకొలికీ ! పలుకుపలుకునఁ దేసె లోలుకు నీవచనామృతపానంబుచే జొక్కి మి సృవంబెల్లఁ బరవశత్వంబు నొందుచున్నది. ఇంతయే ? చూడఁజూడ నాకరీరంబే నీకు దానత్వంబునకై యర్పణంబుచేసిన సార్థకం బగునని తోచెడిని. కురంగనేత్రీ ! నీవల యిట్లు బెదరి బెదరి చూచుచు దూరంబున నిలిచెదవు ?

గీ. అతివ ! నీవిట్లు చిరకాల * మట్టై నిలిచి

ముచ్చటలు నల్ప నామేను * నొచ్చుచుండె;

తరుణి ! పెరవాడ నేఁగాను; * ధరణివిభుడ;

ముదముతో నిటఁ గూరుచుం * డెదవు రమ్ము.

23

(అని చేయి పట్టుకొనఁబోవుమహ్నాదు.)

హెహి—(కోపముతో వెనుకకుఁబోయి) ఛీ ! దంభజ్ఞానధురంధరా ! [18]

ఉ. కన్నులు కానరావ ? పర * కాంత లటం చనుకోవ ? యెట్టి సం
పన్నులకేని యిట్లగునె ? * భావ్య మెఱుంగఁగ లేవ ? దొడ్డ రా
జన్నను నీవ ? చాలు; ఘన * మైనది రాచరికంబు ! పొమ్ము; నీ
కన్నెలు నూర్పు రింట నిను; * గానక పాప మదెట్లు లుండిరో !

చాలుఁజాలు, రాజేంద్రా ! దూరంబున నిలుపుము. పరవారియటుంచు వెఱ
పింతయు లేక బిరబిర దరిం జేరి కరంబు పట్టవచ్చెదవుగా ! ఇదియేనా మీ రాచరికంపు
మర్యాదలు ? రాజ్యమహంధకారం బేమైనఁ గన్నులఁ గప్పెనా యేమి ! రాజులు !
రాజాధిరాజులు ! దినరాజువంశజుండలు ! ధర్మాధర్మవిచారజాడకుండలు ! పరసకుల
నొంటిపాటునఁ గన్నతటి నితైఱుండు వెంటనంటి మట్టవచ్చునట. చాలుఁజాలు. నీ

రాజత్వంబున కెంతయు సంతసించితి. చెలి యటంచు జేరవచ్చెదవుగా! కాగుకాగు. నీవు పిన్న నాటకుండి చదివిన చదువులెల్ల నిప్పు జొక్క యరగడియలోనఁ బెల్లుగ వల్లించితివి. మిక్కిలి యలసితివి కాఁబోలు. సత్వరంబున నీపురంబునకుఁ బొమ్మ.

రుక్మా—మద్దుగుమ్మా! నీవేల నన్నిట్టులు తూలవాడెదవు?

ఉ. కల్లులు కావు; నిక గనులఁ ♦ గాంచినదాదిగఁ బుష్పబాణుడై
యల్లరిమనృథుండు నను ♦ నారడిపెట్టెడు నోర్వఁజాల; ను
త్ఫుల్లనరోరుహాక్షి! కడుఁ ♦ బుణ్యము నీకగు నాదరింపవే;
చల్లకువచ్చి ముంత నిక ♦ చంకను దాఁపఁగ నేల? తెల్పితికా.

అహింసా పరమో ధర్మ యను న్యాయానుసరణంబుగ నీవొక్కొంత దయఁబూని నన్నుం జేపట్టి, మారుఁ డను పెనుభూతంబుచే నేనొందుచున్న యీ బాధ నివారింప కున్న నే నెవ్వరివాడ నగుదు. నేను బరసతిని నుట్టితి నంటివి. నీ కెవ్వండు వయండు లేఁడని ముందే తెల్పితివికదా. నీనెట్లు పరుని సతివి కాఁగలవు?

గీ. తరుణి! దాఁపఁగ నేల? గాం ♦ ధర్మవిధిని

యట్టై పరిణయమై ననుఁ ♦ జెట్టఁబట్టి;

తీవి భువికెల్లఁ బట్టపు ♦ దేవి కమ్ము;

మేలుఁ గైకొమ్ము; వేగ న ♦ న్నేలుకొమ్ము.

26

మదీయ పురమందలి డోనూర్వగు పరిచారికలచేత నూడిగంబులు కైకొమ్ము. నేను నీ సొమ్మునుకొమ్ము. నిజమ్ము. నమ్ము. కొమ్మా! సమయ మ్మిదె సుమ్ము.

మోహి—[19] ఓహోహో రాజేంద్రా! ఎట్టిమాటఁ బల్కితివి! నీవు రుక్మాంగదుండ ననిన మాత్రంబుననే నీసర్వంబు నెఱింగితి. నే నింతదనుకఁ దగిన వరునికై వెదకు చుండినందుకు గాంధర్వవివాహంబున నిన్నా చేపట్టవలయును? నీకుఁగల మూర్ఖుల సతులతో నన్ను నూటొక్కతెనుఁగాఁ జేయఁబూనితివి కాఁబోలు. మంచి సంబంధంబుఁ దెచ్చితివి. ఔరా! నే నిట్టి మూర్ఖులసవతుల నొక్కచో సంపాదించు కొనుటకన్న నొక్క బండ మెడఁగట్టుకొని బావిలోఁ బడిన మేలుకాదే?

—* దశరాగ సంవాద సీసమాల. *

రు- కల్యాణి! నీకింత * కాఠిన్య మేటికే?

నీచెంత జేర్చి మ * స్నిహితుడవె

మో-బాగాయె రాజేంద్ర! * ప్రభుచెంత జేరుట

యల పాముతోడి న * య్యాట మట్లు

రు- మదనుఁ డమ్ముల నూటి * యెదనేయ నార్తిఁ గ

లంగితిఁ గావు నా * రంగనేత్రి!

మో-బళి! రాజరాజ! నీ * భైరవార్తి యదెల్లఁ

బాయు నీ పురితోవఁ * బట్టుమయ్య

రు- బుద్ధి నీవశమాటఁ * బోవంగ నామది

కేదారి తోచదే * యెమ్మెలాడి!

మో-అ వసంతజయంత * లా కంతుమూర్తి ర

క్షిించెదరేమొ ప్రా * ర్థింపుమయ్య

రు- అలివేణి! నన్ను దుః * ఖాంభోధి ముంచకే

చేపట్టి యొకదరిఁ * జేర్చుగదవె

మో-దరిఁజేర్చ గిరిఁజేర్చ * దగువారు నీదు ద

ర్బారునఁ గలరయ్య * బాగుతీరి

రు-గీ. నమ్మి నీవాడనని ప్రార్థ * నమ్ము నల్పఁ

గన్నడ యి పేల చేసెదే * కంజనేత్రి!

మో-అక్కటా! యీవె భూపతి * వౌట నిచట

వీలు లేదేమొ పైని య * ప్పీల టంచు.

27

ఈ ప్రసంగము లింక జాలును పామ్మ.

రుక్మా—సఖీ! ఎట్లు పోగలను? నిన్నెడఁబాసిన నిమిషము యుగంబై తోమి!

కుందరదనా! నీ పాం దెడఁబాసిన యీ జన్మంజేలి? నీచెంగటఁజేరి నుభింపని

యీ వైభవం కల!

ఉ. కామిని! రాజ్యమొల్ల; దుర • గంబులనొల్ల; నిజులు భామినీ
స్తోమమునొల్ల; నాడు ప్రియ • నూనుని నొల్ల; సుఖంబునొల్ల; నే
నీమమునొల్ల; భోగముల • నేనిక నెన్నడునొల్ల; నమ్మ మో
భామిని! నీవు నన్నొగి గృ • పామతిఁ గొగిటఁ జేర్చకుండినా.

నా నూర్వరు సతులతోఁబాటు నిన్నొక్కతెనఁగా జూతునని తలఁపకుము
చారిశ్శల నీవు నా దృష్టిపథంబుఁబడిన నిమనంబుననే నామనంబునం దృఢించితి.
కావున నో కుందరదనా! నీడెందంబున నట్టి సంశయంబు దిగనాడి గాంధర్వవివా
హంబున నన్నుఁ గైకొనుము. నారాజ్యంబెల్ల నీయధీనంబు చేసెద. ఒక్క నిమన
మైన నిన్నెడఁబాయక నీ యాజ్ఞానుపత్తి నై మెలంగువాడ.

మోహి—కైతఁప వచనరచనానైపుణ్యాభరణా! భూరివణా! నీకు సమయోచిత పృసం
గంబులయందుఁగల సేర్పరితనంబును గూడ నిచటఁ జూపఁదలంచితివా? చాలు. నీ
సేర్పరితనంబు లిచటఁ జెల్లవు నడువుము.

క. మాయలు, దాప్యము, తరుణో

పాయంబులు, దంభము, గృ • పాహీనత, య

న్యాయము, పరవంచనముం

బాయని గుణగణము కాదె • మగవారలకుఁ.

29

ఉ. బంగరుకుండలంచు, సిత • భానుడటంచును, మిన్నటంచు, ము
ద్ధాంగవలెల్లరం గని ను • తారముగా భ్రమవెట్టజూచు నీ
వెంగలి పూరుషాళి దగు • వేడ్క జగద్విదితంబ కాదె? హా!
దొంగకుఁ దల్పుదీయుచును • తోనె గృహస్థుల లేపు మాయకుల్.

ఈ మగవారల స్వకార్యులుటతోపాయప్రసంగంబులు జగద్విఖ్యాతంబులు. ఇత
రాజులన్ననో, అగ్నిచోత్రంబునకు వాయువు తోడైనట్లు, దీనికిఁ దోడుగ మహదైత్య
ర్యాంధకారముచేతఁ గన్నుఁ గాపవీవారై కూడ నుండుదురు. అట్టి రాజులం గూర్చి
యింకఁ జెప్పనేల?

మ.కరుణా? నా స్తి;కటాక్షమా? నభము;రాగంబా? హుళిక్తే;మహా
త్తరసత్తార్యములా? యబద్ధము;మహాదార్యంబ? శూన్యం బిక్క
బరనారీధనవాంఛయా? ప్రబల; మన్యాయాదులా? కొల్ల; యీ
ధరణీపాలుర, నమ్మగా నగునెదు * స్తంత్రక్రియాలోలురక. 31

శా. ఏ రామామణిగించినక బ్రథమమందెంతే గృహక జూపుచుక
జేరం జేర్తురు; కాగిలింతురు; తుదక * జంతాబ్ధిలో ముంతు; రా
నీ రాజేంద్రుల కూసుముల్ దెలుపఁ బెక్కేలా వృథావాక్యముల్?
నూతేండ్లాయువు నిత్యగండమె యగుక * నోరెత్తఁ బై పెచ్చుగక.

ఇట్టి వాక్యంబు లెవ్వ రెఱుంగరని కాబోలు! తనభార్యల నొల్లడంబు! నిము
సంబైన నన్నెడఁబాయ కుండునట! రాజ్యంబెల్ల ధారవోయునట! ఇంక సేమా
తలకుఁ బెట్టెడునట కుచ్చుల కుళ్ళాయి. — ఏల యిట్టి వృథాప్రసంగంబులు?
ఇన్నియుఁ గట్టిపెట్టి రాజా నీచారిని బొమ్మ.

రుక్మా—[20] నారీమణి! సేసేమా కల్లలాడుచుంటిననియు, నావాక్యంబులు విశ్వాస
పాత్రంబులు కావనియుం బల్కుచుంటివి. సేనట్లు కల్లుల పల్కువాడఁగాను. నీవు
కోరు విధంబునఁ బ్రమాణపూర్తిగఁ బల్కువాడ నని నమ్ముము.

మోహి—రాచేలరా! నీవంతటి సత్యవాక్యపరిపాలనా ధురీణుడవా? అట్లయిన నీ
విప్పుడు చేయుదునని పల్కిన దంతయు నివ్వనాధీశుండగు నిష్టకామేశ్వరు పాద
సాక్షిగ మఱియొక్కతూరి పల్కి నాచేతఁ జేయి యంచుము. ఆమీద నీ
యభీష్టం బీడేర్చెద.

రుక్మా—ఓహో! చందనగంధి! వాయభీష్టం బీడేర్తువా! వికసితాంబురుహలోచనా!
నాకోర్కిఁ దీర్తువా? ఆహ! యెంత యానందజనకంబగు పల్కు పల్కితివి!

ఉ. కొల్లులుగా సుధారసముఁ * గ్రోలినయట్ల, సుఖాంబురాశిలో
నల్లనఁ దేలినట్ల, ముద * మారఁగఁ బైని హిమాంబుపూరముల్
పెల్లుగఁ జల్లినట్ల, మురి * పెంబులఁ జిల్కెడు నీమృదూక్తి నా
యుల్లముఁ బొంగఁజేసె; నఖ * రో! యింక ధన్యుడనైతి నీకృపక.

చ. కులమున వన్నెడిందినను, * గూరిమి నెచ్చెలు లేవగించినన్,
వెలందుల నూర్వరన్ దొడరి * వీడగఁ గల్గినఁ, గీర్తి బాసినన్,
గలిమిదొరంగినన్, మఱియుఁ * గట్టము లెన్నియొ చుట్టుకొన్నఁ దా
వలచిన కాంత చే పడెడు * భాగ్యముకన్నను భాగ్యమున్న దే? 34

చందనగంధీ! నీకీ సందియం చేల? ఈశ్వరునిసాక్షిగఁ బలుకుచుంటి వినుము.

గీ. ఒల్ల నూర్వరునతులలో * నొకరినైన;

భావ మీనొల్లఁ బట్టపు * దేవునైన;

అతివ! నీయాజ్ఞనే శిర * నావహించి

యొనర నెన్నడు నినుఁ బాయ * కుండువాడ.

35

మోహి—ఓహో రాజేంద్రా! ఇంతదనుక నేను బల్కిన వాక్యంబులచే నీమనం తెంత
నొచ్చెనో కదా. నీవు నాయుండుఁ గలిగియున్న యిట్టి నిజమైన యనురాగంబును
గ్రహింపఁజాలక చేలనై గోలతనంబునఁ బల్కితి. అదియెల్లఁ దప్పుగఁ బట్టకుము.
నన్ను నీ నిండుకాఁగిట జేర్చి మన్నింపుము. (అని హర్షముతోఁ గాఁగిలింపికొను
చున్నది)

యక్కా—(మహానందముతో) ప్రాణసఖీ! యీ నట్టుపట్టు జూచితివా? ఇటురమ్మ.
(ఇద్దఱును బోవుచున్నారు.)

సేవి—(ప్రవేశించి) మేమీ యరణ్యముం బ్రవేశించి పెక్కుదినము లైనది. వచ్చినందుకు
వేటకార్యము ముగిసినది. కాని పురంబునకుఁ బోవు యోచన మా ప్రభువుగా
రింకను జేయకున్నారు. వారి కరణ్యమైన నేమి? పురమైన నేమి? వారి కేమి
కొడువ? ఆకలిదప్పల బాధ యైశ్వర్యవంతులకుఁ దెలియువా? చెంతకేగి యేమైన
విన్నవించెద మన్నఁ బ్రభుచిత్తంబు లతి గున్నితంబులు. ఏమి వచింపఁబోయిన
నేమి యగునో. పరివారజనంబులెల్లరు మిగల డస్సియున్నవారు. ఏమి చేయనగును?
కానిమ్ము. నామిత్రులతో నాలోచించెద. (అని పోవుచున్నాడు.)

[మోహిని, రుక్మాంగదులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

యక్కా—పూఁబోడీ! మన మీ యరణ్యమధ్యంబునం దిట్టులు కాలంబుఁ గడపనేల
నుదీయ పురంబుఁ జేరి వజ్ర వైడూర్య గోమేధిక పుష్కరాగ మశోక మాణిక్యాది

దివ్యమణిఖచిరింబులగు సువర్ణసౌధంబులయందును, వసుళ చందన పుష్పాగ్ర వారిశేళ కదంబ నింబ ధాడింబ కదలికాడి ఫలవృక్షసంకులంబులై డెంచుంబున కమంచానం దంబుఁ బొందుఁబలుప సమగ్రంబులగు మహారామశ్రేష్ఠంబులందును మన మిచ్చ విచ్చినట్లుండవచ్చును. కాన నో మచ్చకంటి! యచ్చటి శేరుట యుచితంబని నాకుఁ దోచుచున్నది. దీనికి నీయభిమతం జేమి?

మోహి—ప్రాణేశ్వరా! ఎఱింగింతు వినుఁడు. పురంబునకుఁ బోవుట సమ్మతమే. కాని,

గీ. అచట నీబంధుమిత్రులు • నాలు సుతులు
గురు పురోహితులును మంత్రీ • వరులు కలరు;
అకట! నారాక నీ కిష్ట • మైన యట్లు
వారి కేరీతి నయ్యెడుఁ • బ్రాణనాథ!

36

గీ. ఇట్టి వీరలు దుర్బోధ • నెట్టులైనఁ
జేసి, నిఁ గఠరాగునిఁ • జేయఁగలరు;
మనల నడఁపాపుటయె కాక • మఱియు నాకు
నిక నేమైన నెగ్గుఁ గా • వింపఁగలరు.

37

కావున నవటికే బోవుట యుచితంబగు నాకుఁ దోచుటలేదు. అయినను,

ఉ. హెచ్చగు దోర్బలంబున న • హీనమహీతలమెల్ల యేలి, యా
యచ్చరకాంతలెల్ల నహ • హో యనురీతి ననుకొ వరించి, నీ
యిచ్చకువచ్చినట్లు సుఖి • యింపఁగ న్వచ్చవహించినట్టి నీ
కెచ్చటనున్న నేమి? యొక • యింత కొఱుతయుఁ గల్గ నేర్పునే?

ఎట్టు లయిన నిచ్చటనుంటయే మేలని నాకుఁ దోచుచున్నది. పిమ్మట నీయిష్టము.

రుక్మా—మనోనాయకా! ఇట్లు సంకయించుట యనావశ్యకము.

క. నాపుత్రులు నామిత్రులు
నాపట్టఁపుదేవి మఱియు • నాపురజనముల్
నాపల్కు లేశమాత్రము
నేప్రౌద్ధును మీఱకుండు • రిందునిభాస్యా!

39

అట్టివారలు నాకేమో బోధింతురంటివి.

గీ. కన్నులారఁగ నిన్నిటఁ * గన్చి వరించి,
పైని శంకరు సాక్షిగఁ * బరిణయంబు
పాలుపుగాఁ గాంచి, నేఁ * గొనిపోవుచుండ
వారు వీరును బోధింప * వచ్చు టెట్లు ?

40

ఇదికాక ఆత్మబుద్ధి స్ఫులింపజేప యనునట్లు నాకు న్యాయమని తోచు తెలిసి
గున నడచువాడఁగాని వారివీరి బోధనలను విడువాడఁగాను. నీవిక నట్లు సంక
యింపకుము. పురంబునకుఁ బోవుదము రమ్మ.

మాహి—ప్రాణేశ్వరా! అట్లులే కానిండు.

రుక్మా—నాపరివారజనంబు లావల నాకై వేచియుండిరి. మనము బోవుదము రమ్మ.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య

శ్రీమదుమారమణకరుణాకటాక్షపాత్ర శ్రీవత్సనగోత్ర బేతవూడి
వంశ క్షీరపారావార రాకాసుధాకర మల్లేశ్వరామాత్యపాత్ర,
నిరంతర శివారాధనపరాయణ లక్ష్మీనారాయణామాత్య
చతుర్థపుత్ర, గుణకదంబ లక్ష్మోంబాగర్భనంభూత,
సుజనవిధేయ, భగవంతాభిధేయప్రణీతంబైన
రుక్మాంగదనాటకంబున నిది
తృతీయాంకము.

(శ్రీ)

రుక్మాంగద నాటకము.

—:—

చతుర్థాంకము.

రంగము - అంతఃపురము.

[సంధ్యావళియు, చకోరాక్షియు, పద్మగంధియుఁ గూరుచుండియుండఁగా
రుక్మాంగదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సంధ్యా—నాథా! మీరు మృగమువిసేదార్థంబుగఁ జని శిర్షకాలం బయ్యె. మీ రాక
దీర్ఘం బయ్యెనని యేమను నాతోడిసతులును బ్రత్యహంబును బ్రతిక్షణంబును నెల్ల
దురు చూచుచుంటిమి!

చ. అచటి మృగాళి నెల్లఁ దెగఁ బార్చితిరే? యల కాపులెల్ల మీ
సుచరితఁ బాడుకొంచుఁ దమఁ శోకములెల్ల దొరంగెనంచు, మేల్
వచనము లాడుకొంచు, సుఖఁ వారిధి నోలలనాడుచుండిరే?
అచలితధైర్యసార! సుగుఁ నాకర! మాకు నెఱుంగఁ జెప్పవే! 1

రుక్మా—(తల వంచుకొని కూర్చున్నాఁడు.)

చకో—అక్కా! సంధ్యావలీ! మనము కాచుకొని యుంటిమని చెప్పమంటివి. మన
వలెనే నాథుండును మనలఁ గాచుకొని యుండునెడ రాజ్యవ్యవహారంబు లెట్లు
నెఱవేఱునమ్మా! కాని నాథుండు కడు బువలి యున్నట్లు కాన్పించుచున్నవాఁడు.
కాచితివా?

గీ. కాయమెల్లను శ్రమమందుఁ బలితమయ్యె;
మోము వేకువ చందుగుం బోలుచుండె;

వేడి నిట్టూర్పు తూరక * వెడల జొచ్చె;

కాంత ! యరమోడ్పు లొచుండె * గన్నుదొవలు.

2

పద్మ—అవునమ్మా చకోరాక్షి ! నాథుండు మిగల డప్పియొందుటయే కాక యేమో దీర్ఘలోచనపరుండై యున్నట్లు తోచుచున్నదమ్మా.

గీ. పల్కరించినఁ బ్రతిమాటఁ * బల్కులేక
కోలుపోయిన చందానఁ * గూరుచుండి,
క్రిందుమీఁదుల నరయుచు * ముందు త్రోవ
యెద్దియో యనుగతి నుండె * నిందువదన !

3

రుక్మా—పద్మగంధీ ! నీవు సరియైన యోచనఁ జేసితివి. నేను నిజంబుగ దీర్ఘలోచన పరుండ నయ్యే యున్నవాడ. ఏను మీ కెఱింగింపవలసిన కార్యం బొకటి యా నక్కడకం బుటం జేసి యది మీ కెట్లెఱింగింతునా యని యోచింపుచున్నాడ.

సంధ్యా—నాథా ! మీకింత యోచన యేల ? మమ్ము నూర్వర భార్యలఁగా గ్రహించి యెలుచున్నను ఒక్కప్పుడైన నొక్కరియందైనఁ బరస్పరభేదంబులేక యెల్ల సమ దృష్టి నేలుదు బద్ధానురాగులరై వర్తింపుమందు మీరు మాకు నేడొక్క విష యంబుఁ దెలుప నింత యోచన కావలెనే ? సందియంబు మాని యెఱింగింపుఁడు.

రుక్మా—కాంతలారా ! వినుఁడు.

చ. నరగునఁ గానకేగి, మృగ * సంతతు లన్నిటి వెంటనంటి నం
హరణ మొనర్చి నంత, విధి * మానసపుత్రి, ద్రిలోకదివ్యసుం
దరవృదుగాత్రి, మోహిని య * నం దగు నోర్తుఁ దదంతికస్థలికా
దిరుగఁగఁ గాంచి, మోహ * మెద నించి, వరించి, పురంబుఁ జేర్చితిక.

అక్కాంతామణిని మన యంతఃపురంబున నొక్క సాధాంతరంబున నుంచిత.

చకో—ఏమేమీ ! మేము నూర్వరకాంతలము గాక యింకొక్క కాంతామణిఁగాంచి, మోహించి, తెచ్చితిరా ! పోనిండు. మాకు మీ యనుగ్రహం బుండినఁ బాలదే ?

రుక్మా—

ఉ. అట్లు వరించువేళ వన * జానన ! మిమ్ముల నేరి నొల్ల కే
పట్లను నైనఁగాని తనుఁ * బాసి క్షణంబును నిల్వనంచున

పద్మ—హా పరమేశ్వరా! ఇక శేమిగతి? మే మెవ్వరిపాలఁ బడుదుము? మా కెవ్వరు దిక్కు? మమ్మిక నక్కునఁజేర్చి యాదరించునా రెవరు? హా సఖీ! యింకేమి నేయుడుమమ్మా? ప్రాణనాథుండు శేపటినుండి మన చెంతకే రాఁజాల నని చెప్పుచుండె గదమ్మా.

క. తన విభు మన్నన వడయని

వనితల బ్రతుకులును వారి * వైభవమెల్ల

గన నడవిని వెన్నెల కా

సిన మాడ్కియ కాదె? బ్రదుకఁ * జెల్లునె ధరపై?

11

గీ ప్రాణసముదగు పతిఁబాయు * బ్రతుకుకంటె

మేనుఁ బాసిన నొక్కీంత * మేలె సుమ్ము;

ప్రాణములు తాల్చి యపకీర్తిఁ * బడుటకంటె

స్వర్గమున నుండి పతిభక్తి * నలువఁ దగును.

12

[22] ఉత్, అబ్బా, సఖీ! నా శేమియుఁ దోచుట లేదమ్మా.

చా—సఖీ! యిక నెక్కడఁ దోచుటమ్మా? ప్రాణనాథు నెడఁబాసిన యీ బ్రతు కేటికమ్మా? లోభివానిచేతి ధనమ్మును, గణభీతునిచేతి యాయుధమ్మును, సంగీత సాహిత్యవిద్యావిహీనుని వచనంబులును, విభుని మన్నన పడియని యతివల బ్రతుకు లును వ్యర్థంబులు కావటమ్మా?

ఉ. అందముగాఁగ మమ్ముల మ * హాకరుణామయదృష్టి నేలి, యా

నందరసాల్నిదేల్పు ప్రియ * నాయకు చెంగట నాదు మొట్టి నే

డందని మ్రానిపండుకొఱ * కట్టులు చాచుటలాయె; నింక నే

మందు; నిఁ కేది మందు; జగ * మందున నేగతి మందు నక్కటా!

ఇట్టి వృథాజీవనంబున కన్న రజ్జువిషాగ్ని జలంబుల దేహంబు వాసిన మేలని తోచు చున్నదమ్మ. శ్లో॥ మానః స్త్రీజాం విధూషణం॥ అన్నట్లు స్త్రీలకు మానమే ప్రథా నము కదమ్మా. అట్టి మానంబుఁ బోగొట్టుకొని యిక నమనానకరంబగు బ్రతుకు బ్రతుకఁ జాలనమ్మా. ఈ పైఁటచెఱుంగున నురివోసికొని ప్రాణంబులు దొరఁగెదనమ్మా.

పద్మ—నేనును అట్లే చేయుదునమ్మా. (అని యిద్దఱును ఉరిపోసికొనబోవగా
సంధ్యావళి లేచి వారలఁ బట్టుకొని)

సంధ్యా—కాంతలారా! తాళుఁడు; తాళుఁడు. మీ రిట్లు ప్రాణంబులఁ బాయ నుం
కింపుట మేరకాదు. ప్రాణనాథుం డెట్టివాడైనను, ఎట్టి యశ్శత్రుంబు లొనరించి
నను వానినెల్ల సహించి నాథుని యజ్ఞబస్థురాలై వర్తింపుట యుత్తమ స్త్రీ
గర్వంబు.

సీ. పతి యాగ్రహించిన ♦ బదులు పల్కఁగరాదు
కోపించె నని మదిఁ ♦ గుండరాదు
కఠినోక్తు లాడినఁ ♦ గంటగింపఁగరాదు
దూషించె నని మదిఁ ♦ దూలరాదు
అలసట వెట్టిన ♦ నడ్డు చెప్పఁగరాదు
కలఁగించె నని మదిఁ ♦ దలఁపరాదు
ఁచిహసించినఁగాని ♦ ప్రతి నేయఁగా రాదు
వేటు పెట్టె నటంచు ♦ విసునరాదు

గీ. ఆటపాటల నైనను ♦ నలుక నైన
సగనసల్లాపముల నైన ♦ శ్రమల నైనఁ
బతియె దైవ మటంచు న ♦ న్నుతి యొనర్తు
కాని యెదురాడ దుత్తమ ♦ కాంత లెపుడు.

14

ఉ. కుంటియు గ్రుడ్డియుఁ, జడుఁడు, క్రూరుఁడు, దుష్టుడు, సాపకర్ముఁడుఁ
దుంటరి, వేసకాఁడు, గడుఁధూర్తుఁడు, నన్యసత్ప్రియుండు, వే
తంటలమారివాఁడయినఁ దగ్గరఁజేరి, పదంబు లొత్తి, వా
ల్గంటిరొ! దైవ మంచుఁ గలఁకాలము నాథునిఁ గొల్వగాఁ దగు.

క. పతి యలిగిన సతి యలుఁగక
సతివినయస్ఫూర్తి నతని ♦ యాజ్ఞ శిరసునన్

సతతము వహించి మనుటయె

సతులకు ధర్మంబునాంగఁ జను నఖిలారా !

16

బుద్ధిపూర్వకంబుగాఁ బ్రాణింబు వాయుదుమన్నను విభుని యనుజ్ఞలేక మీ
రెట్లు చేయఁగలరు ? ఇదిగాక రాశేంద్రుండు వసంబునకుఁ బోవమున్న మీరెట్లు
పల్కినను బాగగను. ఇప్పుడు నాథుం డాకస్యకామణిం గాంచి, మోహించి, బాస
లిచ్చి, కొనివచ్చి, యంతఃపురంబున నిల్పి పిమ్మట మీ రెట్టి కఠినవాక్యంబు లాడినను,
కఠినకృత్యంబు లొనరించినను విభుం డేమిచేయఁగలఁడు ? మఱియుఁ గాంతలారా !

గీ. కనులు కల్వలు, మేను బం • గారటంచుఁ

జాన కొఁగిలి యబ్బుటే • స్వర్గమంచు,

వలచి, భ్రమియించి, మించి, యీ • ప్రభుఁడు సుఖము

లందఁబోయెడుఁ; గంద మా • యందమెల్ల.

17

కుదువఁబోయెడి కూరకు రుచి యడుగఁజేటికమ్మా ? మీరు తొందరనొందకుడు.
ఆ సయ్యాటలును, ఆ సరాగంబులును, ఆ చిత్రంబును మనము కీర్తుకాలంబులోనే
చూడఁగలము.

చో—అక్కా ! నీ పక్కల కదురాడను గాని యెంతగఁ బ్రయత్నించినను నామనం
బురటంబు జెందకున్నది. ఏమిచేయుదును. హా ! మోహినీ ! దుష్టహృదయా ! ఎంత
చేరితివి !

ఉ. ఏదెననుండి వచ్చితి ? వి • దేటికి మాకిటు దాఁపించి మా

మోదమునెల్ల నంద్రీమున • ముంచితివే పతిఁబాపి; నీకు మ

ర్యాదయె ? కోమలీ ! తగుదు • నంచును గుల్కెదొ సిగ్గులేక; హా

మా దురదృష్టజేవతవా • మా తలవ్రాతవా యేమిచెప్పదుకా !

గీ. నీ విలాసంబు, హాసంబు, • నీదు వగలు,

నీటు గోటులు చూపుచు • నేర్పుమీఱ

సతిఁతులపొందు నెడఁబాపు • చాన ! నిన్ను

ధర నృజించుట పరమేష్ఠి • తప్పు కాదె ?

19

గీ. సతుల నూర్వర నిటు దుఃఖి ♦ సాగరమున

నొక్కపెట్టున ముంచి నీ ♦ వొక్కరితవు

పొందఁబోయెడి సౌఖ్యంబు ♦ పోల్చి చూడ

నూటయొక్కటి యాఁ జమ్ము ♦ మాట నమ్ము.

20

మ. జగతిఁ గాంశలు లేరె? పూరుషుల స్వేచ్ఛావృత్తిఁ బ్రేమింపరే?

తగునీతిఁ వలపింపరే? వలవరే? ♦ తత్సౌఖ్యముం జెందరే?

తగునే మోహిని! యిట్లు లాలుమగల్గఁదంఠ్రంబునఁ బాపఁగఁ?

మగువా! మాకొక జనించితె? కటా! ♦ మాప్రేమముం బాపితే?

పద్య—చెలీ! ఇందు మోహినిం దూషింపనేల?

మ. ప్రణతులఁ చేసి భజించెనో, యితని రా ♦ రమ్మంచుఁ బ్రార్థించెనో

ననితా! మోహిని దేమితప్పు చెపుమా? ♦ ప్రాణేశు డక్కాగత గాం

చినయంతఁ వివశాత్ముడై తగునె యిన్నీ! యిట్లు వాకిచ్చుటల్

మన బంగారము ముంచిదైన నిక నేలూ దూఱ గంసాలినిఁ.

22

హా సఖీ! చకోరాక్షి! ఈ దుఃఖసాగరం బెట్టు లీడ నేర్తునమ్మా? [23]

గీ. తారసిల్లిన పెరకాంతఁ ♦ దగిలి విభుఁడు

మనల విడనాడి తనదు యశా ♦ వనమునెల్ల

దాని పా.లొనరించుటఁ ♦ దలఁచునపుడు

గుండె జల్లని ప్రాణముల్ ♦ క్రుంగకున్నె?

23

సంధ్యా—చెలీ! నీవిట్లు లట్టి ట్టనరాక మట్టుమోతిన శోకంబున రట్టువడుమంటివి సుమా.

ఉ. ఆపఁగరాని భేదమున ♦ నయ్యె! కృశింపఁగ నేటికమ్మ?

యావద లెల్లకాల మక ♦ టా! విను, జీవుల పెంటనంటుచుక

గాపుర ముండఁబోనె? ప్రియ ♦ కాంతరొ! వింటివె? కష్టకాలముం

దోషిక బూనునట్టి జను ♦ లుర్వి సుధీమఁబు లెంచి చూడఁగఁ.

24

పద్య—నీవాక్యంబులు నిక్కంబులే కాని యక్కా! యొక్కటి విషము. రాజాధి

రాజులందు, రసికాగ్రణితులందుఁ జిరకాల మీతనిం జేరి యపరిమితసుఖంబు లనుభవించి యిప్పు డిట్టి నీచత్వంబునకుఁ బాల్చిన మనం బెట్లు లోర్చు ? ఈ రాజేంద్రుడు,

గీ. అచటఁ గాంచిన తరుణిక్తైఁ యానఁజేసి,

చేయరానట్టి బాసలుఁ చేసి, తుదకు

మనల నలయించి, బహుళ వేఁ దనల నింది,

యట్టై వచించి, నట్టెటఁ బుట్టి ముంచె !

25

సంధ్యా—సఖీ ! ఇవేటిమాటలు; యీ రాజేంద్రుడు మన కొనర్చిన యపకారమేమి ?

ఉ. కాలముఁబట్టి కర్మమును, ఁ కర్మముఁబట్టి మనంబునుంట నీ

లీల శుభాశుభంబు లవఁ లీలగఁ గల్గుచునుండు; కర్తలై

మేలును గీడొనర్చుటకుఁ మేదిని నెవ్వరు శక్తులమ్మ ? భూ

పాలుఁడు కర్తయనా మనఁ పాలిఁటి కర్మ మొనర్చుచేతకుఁ ?

చకో—అక్కా, సంధ్యావరీ !

గీ. ఎల్ల కాలంబు బతికఁబాసి యేకతమున

బ్రదుకఁ గల్గుట యేరీతిఁ భాసురాంగి !

ప్రాణమైనను గోల్పోయి మానధనము

నిలుపుకొనుటయె మేలంచుఁ నేఁ దలంతు.

27

సంధ్యా—చెరీ ! చకోరాక్షి ! నాపలు కొక్కింత యలకింపుము. వీరికైన నిట్టి తీవ్ర వైరాగ్యంబు చెల్లునా ? కాలం బెప్పు డొక్కతీరుననే యుండునా ? ఓపలు బండ్లగును; బండ్లొడ లగును.

మ. ఒకకాలంబున నాథుడే మనల కఁ త్యుల్లాసముం గూర్చె, వే

తొకకాలంబున నాథుడే మనల నఁ య్యో ! వీడఁగాఁ జూచె, నిం

కొకకాలంబున నాథుఁ డెట్లనఁగ నొఁ నో, యెట్లు మన్నించునో

యకటా ! యేగతి నిశ్చయింపఁదగునఁ మ్మా ? భాగ్య మెట్లుండునో.

[24] శ్రావున, కాంతలారా ! మీకీ చేగిరపాటెలకీ కానున్నది కానిండు; నాథుని యభీష్టమునే జగగనిండు.

పద్మ—అక్కా ! అట్లే కానిమ్మ.

చకో—విభుని యిష్టమునే విరుగనిమ్మ.

రుక్మా—కాంతలారా ! ఇంతదనుక మీపల్కులెల్ల నాలకించితి. మీరలు పరిశరివిధంబుల భాషింపఁదొడంగితిరి. కాని,

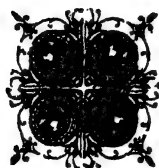
ఉ. కాలమొ, కర్మమో, గతియొకాక మతెద్దియొ నే నెఱుంగ; వేయేల ? మృగాక్షులార ! ననునీమని దూఱిన, నేమియన్న, నిక్తాలమునందు మోహినినిగాంచి, వరించి, ప్రమాణవాక్యములచాలంగఁ బల్కినాఁడ; నిదీనత్యము, తప్పదు, పోయివచ్చెదఁ.

ఉ. అచ్చట మోహనాంగి తడవయ్యె నటంచు మహాగ్రహంబునఁ హెచ్చుగ నేమి పల్కునొ, మతేగతి జూచునొ, యన్వతంత్రుఁడఁ వచ్చిన శార్యమయ్యె, బెఱివానినిగా నను జూడుఁ డింక; నేకెచ్చెరనేగి యా సుదఁతిఁచి త్ర మెఱింగి మెలంగఁ జూచెదఁ. 30

(అందఱును నిష్క్రమించువాఁరు.)

గద్య

శ్రీమదుమారమణకరుణాకటాక్షపాత్ర శ్రీవత్ససగోత్ర బేతపూడి
వంశ క్షీరపారావార రాకాసుధాకర మల్లేశ్వరామాత్యపాత్ర,
నిరంతర శివారాధనపరాయణ లక్ష్మీనారాయణామాత్య
చతుర్థపుత్ర, గుణకదంబలక్ష్మ్యంబాగర్భసంభూత,
సుజనవిధేయ, భగవంశాభిధేయప్రణీతంబైన
రుక్మాంగదనాటకంబున నిది
చతుర్థాంకము.

శ్రీ

రుక్మాంగద నాటకము.

—:—

పంచమాంకము.

రంగము - మోహిని యంతఃపురము.

[మోహిని ప్రవేశించుచున్నది.]

మోహి—ఈ రాజేంద్రుడు వన్నిచటకఁ గొనివచ్చిన దాడిగ నాయందు బధాను
రాగుడైయే యున్నవాడు. కాని యీతని నూర్వగభార్యలయొద్ద నేమి జరుగు
చుండెనో యిప్పు డెఱుంగవలసి యున్నది. ఎవరి నడుగుదును? చెలీ! పుష్పమాలా!
(అని పిలువఁగాఁ జేతిలో నొక పుష్పమాలను, బటమును దీసికొని పుష్పమాల యను
చెలి ప్రవేశించుచు)

పుష్ప—ఇదో వచ్చుచుంటిని; వచ్చుచుంటిని.

మోహి—చెలీ! ఎంతనేపే? ఇంతలో వత్తునని పోయి యెంతసేపు చేసితివే?

పుష్ప—మఱి యొక్కడకును బోవలేదు. నీకొఱకే పుష్పమాలఁ గూర్చుకొని వచ్చు
చుంటిని. ఇదిగో మాల; కైకొమ్ము. (అని యిచ్చుచున్నది.)

మోహి—నీవొక పుష్పమాలవు, నాకుఁ జెలివైయంచే వెఱొక పుష్పమాలనుగూడ
గూర్చుకొని వచ్చితివా?

పుష్ప—అనువు; తెచ్చితిని. అట్లు కేగగూడదా?

మోహి—లేవచ్చును. కాని యిది నీకు పైపొట్టి యగుచున్నదే.

పుష్ప—లోకములో నిట్లు పైపొట్టిలుగా వచ్చువా రెందఱు లేరు?

మోహి—చెలీ! ఇది నామూత్రముచేతనే కాక సాకుమార్గముచే గూడ నిన్నుఁ
బోలుచున్నది.

పుష్ప—కనుక నే నీయొద్దఁ జేరినది.

మోహి—నిన్ను మించు తలఁపునతో యనునట్లు లిది కొంచెము కొంచెముగా వొక వింతయైన వికాసమును జూపుచున్నది.

పుష్ప—అవును. అట్లుండుట నైజమే కదా.

మోహి—ఎందుచేత ?

పుష్ప—దానికి నీతోడి నే హము నూతనము గనుక.

మోహి—ఔరా! చెలీ! నీపల్కు లేమా చిత్రములే.

పుష్ప—ఆ చిత్ర మేమా నీకే తెలియవలెను.

మోహి—(ఆశ్చర్యముతో) అదేమే, చెలీ! యట్లనెదవు?

పుష్ప—అనుభవజ్ఞానము నీ కెక్కుడుగఁ గలవని.

మోహి—(తనలో) ఇది యేమాట పల్కినను నన్ను నూచింపుచునే పల్కుచున్నది. ఈ ప్రసంగ మొక్కింత మార్చెద. (ప్రకాశముగా) చెలీ! నీచేతిలోని దేమే యది?

పుష్ప—ఓహో, ఇదియా ? ముందే నీకిచ్చుట మఱచితిని. ఇది మన ప్రభువువా రగు రుక్మాంగద మహారాజుగారి పటము. తీసికొమ్ము. నీకొఱకే తెచ్చితిని.

(అని యిచ్చుచున్నది.)

మోహి—ఇదెందుకు తెచ్చితివే?

పుష్ప—నీవు చూచిన యానందింతువని.

మోహి—(తనలో) ఈపటమునుఁ దెచ్చి యిచ్చుటఁ జూడఁగా నీచెలి యీవిషయమై కొంత పొడుపు ప్రసంగమునుఁ గావించి నెంచిన ట్లగపడుచున్నది. కావున నీ ప్రసంగముఁగూడ మార్చివేసెద. (అని యా పటమును దూరముగా నుంచి ప్రకాశముగా) చెలీ! ఈ దినము నీకొఱ కొంతనేపు కాచుకొని యుంటివే! ఈ పుష్పమాలను దెచ్చుట కొంతనేపు కావలయునఁటే?

పుష్ప—ఆఁ. మఱచితిని. నేను వచ్చునప్పుడు దారిలో నెవరో మాట్లాడుకొనుచుండఁగ వినుచుఁ గొంచెమునేపు నిలువఁబడితిని. అందుచేఁ గొంచె మాలస్య మైయుండును.

మోహి—ఆ మాట్లాడుచుండినవా రెవరే ?

పుష్ప—చారిని బోయెడువా చెవలైన మనకేలా?

మోహి—దూరకయే యడుగుమంటిని. వారు రహస్యపు మనుష్యులా?

పుష్ప—అయ్యో! రహస్యపు మనుష్యులు కాదు. మన యంతఃపుర పరిచారిక లే?

మోహి—వా రేమి చెప్పకొనుచుండిలే?

పుష్ప—(నూతి ముడుచుకొని) ఏమో చెప్పకొనుచుండిరి. వాకుఁ దెలియలేదు.

మోహి—నీకుఁ దెలియకయే యంతఃపు వినిపిచ్చితివటే?

పుష్ప—ఏమో; విన్నాను.

మోహి—చెరీ! యంత మర్యమటే?

పుష్ప—నే నేమియుఁ బ్రోటించి రాలేదుకదా. వాకు మర్య మెందుకు?

మోహి—చెరీ! ఆప్రసంగము లంత రహస్యములటే?

పుష్ప—అంత రహస్యములే యయినను బిదప బహిరంగములే యయినవి.

మోహి—అవి మన ప్రభువుగారి విషయములా?

పుష్ప—కనుకనే యంత సంజేహించితిని.

మోహి—ఈమాత్రపుమాటను నీవు చెప్పకపోవునెడ మన స్నేహ మేమి స్నేహమే?

పుష్ప—పోనీ చెప్పెదను విను. మన రాజుగారు తన మామగృహభార్యల నొల్లనని త్యజించిరట.

మోహి—ఆఁ. — ఏమీ! — త్యజించిరా! — ఎందుకొఱకు?

పుష్ప—నీకొఱకే.

మోహి—ఈయన త్యజించినమాత్రమున వార లూరకుండిరా?

పుష్ప—లేదు. వారిచేత నైనట్లు నయభయములచేఁ బ్రార్థించి చూచిరి. ఐన నేమి? గూఁటుఁజిక్కినపక్షి గుంపులోనికి వచ్చునా?

మోహి—చెరీ! వారల నీనాఁడు త్యజించెనటే?

పుష్ప—కాదు. నీవిక్కడఁ బాదముపెట్టిన దినమండే.

మోహి—అనాఁటిసంగతి కీనాఁడు విచారణ యే?

పుష్ప—లే మేకాదశియగుటచేత నీరాజేంద్రుఁడు వ్రతసమయంబునకుఁ బట్టపుడేవివ్రతఁ జేంతఁ జేరనియ్యనో లేదో యని యెల్లరును గుబ గుబ గుబ లాడుచున్నారు.

మోహి—(తనలో) రే పీత్రము పొందునడగదా పట్టపుడేని చెంత కేగుట. ఈచెలి నింకఁ బంజివేసి తగిన యోజన నేయవలయును. (ప్ర)కాశముగా) చెలీ! బయట నెవరో వచ్చుచున్నట్లున్నది చూడుము.

పుష్ప—(అటు నిటు చూచి) ఎవ్వరును లేరు. ఉదకయే యిట్లుచెప్పి నన్ను మోసగింపఁ జూచితివా?

మోహి—కాదే. మరలి చూడుము.

పుష్ప—(చూచి) మన ప్రభువువారు వచ్చుచున్నారు. కాని చాలదూరమున నున్నారు. ఆ సది నీ కిక్కడకు వివచ్చెనా? ఔరా! నీకు దూరదృష్టి దూరశ్రవణములుమాడఁ గలవేమో!

మోహి—ప్రభువువారు వచ్చుచుండిరా? (కొంచె మూలొచ్చించి) సఖీ! నీవు నా కొక మందారమాల నిర్మవంటివే! ఏది?

పుష్ప—ఆవును. ఇచ్చెదను లెమ్ము.

మోహి—ఇపుడుపోయి కూర్చుకొనివస్తావా?

పుష్ప—ఇప్పుడే కావలయునా? అలాగే తెచ్చెదను. పోయివచ్చెద. (అని తనలో) రాజుగారు వచ్చుచుండఁగా నిచట నేనేల? (అనుచుఁ బోవుచుండఁగా)

మోహి—మరల వేగమే కావలయునుఁ జూచి.

పుష్ప—అలాగే వచ్చెదను. (అని వెళ్ళుచున్నది.)

మోహి—(స్వగతము) ఈ చెలి నొక మిషపెట్టి పంపివైచితిరగదా. రాజేంద్రుఁడు నాకొఱకై తన నూర్వురుభార్యలఁ ద్యజించెదనని యీ చెలివలన నెఱింగితి. ఈ చెలి వలన నా రాజేంద్రుని పట మొకటికూడ నాకుఁ జక్కినది. అతఁ డిప్పు డిచటికే వచ్చుచున్నవాఁడు. రేపే యేకాదశి. కావున రేపటి వ్రతముఁ జెఱచుటకై నే నిప్పు డేదైన నొక్క తంత్రముఁ గావింపవలసి యున్నది. (అని మింటికై చూచుచు నాలోచించి) ఆఁ. నుంచి యోజన తోచివది. రాజేంద్రుఁ డిచటికి వచ్చునప్పటికి నేను కేయ్యపైఁ జేరి యాతని రాక నెఱుంగనట్లును, నాతని రాక యాలస్య మగుటం జేసి నేను విరహపరవశురాలనైనట్లును నటించుచు నాతనికి నాయం దపరిమిత మోహ మూరించెద. ఇదియే ప్రథమ కర్తవ్యము. (అని కేయ్యపై కేగుచున్నది.)

[రుక్మాంగదుఁడు ప్రవేశించి, ప్రక్కను నిలిచి తనలో]

రుక్మా—ఈ నాప్రాణసఖి యంతఃపురంబున నొంటిగ నుండుతటి నేమి చేయు

చుందునో. (విసుట నభినయించి) తనలో నేమేమో మాటలాడుకొనుచున్నది. అది యేమో యాటకించెద. (అని వినుచున్నాడు.)

మోహి—

గీ. అక్కటా! నాథ! నీ విట్లు • లాలసింఁచు

కారణం బేమొ నామది • గానరాదు;

నీదు సతిసుతహితులెల్ల • నీకు నేమి

బోధఁజేసిరొ, యేనెందు • బోవుదాన? 1

రుక్మా—నేను నాభార్యాపుత్రుల బోధనలకు లోబడుదుననియే యీ కాంతామణి యింకనుఁ దలఁచుచున్నది. కానిమ్ము. ఇవటనే యుండి యింక నేమి జరుగనో చూచెద.

మోహి—అక్కటా! నాథా! ఇంకను రావైతివేమి? నాయందు నీ వింతటి నిర్దయ నెట్లు నహింపఁగల్గితివి? ఇంక నే నేమిచేయుదును? పోనిమ్ము. నీ యీపటమును జూచుకొనియైనఁ గొంత తృప్తిఁజెందెద. (అని పటమును జేతఁదీసికొని యాశ్చర్య నుభవించుచు) ఆహా! ఏమి యీ సోయగంబు! భాసుననులేఁడైన యీ రాజేంద్రుండు తన దివ్యజేబున నీ జగంబెల్ల వెల్లొందఁజేయుఁ జూచియున్నవాడు. ఈతఁడు సౌందర్యంబున శరీరధారియై భూస్థలి కరుణించిన కంతుఁడో లేక జయంతుఁడో యనఁదగి యుండఁగదా! వహవా! సౌందర్యమన్న నిట్లు లుండవలయు?

న. కిలకిలనవ్వు నెమ్మొగము, • కేంపులఁ జిల్పెడు కావిమోవి, క్రొ
న్నెల నిరసింఁచు నెన్నుదురు, • నిక్కమ వీనులకంటె నేత్రముల్,
వలపులఁగుల్కుతీవి, వహ • వా! జగిదేతెడు మేనిసౌరునుఁ,
గలిగిన యీ నృపాలు బిగి • కౌగిటికన్నను స్వర్గ మెక్కుజే? 2

నీ. నళినారి యీ మోము • నకు సాటి యనవచ్చు

క్షీణత్వ మాతఁడు • చెందకున్న

దర్పణంబులు గండ • తలముల సరియగు

కఱకుకోతలఁబడి • తఱుగకున్న

పద్మంబు లీమృదు ♦ పదసామ్యమును బొందు

వాడిపోయెడి గోడు ♦ వడయకున్న

కనక మీ తనువున ♦ కనయనఁ జెల్లును

కఱగి నీరైపోవు ♦ కఱుగకున్న

గీ నందఱకు నన్నిదోషంబు ♦ లంటియుండె

గాని జితమన్మథాకార ♦ కలితఁ డితఁడు

అక్కటా! నాదు కన్నుల ♦ కద్దుకొంచుఁ

బూజ నల్పుదు నిమృహా ♦ పురుషు నెపుడు,

3

ఇట్టివానితోడఁ గలసి మెలసి వర్తింపును జరసాఖ్య మనుభవంపఁజాలకుండున యీ జన్మం చేల?

కుక్కా—చిరసాఖ్య మనుమాట నామనంబున నొక్క వింత యానందమును గప్పించుచున్నది.

మాహి—బేరా! అంతటి భాగ్యము నాకబ్బెడునా? వింత సుద్దులచేత నీతనిం దేర్చి యొద్దజేరి ముగ్ధునెమ్మొగంబు నంది ముగ్ధుఁ గొను భాగ్యము నాకింక లభించునా? చెంగటఁ జేరి మడుపు లిచ్చుచు నొక్క మడుపు నోటి కందీయఁబోయి నా నోట వైచికొని నాథా! యోడితి రోడితిరని గేలిఁజేసి మెప్పించుట నాకుఁ గలుగునా?

కుక్కా—అక్కటా! ఇప్పు డీముఖసౌందర్యముఁ జూచుటకు నాకు రెండు కన్నులు చాలకున్నవి. ఏమి చేయుదును? (అని కన్నులు నలుచుకొని మరలఁ జూచుచున్నాఁడు)

మాహి—ప్రక్క నిలిచి నాథా! యొక్క రహస్యం బెఱింగింతునని చెవిఁ జేరం జని మక్కువఁ జెక్కిలి చురుక్కన నొక్కి “యక్కటా నాథా! యలసితిని కాఁబోలు, త్నమింపు” మని యాదరించు నెపంబునఁ గొంగిలించు భాగ్యంబు నాకబ్బెడునా?

కుక్కా—(సంతోషముతో) హా! హా! ఇప్పుడుకదా నాజన్మ సఫలతఁ గాంచినది.

మాహి—హా! అంతటి భాగ్యం బెంతటి భాగ్యకాలురకో కదా! [25]

చ. కరమునఁబట్టి, యొక్కచవి * గాఁ దరితీపునఁ గుల్కు పల్కులన్
మురిపెము లొల్కు నవ్వులను, * మోహపుటల్కుల, ముద్దు పుల్కులన్
గరము మదిం గరంచి, బిగింకాఁగిటనుంచి, ముదంబు నొచు బల్
నరసగునాథ్య పాదజలజమ్ముల కేను నమస్కరించెదన్. 4

హాప్రియ! హా మనోహరా! నిన్నింక నాకన్నుల నెన్నఁడైనఁ గాంతునా?

రుక్కా—అక్కటా! ఏనుడు.

ఉ. బాపురె! యీమృగాక్షి మృదుభావము నాపయి నాటఁజేసి, తా
నాపఁగరాని మోహవిరహంబుధి ముగ్ధుచు మాటిమాటికిన్
హాప్రియ! హా మనోహర! మహాకరుణానిధి! యంచు నార్చునే
నీప్రియకాంతమోహబుగఁమెట్టులు తీర్పగ నేర్తునో కటా! 5

మోహి—అట్టి భాగ్యకారుర కొక్క నతిఁ గావించినను మేలగును.

చ. ఎద నెదహత్తి, కోర్కు లిగు * రెత్తఁగఁ గాఁగిటనెత్తి, జిల్లుప
య్యెదఁ గడకొత్తి, కేలితమి * హెచ్చిన కాముకవృత్తి, నెచ్చెలిన్
బదఁపడి మోహవార్ధి భుజ * బంధననైపుణిఁ జేల్చి, యేలు బల్
నదయుని దివ్యపాదజల * జమ్ముల కేను నమస్కరించెదన్. 6

రుక్కా—అక్కటా! ఇదేమి వింత!

గీ. తరుణి విరహార్తిఁ దీర్చంగఁ * దలఁచుచుండ
నాదు చిత్తంబె విరహార్తి * నవయుచుండె;
కొండనాల్కకు మందీయఁ * గోరుచుండ
నుండు నాఁక్కయె మొదలంట * నూడినట్లు. 7

(అని మోమువంకఁజూచి) అదిగో! మరల నేమో చెప్పఁబోవుమన్నది.

మోహి—హా! హా! వారలదే సౌఖ్యము.

చ. చెలిఁ దలిరాకుపాన్పుపయిఁజేర్చి, బరాబడిఁ జెంతఁజేరి యో
యలికులఁజేరి! యో జలరుహానన! యో యో తాధరోష్ఠి! యో

వలపులబామ్మ! యంచు మృదు • భావల నచ్చెలి గారమిచు ని
శ్చలసుచరిత్రు పాదజల • జమ్ముల కేను నమస్కరించెదగ. 8

రుక్మా—అయ్యో! హృదయమా! నీవు కలవరమందె నే!

పంచచామరము.

బా! యిదేమి డెందమా! శు • భద్రతక నీదెగా?

హాహాహిం గృశించి యిట్టు • లార్జిజెందె దేటికే?

తలంచు నీదు పెట్టెలోన • దాచినట్టి సొమ్ముకై

కలంతఁ జెంద వెట్టివండు • కాదె? సుంత తాళుమీ. 9

మోహి—అక్కటా! నాప్రాణవిభుఁ డింకను రాకయుండె. ఏమిచేయుదు? హా!
మరుండు సుమతరుండె న న్నలయింపఁ జూచుచున్నవాఁడు. బౌరా, మదనా! ఇది
నీకదనా? నీవారికి నేనోచ్చెదనా? పుష్పరాణుండ వగు నీవు పుష్పకోమలుల
మగు మ మ్మేఁదనగునా? శుకమా! నీవు ద్రోధరసం బెల్ల ముక్కునం బెట్టుకొని
యిట్టు లేటికి చెవులు చీదరవోవ వదలెదవు? కొమ్మలజేరి ఫలభంగంబుఁ గావించు
బుద్ధి నీకీనాఁడు పుట్టెనా? జన్మతోనే కలిగినది. ఇంక నీవదరుడు చాలింపుము.
హీనా! గొంతుఁ జించుకొనుచు నేల య ట్లెగిరి పడెదవు? నీవు పిన్న నాఁటినుండి
పలుగాకుల కూటమిం బెరుగుట యెవ్వ రెఱుంగ రనుకొనకుము. భృంగమా!
కొమ్మల తావు లపహరించి మదించి మరలఁ గొమ్మలపై దాడి వెడలుచుంటివా?
చాలుఁజాలు.

అక్కటా! యీతాపం బెంతయని భరింతును? నాప్రాణవిభుండు, నా మనో
నాయకుండు, నాతొలిస్త్రీమ ఫలము, నా మనోభిష్టప్రదాత యింక నాకనుల
కగపడు భాగ్యము నాకు లేదు కాఁబోలు. హాళంకరా!

(అని మూర్ఛ నభివయించుచున్నది.)

రుక్మా—(త్వరపడుచుఁ దనలో) ఈ యువతి నాపై మోహితీకరమున విరహోత్కం
ఠితయై మూర్ఛనొందుచున్నది. ఏ నింక నాలసింపఁజనదు.

(అని సమీపించుచున్నాఁడు.)

మోహి—(తన సంతాపంబును దాఁపఁగెంచినట్టులు యర్పించుచు, నిండుక సంతోషం బభినయించుచుఁ గూర్చున్నది.)

రుక్మా—తరుణీ! వనాంతరంబున స్వేచ్ఛావిహారంబుననుండు నీ కిచట నెట్లు బుండెనో. ఇచటి రత్నఖచితసౌధంబులును, కుకళారికారపంబులఁ బ్రతిధ్వను లిచ్చు మదీయా రామశ్రేష్ఠంబులును, నీకేమైన సంతోషదాయకంబులుగ నున్నవా? నీ విచట సుఖంబుగ నుండివికద?

మోహి—ప్రాణేశ్వరా! నీ విటులు శంకింపనేల?

క. పరమకృపామయుఁ డగు భూ

వరనాథుఁడు చెట్టఁబట్టి * వాంఛలు తీర్చెన్

సరసనె వనించి యుండఁగ

నురుతరసాఖ్యంబు వేఱె * యుండునె చెపుమా?

10

అఖండభూమండలాధీశ్వరలగు దేవరవారి యనవరతసాన్నిధ్యమే నిఖిలకామ తార్థదాయకంబై యుండ నేనిక జేఱుగఁ జెప్పనేల?

రుక్మా—బౌరా! ఎట్టిమాటఁ బట్కొనివి!

క. తరుణిరొ! నీసాన్నిధ్యమె

మఱిమఱి వాంఛించు నిట్టి * మాబోంట్లకు నీ

దరి నివసించెడి భాగ్యం

బురుతర సామ్రాజ్యపదవి * నొందుట కాదే?

11

మోహి—సరసాగ్రసరులగు దేవరవారికి నేను విన్నవింపవలసిన దేమికల్లు? ఐనను,

సీ. అఖిలాండకోటి బ్ర * హృండనాయకుని ది

వ్యాంశ కేఘనుఁడు పు * ణ్యాలయంబు

నకలదివ్యాంగనా * చక్రంబునకు నేమ

హాత్మునిగృహనీమ * యాటపట్టు

సంగీతసాహిత్య * సరసకవిత్వబో

ధల కేసుజను నేవ * తల్లిదండ్రు

ధర్మసంస్థాపన • తత్పరత్వమునకు

నే మహాజనుడు శ్రీ • రామమూర్తి

గీ. యే సుజను చెల్లి యింద్రలో • కైకభాగ

మే సరసు కల్మి శ్రితచక్ర • వాసభూమి

యట్టి మహనీయుడైన ధ • రాధినాథు

చెలిమి కల్గుట తొలి పుణ్య • ఫలమ కాదె ?

12

ఇదంతయు దేవర యెఱుంగనిది కాదు. మనోహరా ! ఈ విధెంబుఁ గైకొనెదరా ?
రుక్మా—మహాభాగ్యముకదా ? కీరవాణీ ! నీది మడుపులెచ్చుతఱి మనోహరం బగు
నొక్క పాటఁ బాడఁజలయును.

మోహి—ఏ పాటఁ బాడుదును ప్రాణేశ్వరా ?

రుక్మా—అరణ్యమధ్యమున నేను జేటాడి యలసి నిదురించియున్నతఱి నా చేరువ
సంపంగివృక్షంబునీడను గూర్చుండి ధన్యుని గూర్చి నీవు పాడిన పాటను నామనంబు
నురల మరల విసఁగోరుచున్నది. దాని నొక్కతూరి నాడుము.

మోహి—చిత్తము. ఆలాగే పాడెదను. (అని యిట్లు పాడుచున్నది.)

ద్వీపద. ఖమాచిరాగము-ఏకతాళము-మిశ్రజాతి.

[18] అల్లరిమారుని • యలయికలకును ఓరి., ఓరి., 11, 12, 13, 14.

రుక్మా—అహా ! కీరవాణీ ! ఏమి దీని మాధుర్యము : ఈపాటయే నాయదృష్ట దేవతఁగా
దలంచెద. వీరియన, ఇట్లు నీచెంతఁజేరి నీ కారీరసుఖంబు కొలులంగ వసుధవించు
భాగ్యమును గలిగించి, నన్ను ధన్యుని జేసినది యీ పాటయే. ప్రాణేశభీ ! ఇప్పుడు
నిశీధనమయం బగుచున్నది. నీను విశ్రమించెద.

మోహి—చిత్తము. ప్రాణేశ్వరా ! ఇప్పుడు నాకును నిదుర కన్నులఁ గ్రమ్ముచున్నది.
(అని యిద్దఱును శయనగృహంబున కరుగుచున్నారు.)

(తెరలోపల జాంఘికుడు.)

ఓహోయి, ఛమస్తమయినోరు యినండి. యినండి. తెల్లవారు జాము అయ్యింది
నాలుగు గంట లయ్యింది. తెల్లారిలే యాకాశి. అంతా నిద్దరైతగవారి సింది.

యాకాశితం శ్రేయ్యుల. అంతా లెగసి, మొగాలు కడుక్కొని, తాపాలు శ్రేయ్యులకిం దోహదాయి.

రుక్కా—(చాటింపు విని క్రమశబ్దమునుండి వెలికివచ్చి తనలో) అక్కటా! ఏమి యీ చిత్రంబు! కేవలదివసంతే యేకాదశియట.

క. ఏకాదశి యేకాదశి

యేకాదశియంచు బలవః రించెడు నేనే

యీ కాలంబున నకటా!

యేకాదశి యనెడు మాటః యే మఱచితింగా!

13

ఇట్లుగుట కామినీలోలుండ నగుటచేతనే కథా. కావుననే కామినీసంగమంబులు పుష్కలవర్ణవిఘ్న కారణంబులని పెద్దలు చెప్పుదురు.

మోహి—(నిదురలేచివచ్చి యాపకృష్ణుని రాజున కగపడకుండునట్లు నిలచి విని తనలో) ఔరా! కామినీసంగమంబులు పుష్కలవర్ణవిఘ్న కారణంబులా! (అని రాజును ద్వేషించి తనలో)

ఉ. కామిని లేకయే యిటు జరిగంబులు కలెనె? భోగ మబ్బెనే?

నేమము నిచ్చుట నలుపునీవు జనించితె? పుత్రపౌత్రులం

చీ మహి నెల్ల వారలు రఃహిం గనుచుండిరె? నేటి కీగతి

గామిను లక్కటా! దురితకారణమైరె? సెబాసు భూపరా! 14

రుక్కా—అయ్యో! ఇప్పటికే కాలహరణమైనది. విరతసమయం కాసన్న మగుచున్నది. నేనింక సత్యరంబునం జనవలయు. (అని వాలు గడుగులు నడచి) మోహినీకిఁ జెప్పకయే పోవుదునా? చెప్పినఁ బోనీయ దేమా! అయిన నిపుడు నిద్రించు చుండెదా. మేల్కొన్న వెనుక నేను చెంగట లేకుంటఁజూచి యెంత శోప గించునో! ఎన్నఁ దెడఁచాయ నని మున్నే బాసఁజేసియుంటి. ఇట్టి సఖి నెట్లు రెడఁచాసి పోవుదు? (అని కోపముతో) ఛీ! ఏమి యీసందియము! యావన మదాంధుడనై పువ్వుఁబోఁడుల కాఁగిండ్లం దగిలి కుచ్చంబులగు భోగంబు లనుభవించుచు, సర్వాభీష్టప్రదంబును, సమస్తకలంక వాళకంబును, కీర్తిప్రసాదకరంబును నగు హరివాసరవిరతం బాచరింపఁజనుటకు సంకల్పించుచున్నవాడ. ఇది యెంతటి

వెట్టితనము. (మెల్లఁగాఁ గొంచెము నడచి) పోవలెనన్నఁ గాళ్లు రాకున్నవి. మోహిని కోపగించు నేమా. వసంబుననుండి కొనివచ్చినదాదిగ నాయం చక్కం తానురాగంబున మెలఁగుచున్నది. ఒకప్పుడైన నామనంబును నొప్పించి యెఱుంగదు. అట్టి ప్రియురాలికిఁ జెప్పక యే నెట్లు పోవనేర్తు ?

మోహి—(హర్షముతోఁ దలఁచుచు తనలో) ఈపాటి మోహము నీకృదయమం దుండిన, నాయున్యమంబునకుఁ గొరంత కలుగనేరదు.

చక్కా—నిద్దురలేచి చెప్పి పోయినా ? చెప్పినఁ బోవనీయ దేమా. పోవీయకున్న వ్రత భంగం బగును గదా. (రాద్రీముతో) ఆ! ఏమీ! వ్రతభంగమా ? జౌరా ! వ్రత భంగం బన్న నామేను వడఁకుచున్నదే. ఇట్టి

ఉ. వేపురు కాంతలేని, పది * వేల సుఖంబులునేని, శిష్టనం
భావితమై, యజాదిసుర * మానితమై. వరమానియోగినం
నేవితమై, మహాసుజన * చింతితమై, శతకోటిభక్తలొ
కావనమైన యీ వ్రత శ * తాంశమునైనను బోలనేర్చునే ? 15

కావున నిప్పుడు సర్వవిధంబుల వ్రతం బాచరింపఁజనుటయే కర్తవ్యంబని తోచుచున్నది. ఇప్పుటికే కాల మతిక్రమించుచున్నది. హా ! ఈశ్వరా ! దీనబంధూ !

మ. దురహంకారుడ, దుష్టచిత్తుడను; మత్తుండ, నికృష్టుండ, నే
దరుణీలోలమనస్కుడౌచును భవద్భక్తిం బ్రేవర్తింప నే
మరితిగ నీపద మాశ్రయింతు వరదా ! * మన్నింపవే తప్పలక
గరుణాసాగర ! దీనబంధవ ! జగత్కల్యాణ ! వశ్వేశ్వరా ! 16

(అని మోహాశ్మపై నిలిచి మింటికై దృష్టి నిగిడించి నమస్కరించుచుండఁగా)

మోహి—(తనలో) ఇప్పు డింక మోరకుండఁజనదు. (తటాలునపచ్చి చేయిపట్టుకొని)
[26] ఇదేమి ప్రాణనాథా ! నీ విచట నేమిచేయుచుంటివి ? నన్నొంటిగ నింట
విడిచి నీ విచట నొంటరితనంబున మింటికై చూచుచు నేమా గొణఁగుచుంటివి. అది
యేమి ? అలసి నిదురించుకంటే నేమైనఁ బీడకలఁ గంటినా ?

రుక్మా—రిరుణీ! కాదు. నేడేకాదకీవ్రతం బాచరింపవలసి యున్నది. దాని నింత దనుక ముఱచితిగదా యని క్షుమార్పణపూర్వకంబుగ నా హరిని స్మరింపుచున్నానాడ.

మోహి—చాలుఁజాలు రాజేంద్రా! మన కేమి; వ్రతము లేమి! అంతఃపురమునకుఁ బోవుదము రఘు.

రుక్మా—రిరుణీ! ఇట్లు పల్కఁజనదు. ఈ హరివాసరవ్రతం బుశ్య కర్తవ్యంబు. ఈ దినంబున కామినీ సంగమంబులు కేవల దూష్యంబులు. నీవును నన్నుం జేరి వ్రతం బాచరింపుము. ఇది సర్వోక్త్యుప్తమైన వ్రతంబు. సమస్త కలఁప నాశకంబు. తీరిష్ణు కీర్తికరంబు. దీనిచే నీకును శ్రేయం బగు.

మోహి—(పకపక నవ్వి) రాజేంద్రా! నేడేమో కొంతనానివలెఁ బ్రసంగించుచుంటినే!

చ. వ్రతముఁట, మానివంద్యముఁట, * పాప హరంబుఁట, దాని నిట్టి భూ
పతియఁట, యాచరించునఁట * బాపురే! నజ్జచులార! వింటిరే?
అతులసఖాబ్ధిఁ దేలుచు మ * హావిభవంబున నోలలాడు భూ
పతులకు నిట్టి దుర్భాములు * పాడియె? లోకులు విన్న నవ్వరే!

ఇట్టి వ్రతంబును నేనుగూడ నాచరింపవలయునా!

ఉ. ఆరయ కుంటి, గ్రుడ్డి, విక * లాంగులు, వృద్ధులు, కుశ్వరోగులున్
దారు జగాన నేరికి వృ * ధాయగుటం దమ ప్రౌద్ధ వోకకున్
సారెకుఁ గృష్ణ/కృష్ణ/హరి! * శౌరి! ముకుంద! యటంచుఁ జప్పటల్
వారక దట్టుచున్ మది సె * బా సనుకొందు! తమంతఁ దృప్తులై.

అట్టివా రింకఁ గొంచెము యుక్తి పరులును సమర్థులును గూడ నగునెడ,

ఆ. తమ్ముఁ జేరువారిఁ * దమబోంట్లఁగాఁ జేయ
బుద్ధిఁ గఱపి యిటులై * బోధఁజేసి
నరగ వ్రతములంచు * సంశర్పణములంచు
వారి నెల్ల గతులఁ * హరఁగొందు.

ప్రాణనాథా! నీ వెచ్చటకో యిట్టివారి మోసములలోఁ దగిలిపట్టు కనవచ్చుచున్నది. లేకున్న విన్నటిదనుక నంతఃపురంబున కామోపభోగంబు లనుభవించుచు నన్నుఁ గూడి పరస్పలాపంబులచేతఁ గాలంబు వుచ్చటయేడి! నేఁటిదినంబునఁ గృష్ణ కృష్ణాయందు, గోవింద గోవిందాయం చఅమమ వెఱ్ఱివానిపగిది నానందించుట యేడ! ఇట్టిది చూడ నెవ్వరికైన నాశ్చర్యంబుగ నుండదా? పడుట వినిన నవ్వరా? నాథా! ఇట్టి వెఱ్ఱితలంపులు విడిచిపెట్టుము. సంకయింపక యంతఃపురంబునకుఁ బోవుచు రమ్మ.

గుక్కా—తరుణీ! యీవ్రతంబు లాచరించు చునుట యంతయు వ్యర్థంబు బోధయినిగా పలుకుచుంటివి?

చ. భువి నకలార్థబోధన లఃపూర్వగతిం దగఁ జేసినట్టి యా
ప్రవిమలమూర్తు లా మను శారాశరముఖ్యులె తెల్పులేదె యి
ట్లవనరబోధ లెల్ల? ననఃమగ్గులె వార లఖండ ధర్మశా
స్త్రువిరచనాధురీణులును సజ్జనమాన్యులు గారె? కోమలీ! 20

నీ సీ వ్రతమాహాత్మ్యం బెఱుంగక బేలవై యిట్లు తూలనాడితివి. ఇదిగాక

గీ. ధరణి నద్బాహ్మణున కిచ్చు * ద్రవ్యగరిమ
యాప్తునకుఁ గ్రీతిఁజేయు సా * యంపుమహిమ
నెన్న నజనకు నొనె? నీ * వేల వెఱ్ఱి
మాట లాడెద వబల! క్ర * మంబుఁ దప్పి.

21

ఈ హరివాసరవ్రతంబును బోలు వ్రతం వింకఁ గలదా? ఈ దినం బంతయు నుపవసించి విష్ణుకథాలాపంబులచేతనే కాలంబుఁ గడపవలయుఁ గాని యంతఃపురం బన్న మాటఁ దలఁపనైన రాదు. అంగ నామణులఁ గన్నెత్తి చూడనైనఁ జనదు. కావునఁ గోమలాంగీ! నీ వింకఁ జనుము.

మోహి—(ఈపడించుచు) నీ విచటనుండ నే నెచటి కరిగెద? నీవును నెడలిరమ్మ. ఉభయంబును పోవుదము.

గుక్కా—తరుణీ! నేటిదినం బంతయుమాత్రము నన్ను విడువుము. పలంకరింపకుము. లేకున్న వ్రతంబున కాలంకంబును.

రుక్మా—రియలే! కాదు. నేడేకాదక్కవ్రతం బాచరింపవలసి యున్నది. దాని నింత దనుక ముఱచితిగదా యని తమకృపార్యకంబుగ నాహరిని స్మరింపుచున్నాడ.

మోహి—చాటుజాలు రాజేంద్రా! మన కేమి; ప్రకృతు లేమి! అంతఃపురమునకుఁ బోవుదము, రమ్మ.

రుక్మా—రియలే! ఇట్లు పల్కెఁజనుదు. ఈహరివాసరవ్రతం బుక్క కర్తవ్యంబు. ఈ దీనింబున కామినీ సంగమంబులు కేవల దూష్యంబులు. నీవును నన్నుం జేరి ప్రకృతి బాచరింపుము. ఇది సర్వోత్కృష్టమైన ప్రకృతి. సమస్త కలష నాశకంబు. తీరిష్టు పీఠికరంబు. దీనిచే నీకును శ్రేయం బగు.

మోహి—(పకపక నవ్వి) రాజేంద్రా! నేడేమో కొత్తనానివలెఁ బ్రసంగించుచుంటివే!

చ. వ్రతముఁట, మోనివంద్యముఁట, * పాప మారంబుఁట, దాని నిట్టి భూ
పతియఁట, యాచరించునఁట * బాపురె! నజ్జనులార! వింటిరే?
అతులసుఖాభిఁ దేలుచు మ * హావిభవంబున నోలలాడు భూ
పతులకు నిట్టి దుర్భాగములు * పాడియె? లోకులు విన్న నవ్వరే!

ఇట్టి వ్రతంబును నేడుగూడ నాచరింపవలయునా!

ఉ. ఆరయ కుంటి, గ్రుడ్డి విక * లాంగులు, వృద్ధులు, కుష్ఠరోగులు
దారు జగాన నేరికి వృ * థాయగుటం దమ ప్రౌద్ధ వోకకు
సారెకుఁ గృష్ణ! కృష్ణ! హరి! * శౌరి! ముకుంద! యటంచుఁ జప్పటల్
వారక దట్టుచున్ మది సె * బా సనుకొందు! తమంతఁ దృప్తులై.

అట్టివారింక గొంచెము యుక్తి పరులును సమర్థులును గూడ నగుటెడ,

ఆ. తమ్ముఁ జేరువారిఁ * దమబోంట్లఁగాఁ జేయ
బుద్ధిఁ గఱపి యిటులై * బోధఁజేసి
నరగ వ్రతములంచు * సంశర్పణములంచు
వారి నెల్ల గతులఁ * బూరఁగొండ్రు.

ప్రాణవాహా! నీ వెచ్చటకో యిట్టివారి మోసములలోఁ దగిలినట్లు కనవచ్చుచున్నది. లేకున్న విన్నటిదనుక వంకఃపురంబున కామోపభోగంబు లనుభవించుచు నన్నుం గూడి పరసనలూపంబులచేతఁ గాలంబు వుచ్చటయేడి! నేటిదినంబునఁ గృష్ణ కృష్ణాయంచు, గోవింద గోవిందాయం నమమ నెత్తించినిపగిది నానందించుట యేడ! ఇట్టిది చూడ నెవ్వరికైన వాళ్ళర్థంబుగ నుండదా? పడులు వినిన నవ్వరా? నాథా! ఇట్టి వెత్తితలంపులు విడిచిపెట్టుము. సంకఘంపక యంతః పూంబునకుఁ బోవుదము రమ్మ.

గుక్కా—తరుణీ! యీ నైతంబు లానరించు మనుట యంతయు వ్యర్థంబు బోధయనిగా పలుకుచుంటివి?

చ. భువి నకలార్థబోధన లఃపూర్వగతిం దగఁ జేసినట్టి యా ప్రవిమలమూర్తు లా మను పరాశరముఖ్యులె తెల్పలేదె యిట్లవనరబోధ లెల్ల? ననఃమధులె వార లఖండ ధర్మశాస్త్రవిరచనాధురీఢులును సజ్జనమాన్యులు గారె? కోమలీ! 20

నీకీ ప్రమాదాత్మ్యం బెఱుంగక బేలవై యిట్లు తూలనాడితివి. ఇదిగాక

గీ. ధరణి నద్బాహ్మణున కిచ్చు * ద్రవ్యగరిమ
యాప్తనకుఁ బ్రీతిఁజేయు నా * యంపుమహిమ
నెన్న నజనకు నొనె? నీ * వేల వెత్తి
మాట లాడెద వబల! క్ర * మంబుఁ దప్పి.

21

ఈ హరివాసరవ్రాతంబునుఁ బోయి వ్రాతం బింకఁ గలదా? ఈ దినం బంతయు నుపవసించి విష్ణుకథాలూపంబులచేతనే కాలంబుఁ గడపవలయుఁ గాని యంతఃపురం బన్న మాటఁ దలఁపనైన రాదు. అంగవామణులఁ గన్నెత్తి చూడనైనఁ జనదు. కావునఁ గోమలాంగీ! నీ వింకఁ జనుము.

మోహి—(ఈసడించుచు) నీ విచటనుండ నే నెచటి కరిగెద? నీవును పడలిరమ్మ. ఉభయంబులు పోవుదము.

గుక్కా—తరుణీ! నేటిదినం బంతయు మాత్రము నన్ను విడువుము. పలుకరింపకుము. లేకున్న ప్రణామ కాటంకంబగు.

హాహి—రాజేంద్రా! ఏమి నీవాక్యంబులు! ఏమో వ్రతం బట! అట్టి వ్రతంబున
కాటంకం బట! వయసుచెలివ నెనుక పండ్లూడి, కన్నులు కానరాక, చెవులు విన
రాక, జేహేంద్రియములెల్ల కుప్పించి, యెరులు ముట్టబడును జాచుటకును
గూడఁ గొఱగొకయుండునట్టి వార్ధకదశయం దిట్టివ్రతంబులు వేయి నోచినను
నోచఁదగును. కాని యట్టి వృద్ధత్వంబున నీవు కావలయునను కోరినను యిట్టి
కామినీసౌఖ్యంబు లనుభవించి పవిత్రుండవై యుండఁగలవా?

క. ఆకలి దస్వలఁ గనలుచుఁ

బ్రాకటమగు యశావనంబుఁ • బా డొనరింపఁ

నీకెట్టులు మదిఁ దోఁచెను?

తోకకు కళ్యేంబు వెట్టు • దురె యెవరైనఁ?

22

నీ. నా ప్రాణనాయక! • నా మనోహర! యంచుఁ

జెక్కు నొక్కెడు సఖు • లొక్కచోట

రాజ్యతంత్రము లొన • రఁగఁ జెప్పి విసికించు

నురు పురోహితమంత్రు • లొక్కచోట

తాతతండ్రులనుండి • దాతలు మీ రంచు

మ్రొక్కి వేడెడు శ్రితు • లొక్కచోట

వనమృగంబుల బారిఁ • బడలేము గక్షీంచు

మోక్షభూ! యను పారు • లొక్కచోట

గీ. నెల్ల విధముల నిన్నల • యించుచుండ

జపతపంబులు వ్రతములు • జరుగు తెట్లు?

కాసినొందకు వ్యర్థోప • వాసములను

జనదు జన దిట్టిరీతి యా • వనమునందు.

23

యావనము రుక్మీవేగతుల్యం బనుమాట నెఱుంగవా? ఇట్టి యశావనం బంతయు
నీ యుపవాసంబులకును, వేమంబులకును, నిష్ఠలకును ధారవోసి పిమ్మట వార్ధకంబున
నీవు చేయునది యేమన్నది? కాలు కడల్పరేని కాలంబున కామినీసౌఖ్యంబు లనుభ
వింపఁబోయెదవా?

క. తల నరసి యొడలు వడకుచు

బలుకులు తడఁబడఁగ వయసు * బాసినవెనుక

లలనలు, చెలియలు నేటికి ?

చలిపోయినవెనుక మంచి * నాలుల కరణి.

42

అప్పుడు నీయందలి యపవర్ధతం జూచుకొని పృథా వగవజొచ్చిన నేమి ప్రయోజనంబు ? గతిజలనేతుబంధనంబుగ నుండుగద ! ఇంక నట్టి వార్ధకదళ నీవృతంబుల కనుకూలంబుగ నుండును. సర్వవిధంబుల నదియే తగిన సమయము. ఎట్లు లనిన,

ఉ. వ్యర్థమటంచు నట్లు ప్రియ * భామలు పల్మరుఁ జేర రాదు; నీ
యర్థము, రాజ్యము సుతున * కర్పణనేయఁగ నాను; జన్మము
సార్థకమంచు నెంచి యని * శంబును నొక్కడఁ గూరుచుండి, యా
వార్ధకమందు నెన్ని యుప * వానములైనను జేయఁగాఁ దగు. 25

ఇంక నెన్నివృతంబులైన నాచరింపవచ్చును ఎంతసేపైన గోవింద గోవిందా యని యాచించుఁ గూరుచుండవచ్చును. కాని యిప్పుడు వ్రతంబు లేల నాథా ? ఇట్టి వెట్టితలంపులెల్లఁ గట్టిపెట్టి యంతఃపురంబునకుఁ బోవుదమురమ్ము. కలిసివచ్చు భోగంబును గాలఁ దన్నుకుము.

రుక్మా—తరుణీ! నీపల్కులును సత్యంబులే కాని యే నొక్కధర్మమాత్ముం డెఱింగింతు వినుము.

ఉ. కన్నయ! యౌవనం బిహ నుశిఖంబులఁ జెందనెకాదు; చూడు మిం
దెన్నఁగ ధర్మరక్షణము, నీశ్వర సేవయు, సాధుమైత్రీ, యా
పన్న జనావనంబు, గురుభక్తియు, నద్వితముల్, జపంబు లి
ట్లెన్నియొ చేయఁగా వలయుననిన్నిటి వీడి నుఖంపఁ బాడియే ?

ఇదికాక,

చ. ఇల జనియించు తేలయొకొ, యెచ్చటికేగుటా, యేమి దిక్కొ, యా
వల గతియేమొ, కానకయెభామలకొఁగిభులందుఁ జిక్కి హా

కల దీక్ష యావనం బనుచుఁగఁగమసుఖంబులె కోరఁ జెల్లునే ?

కలిగెను నోరటం చిలనుకట్టడి తప్పి భుజించు టొప్పునే ?

ఈవ్రతంబులు వార్ధకంబునఁ జేయఁదగుననియు, యావనము యురీషేఁతుల్యం బనియుం జెప్పితివి. కాని జీవనము బుద్ధుడప్రాయం బనుమాట మతిచిలివి కాఁబోలు.

ఆ. మాయ బొమ్మ సుమ్ము • మానిని ! దేహమ్ము

క్షణములోన నట్టె • సమసిపోవు;

దీని సత్యమంచుఁ • దెల్వి చాలక నమ్మి

మురియు చుండు వెఱ్ఱి • మూఱు లతివ !

28

ప్రపంచ మన్నంతకాలము బ్రతుకుదుమంచుఁ దలంచితి వేమో. ఎప్పుడో కాలుఁడు మ్రింగఁ గాచి యున్నవాఁడు క్షోణి నిత్యం సన్నిహితో మృత్యుఁ కర్తవ్యో ధర్మసంగ్రహం॥ అన్నట్లు మృత్యు వెల్లప్పుడు మన వెంటనంటియే తిరుగుచున్నది. దేహేంద్రియాదులు బలవత్తమములై యుండునప్పుడే నరుండు వారినేవా పరంధై వర్తింపవలయు. కావున భాసురాంగీ! ఈ ప్రసంగంబులు చాలించును. ఇష్టమందిన నీవును వితం బాచరింపియు. నీకు శ్రేయం బగును. లేకున్న నేటికిఁ జనుము. లేపటినుండి వని యిచ్చవచ్చిన ట్లండవచ్చును.

మోహి—[27] పెబాన, రాజేంద్రా! మంచి జ్ఞానోపదేశంబుఁ గావించితివి. మిఁకల సంతసించితి. నన్నుఁ బ్రేమించుఁ గాంచి, మోహించి, వరించి, కొనితెచ్చినదెల్ల నిట్టి వ్రతంబు లాచరించు వానుటకేనా? ఇంక నీకుఁ జెప్పఁలసిన దేమున్నది?

గీ. ఉండినట్టలె వనమున • నుండలేక

కుడిచి కూర్చుండి నిఁ జేరి • గొప్ప తగులు

తెల్వి చాలక నీతోడఁ • చెచ్చుకొంటి

కొఱవితోడుతఁ దల గోకు • కొన్నరీతి.

29

మత్తకోకిల. పూరికల్యాణిరాగము-త్రిపుటతాళము-త్రిశ్రజాతి.

పంకజాక్షునిఁ బార్వతీప్రియు • భక్తి నెప్పుడూ గొల్పు నఁ

శంకలేకయ్యె దాసి బాస లా • సంగి నేఁ డిటు చేసితే

నింక నిన్నననేల నీ విటు * లెంతైనను జాలవే ?
చంకబిడ్డల జారదీసెడు * జాన వౌదువు భూవరా !

30

ఎన్నడు నిన్నడెలాసి యుండనందు బాస జేసి కొనివచ్చి, యేనిప్పుడు
మదనప్రేరితనై నేడుకొనగా నేకాదశయంచును బున్నమయంచును దినంబులు
కడపజొచ్చితివి. హా ! ఏమి నీసత్యవాక్యపరిపాలనాధునిత్వంబు !

ఉ. సత్యవిహీనుడైన విరఃసంబుగఁ జూతురు సాటివార లే
భృత్యుడుగాని మాట చెవిఁబెట్టుడు, పెద్దలు చేరరారు, దాం
పత్యమునందుఁగూడ నెడఁబాపులు క్లుప్త; గాన భూవరా !
సత్యము లేకయున్న నరుఁజన్మ మదేటికి యీజగంబునకా. 31

రుక్మా—కొమహం! ఇప్పుడసత్య మెవ్వగు పల్కిరి !
మోహి—ఎవ్వరు పల్కిరా ! అవు నవును. (అని తలయూచి) హా ! ఎంతటి ద్రోహ
చిత్తుడవు !

రుక్మా—నేను గాంచిన ద్రోహ మేమి ?
మోహి—ఒక్కటియైనదా లెక్కించి చెప్పనగును ! కతాపరాధికి దోషనియమ
మెట్లు ? నీవు నిరపరాధి ననుకొనుచుంటివి కాబోలు. ఇటు వినుము.

చ. అట ననుఁ జేరలేదె ?

రుక్మా—నిజమే చేరితిని.

మో- విర * హార్తృడనంచును బల్కలేదె ?

రుక్మా—పల్కినమాటయు నిజమే.

మో- ఏఁచుట యిదిపాడికాదనుచుఁజొక్కుచు సోలుచు వేడలేదె ?

రుక్మా—అదియు సత్యమే.

మో- ఎప్పటికిని నన్నుఁబాయనని * బాస లనేక మొనర్పలేదె ?

రుక్మా—యథార్థమే.

మో- ఈయటమటలేల నేడు ? నిజమాడిన నిష్ఠురమాను భూవరా !

రుక్మా—ఇప్పుడుమాత్ర మేమి కల్గింది ? నేడొక్కదినమేకద నిన్నడెలా యవలసి
వచ్చినది.

మోహి—(ఆగ్రహముతో) హా! ముగ్ధాంగనాచిత్తహా! స్వకార్యనిర్వహణచిహా!

శా. ఏవేళో బరపూరుషుడలపకేయెంతో ముడం బంది స్వ
 చ్ఛాపృథ్వి విహరించు నా గదిసి, యాశలగొల్పి, కన్యాత్వము
 బోవద్రోచి సుమాస్తు! డాక కిటులద్రోయంగ నొనే నృపా!
 వేవే వృక్షము నెక్కు మెక్కుమని యీవే నిచ్చెనా దీసెదే?

ఇట్టివాడె వొక్కనో? గూరుచుండి నిష్కముడవై తపం బాచరించుకొనఁ
 జాల! నన్నేల కొనితెచ్చితివి? ఇట్టిదివఱ కందఱను మోసపుచ్చితివి? ఇంక
 నెందఱ మోసపుచ్చఁదలచితివి? నీనూర్వయసకుల నిట్లే తెచ్చితివి కాఁజాలు! ఇట్లు
 నిమసంబునకు నూ అబద్ధము లాడు నీవంటి మోసగాండ్రకేనా కావలయు నీవ్రతంబు
 లన్నియు? ఇట్టి వ్రతవిఘ్నము కలవాడెవు, మందే నాతో నేల చెప్పనైతివి?

రుక్మా—ఓ మత్తగజామినీ! ఏల నన్నిట్లు తూలనాడెదవు?

ధృవకోకిల. త్రిపుటతాళము-త్రిశ్రజాతి.

పడఁతి! నిన్గనినంత మత్ప్రియ! పత్నులెల్లర నూర్వర
 విడిచివైచితి నిన్ను, జేరితి! వేవిధంబులఁ బొంగితి
 అడుగు దాటక నీదు భృత్యుడ! నాచునుంటి సఖ! యెటో
 కడపు నేటికి; రేపు నీమది! గల్లురీతిగ నుండెదఁ.

94

ఈవ్రతకారణంబుననే కద నిన్నొక్కంత యెడఁబాయవలసినవచ్చె. వనంబున
 నిన్ను విరించుతటి నేకాదశీవ్రతదినములయందుమాత్రము నీచెంతకు కాఁజాల నని
 తెలుప ముచితి. అందుకుమాత్రము తమించుము. ఇంక నీమంబున సంకయింప
 కుము, నే నెప్పటికి నీవాడననియే యెఱుంగుము.

మోహి—రాజా! నామందరనా నీవగలు చూప వచ్చెదవు? (నిందాగర్భముగా)
 అరణ్యంబునందు నన్ను విరించుతటి నేకాదశులమాటఁ దెలుప ముచితివి. వట్టి
 యమామకడవు.

డి. పాపము! చిన్ని పాపడవు! పాల్గొననైనను: జేతరా దదే
 పాపమొకాని నాడు హరి! వానరవాక్యము వీడినావు; నే
 డీని జ్ఞప్తి కందినది; యేపని రేపిక జ్ఞప్తి కందునో
 భూవలనందు నిట్లు పలు! పోకలునోవ జగంబు మెచ్చునే? 35

చెప్పెడివి శ్రీరంగనీతులు; దూరెడివి దొప్పరిగడిసె లన్నట్లుగానే యున్నది.

యాత్రా—[28] (ఒక్కొక్కరితోపముతో) తరుణీ! ఏల యిట్లు వృథాప్రసంగంబులు
 గావించెదవు? మాటిమాటికి వ్రతంబు విడుపుమందు బల్కెదవు. యజ్ఞమాగాది
 కృతువులందైనను, వివాహోపనయనాది కుభకార్యంబులందైనను, జాతన్మృతనూత
 కంబులందైనను, రోగపీడితులైనను, పిన్నలు పెద్దలు స్త్రీలు పురుషులు సకలజనులు
 నాచరింపవలసిన వ్రతమై యున్నది. ఇట్టి వ్రతంబును మాననేర్తువా!

చ. క్షీతి సకలంబు నిత్తు, గత! శీలునకైనను కేలుమోక్షు, నే
 వెతలకునైన నోర్తు, మఱి! వేయి సుఖంబులు నుజ్జగితు, మ
 త్సుతుని శిరంబునైన నిట! దుగ్రితునుగాని బలారె! యిట్టి స
 ద్వ్రతములు మానఁజాల నిది! తథ్యము తథ్యము తథ్యమంగనా!

నీ వృథాప్రసంగంబులు కట్టి పెట్టుము. నీవేకాదు, జీవేంద్రాది దేవతలెల్లరును నచ్చి
 యడ్డగించినను మాన నని యెఱుంగుము.

మోహి—(తనలో) రాజేంద్రుఁ డిట్లు శపథము చేయుచున్నవాఁడు. ఇంక నీతండు
 వ్రతంబు మాను టెట్లు? ఐన నీతని నింతటితో విడువఁజనదు. (అని ప్రకాశముగా)
 రాజేంద్రా! నీవు సత్యవ్రతుండవు. నిజభక్తితో వ్రతంబాచరించుచున్నవాడవు.
 ఈవ్రతంబునకై “మత్సుకుని శిరంబునైన నిట దుగ్రితు” నందు బోధింపి; సరే.
 అట్లే కాచింపుము. నీకులేని విచారము నాకేల! లేకున్న వ్రతంబు విడిచి లేచిరమ్ము.

యాత్రా—(విస్మయమును దుఃఖమును బొందుచుఁ దనలో) హా దైవమా! దీనబంధూ!
 ఆత్మికల్పధూరువా! దేవా! నీమహిమం బగణ్యాంబుకదా. అగణ్యాంబున దుష్టు
 మృగంబు లపారంబుగ జన్మించుట. సాధుసంరక్షణార్థంబుగ వానిని సంహరింప
 జని నిక్కారంత ప్రత్యక్షమగుట. అంత నేను మోహపరవశుండైనై వరించుతఱి
 బాసలు చేయించుట. సర్వజనస్తననియ మగు నీవ్రతం నీమెక్కినవ్వం బగుట.

నేను ప్రతాపేశ్వరసూత్రకంబుగ నుత్తునైన ఖండింతు ననిన మాత్రంబున నట్లే ఖండింతుమని యీమె బాధించుట. ఇది యంతయు నీవిలాసంబుకాకున్న నిట్టి విచిత్రంబుండునా? భక్తవత్సలండునగు నీవే మమ్మిట్టి కఠినపరీక్షలఁ జిక్కించి యలయింపఁ జూచిన మాకింక దిక్కువృత్తి? నిన్ను నేనించి ములభంబుగఁ గడతేర నెవరు నాహసించురు?

ఉ. మేలగు సామివంచు, మిడి * మేలపు కొల్వొది కాదటంచు, నా
కేల భయం బింకన్నిటికి * నేలినవారిదె భారమంచు, గా
ఖాలు గుణించినట్టి పసి * కాలము నుండియు నేటిదాఁక ని
జాలఁగ నమ్మియుంటి భవ * నాశి! శ్రితావన! దీనరక్షకా! 87

ఆపన్నాంబా! నేను నన్నీవిధమునఁ బరీక్షింపఁదలచితివా? [29]

(తల వంచుకొని నిలుచున్నాఁడు.)

మహి—రాక్షోదా! న్యసనముగా నుండెవా నేమి?

రుక్కా—(స్వగతము)

కా. బేరా! యెంతటిద్రోహచిత్తలు నతులఁహా! యెంతకూరాత్మలా
రారా! యేమనఁజెల్లుఁ గామినుల య * త్యాశ్చర్యచారిత్రముల
వేఱఁ వెల్పుఁగ నేల యింక నకటా! * వేయింటికైన్ భువి
ప్రత్యేరూపంబునుగల్గు బామ్మనమున * ఛీ! నమ్మఁగాఁ జెల్లునే?

చ. మగువల నమ్మరాదు; పలుమాగును జెంతకుఁజేర్చి పేమలం
దగులఁగరాదు; నెయ్యము నొనర్పఁగరాదు; వరించి వారి పె
న్వగలకుఁ జిక్కురాదు; చిరునవ్వులకుఁ భ్రమఁజెందరాదు; దా
చఁగ నింక నేల! చాలు వెయిజన్మలకైనను శ్రీల నెయ్యముల.

నీ. పరకాంతపై యాసఁ * బడుట దీపపుకాంక్ష

శలభంబు వడిచుట్ల * నలయురీతి

కులకాంత విడనాడి * వెలకాంతఁ గూడుట

యోడ వీడి జలధి * నులుగురీతి

పడఁతిబోధలలోనఁ ♦ బడి నటించుటయెల్ల
 గారడివాని మ ♦ ర్త టమురీతి
 భామ కౌగిలిఁగోరి ♦ బాసఁ జేయుటఁజూడ
 కుంపటి మెడఁ గట్టు ♦ కొన్నరీతి

గీ వనిత వలచుట యగ్నిలోఁ ♦ బడినరీతి
 కొమ్మ నెయ్యము గుట్టపు ♦ కొమ్మరీతి
 ఎట్టిశత్రునకైన హా! ♦ యిట్టి వనిత
 వలలఁ దగులుట హరి హరీ! ♦ వద్దు వద్దు.

40

(అని చెంపలు వేసికొనుచున్నాఁడు.)

మోహి—రాజేంద్రా! ఏల విచారించెదవు? పుత్రుని ఖండింతునంటివే! పోనిమ్ము.
 అంతఃపురంబునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

రుక్మా—ఏల తొందరనొందెదవు? ఒక్కంత తాగును. ఎవరురా అక్కడ?

[దొవారికుడు ప్రవేశించి]

దొవా—దేవా! జయమగుగాక. నేవకుడు దేవరయాజ్ఞకై వేచియున్నవాఁడు.

రుక్మా—(వ్యసనముతోఁ బెదవులు తడుపుకొనుచు) మదీయ పుత్రుండగు ధర్మాంగదుని
 బిలిచికొని రమ్ము.

దొవా—చిత్తము దేవా. (అని వెళ్లుచున్నాఁడు.)

రుక్మా—తరుణీ! ఈ వ్రతవిషయం బిట్లు లుండనిమ్ము. మన ప్రసంగవశంబున నా
 నిత్యకర్మానుష్ఠానసమయంబు వ్యత్యయం బయ్యె. గౌరవాలంబును నతిక్రమించు
 చున్నది. కావునఁ బుత్రుఁడు వచ్చుచంతలో నేను శీఘ్రంబు నని తదనుష్ఠాన విధి
 నెఱవేర్చుకొని వచ్చెద.

మోహి—అ! ఏమీ! నిత్యకర్మానుష్ఠాన విధి నెఱవేర్చుకొనెదవా? అట్టులయిన
 నేనును నీతోడనే వచ్చెద. నీ వరుగుచుండ నిచట నే నేల?

రుక్మా—అట్లే రమ్ము. సందియ మేమి? (మోహిని యాతని చెఱుంగుఁబట్టుకొని వెంట
 నడచుచున్నది.) (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నార.)

శ్రీ

రుక్మాంగద నాటకము.

పాఠాంకము.

రంగము - పురవీధి.

[ప్రవేశము - మాధవుడను విద్యార్థి.]

మాధ—నా ప్రియమిత్రుడు గోపాలుఁ డింకను గానరాడయ్యె. కారణం బేమె
యందును? (అటు నిటు చూచి) ఈవైపునుండి యెవ్వరో వచ్చుచున్నారు!
గోపాలునివలెనే యున్నాడే!

[గోపాలుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

గోపా—మాధవా! ఇచట మంటివేము? హరివాసరవ్రతార్థంబుగఁ బూజాద్రవ్యసంపాద
నకై పోవుదమంటివే!

మాధ—అవును గోపాలా! పోవుదము. నీవు బాగుచేయుటచే నీకొఱకై వెదకుచు
వచ్చితిని.

గోపా—అవు నవును. కొంచెము జాగ్రత్తది. నాకు మన యుపాధ్యాయులుగారు వ్రాసి
యిచ్చిన ఆటవిడుపుపద్యము చదివి పెట్టుకొని వచ్చితిని.

మాధ—ఇప్పుడే చదువ వలయువా? నాపద్యమును నేను రాత్రియే చదివితిని. నాకు
మిక్కిలి మంచి పద్యమును వ్రాసి యిచ్చిరి సుమా.

గోపా—అంతకంటె మంచి పద్యమును నాకు వ్రాసి యిచ్చిరి.

మాధ—నీకు కేనిని గరించి వ్రాసి యిచ్చిరి?

గోపా—చేదవిద్యార్థినిగూర్చి.

మాధ—అట్టి విద్యార్థి విద్యాగ్రహణకాంక్షచే నవ్యదేశంబుల కేగ నుద్యమించుతఱి నాతనికిఁ గల్గు నాటంకములం గూర్చి నాకు వ్రాసి యిచ్చిరి.

గోపా—అట్లులైన నీ రెండుపద్యములకు నవ్యోన్యసంబంధము కలదే! వీటి నీపద్యమును చదువుము.

మాధ—నీ పద్యమునే ముందు చదువుము.

గోపా—అలాగే చదివెదను.

నీ. ఇల్లు వాకిలిఁ బాసి * యిచ్చబుధుల రోసి

పొరుగురు విద్యకై * పోయి పోయి

శ్రద్ధతోఁ బాఠముల్ * చదువలేదని కొట్టు

చదువులయ్యకుఁ గేలు * చాచి చాచి

కూడుగుడ్డలు లేక * కొంప కొంపకుఁబోయి

యయ్యలమ్మల బిచ్చ * మడిగి యడిగి

రేపువచ్చుఁ బరీక్ష * మాపు వచ్చు నటంచు

నూరక యువ్విళు * లూరియూరి

గీ. పాఠములనెల్లఁ బాటలు * పాడి పాడి

కడను జయవార్త విసంగను * గాచి కాచి

నఫలతనుజెంది యా వార్త * చాటి చాటి

పూజ్యులను బొందు బాలుని * బుద్ధి బుద్ధి.

1

మాధవా! నాపద్యమును వింటివి కదా. నీపద్యమును జదువుము.

మాధ—గోపాలా! ఇట్టి విద్యార్థి నూతనవిద్యాగ్రహణేచ్ఛచేఁ దనకుఁ బ్రేమాస్పదులగు బంధుమిత్రుల నెడఁబాయుచున్నాఁడు. ఇది యెంత దుష్కరము!

నీ. నా ముద్దుబిడ్డఁడా! * నా మేల్నిబంగార!

యనుచు ముద్దిడు తల్లి * నట్ట విడిచి

యాదుకొందము రారా యన్నన్న! యని పిల్చు
 బుడుతలకెల్ల దో యాచి వెట్టి
 యెడఁబాయఁజాలక తడఁబడు హితకోటి
 కీదుగొ వచ్చెదనంచు నెట్లొ చెప్పి
 మహితవిద్య గడించు మాయని దీవించు
 పాత గురున కొక్క ప్రిణతిజేసి

గీ. చదువు సాధించు కోరిక నందడింపఁ
 బురము వెలువడు ధృతిఁ దూలి బుద్ధిశాలి
 యకట! విద్యల కిటు లెన్ని యడ్లు తగులుఁ
 గాన వీరికిఁ దోడ్పడు ఘనులె ఘనులు.

2

గోపా—మన పురమందలి పేదవిద్యార్థుల కెట్టి లోపంబులును గలుగక యుండునట్లు
 మన ప్రభువువారు సమస్తసౌకర్యముల నమర్చియుండిరి కదా.

[శంకరుఁడను మఱియొక విద్యార్థి ప్రవేశించి]

శంక—హా! రాకొమరున కెట్టి యిక్కట్టు రానున్నదో కదా. (అని యిటు చూచి)
 మాధవా! గోపాలా! మీ రిచట నేమి చేయుచుంటిరి!

మాధ—శంకరా! నేఁడేకాదశి యని నీవు నెఱుఁగుదువుకదా. తద్వృత్తార్థము పూజా
 ద్రవ్యసంపాదనకై పోవుచుంటిమి.

శంక—పూజాద్రవ్యములా? అక్కటా! పూజావిషయమే సంజేహాస్పదమగుచున్నది.
 రాకొమరున కేమగునో. (అని భయము నభినయించుచున్నాఁడు.)

గోపా—మిత్రమా! అట్లనెదజేమి?

శంక—మిత్రులారా! ముకుమారుండగు రాకొమరుండు నేఁడు నెలపుదిన మగుటచే
 నాబోఁటి తోటివిద్యార్థులఁ గూడి యొక్క దివ్యభజనంబున ప్రహ్లాదుని చరితం
 బానందంబుగ నాలకించుచుండ నొక్క రాజభటుం డరుదెంచి సత్వరంబున నక్క
 మారుని రాజసమ్మతింబునకుం గొంపోయె. దీనికిఁ గతం జేమై యుండునో.

మాధ—అఁ, యేమైయుండును. ప్రభువులు నూతనప్రియులుకదా. ఏదేని నూతన
 పుస్తకసందర్శనార్థమై పిలిపించి యుందురు.

శంక—కాదు కాదు. రాజేంద్రుడును, మోహినిదేవియు నేటి వ్రతముంగూర్చి వాడు లాడుచుండిరనియు విని, పరితపించుచుంటిని.

గోపా—అయిన నేమి? అయిన తండ్రికాదా! ఆమె తల్లికాదా? తలిదండ్రుల చెంతకుఁ బుత్రుఁ డేగుటమందుఁ బరితాపకారణం చేమి కలదు?

శంక—కలదు. కలదు. రాజేంద్రునకును మోహినిదేవికిని ఒండొరులయడఁ గల మొందు తమకంటెల్ల విరసంబై యిప్పుడు ప్రణయ కలహంబుగాఁ బరిణమించెననియు వింటిని.

మాధ—కానికేమిలెమ్ము. ఆలుమగల సందు జగడము అద్దముమీఁదఁ దెసరగింజ నిలుచు నంత నేపు అని పారిజాతాపహరణగ్రంథమందు మొన్నఁ జదివియుండలేదా? అంత మాత్రముచే రాకొమరునకుఁ గల్గు భయ మేమి?

శంక—ఏమా? ఇట్టి ప్రణయ కలహాసమయంబునఁ బుత్రుఁ డేటికి? తగువుఁ దీర్చనా?

గోపా—తగువుఁ దీర్చుటకుఁ గాకపోయినను, ఎట్టి సమయమందైన పుత్రసందర్శనంబు సంతోషదాయకంచే కదా.

శంక—ఇ డెట్టిమాట? ఎట్టి సుఖంబైన దేశకాలానుగుణ్యంబై యుండు. ఇదిగాక ముకు లితముఖుండైన యా రాజభటుని ముఖవైఖరిం జూచినప్పటినుండియు నేను వేఱుగ కోకించుచున్నవాడ.

మాధ—ఏమని?

శంక—ఈ బాలుం దా కలహాధలం బనుభవించవలసినవారెడ నేమో యని.

గోపా—అఁ! అఁ! అలాగా? అట్లులైన మన కీ ముసుగులలో గ్రుడ్డులాట యేల? అట్లు పోయి మఱికొంచెము విచారితము రండు.

మాధ—అవు నవును. పోవుదము రండు. (అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది విష్కంభము.

రంగము - మోహినీదేవి యంతఃపురాంగణప్రదేశము.

[ప్రవేశము - మోహినీ రుక్మాంగదులు.]

మోహి—రాజేంద్రా! పుత్రుని విలిపింతునంటినే. ఏడీ? అబద్ధమేనా?

రుక్మా—అబద్ధ మేటికగును? పుత్రుని డీపాటికి వచ్చుచునే యుండును.

[ప్రవేశము - దౌవారికుడు, ధర్మాంగదుడు.]

దౌవా—దేవా! జయమగుగాక. అబ్బాయిగారు దయచేసివారండి. తోడిబాలుర తోడఁగూడి ప్రహ్లాదుని చరితంబును వినుచుండఁగాఁ బిలిచికొని వచ్చితిని. ఎందుకుఁ బిలిచితిరో? కదా యని పరుగెత్తుకొని వచ్చివారండి. (అని తనలో) వీరుభయమును వివాదపడుట యంతదముక నేను వినుచునే యుంటిని. ఆవులు పోరాడి లేగల కాళ్లు విఱుంగఁద్రొక్కునట్లు వీరీ ముద్దుబాలు నేమి చేయుదురో? కదా. (అని యనుకొనుచు వెళ్లుచున్నాడు.)

ధర్మా—(సమీపించి) జనకా! నమస్కారము.

రుక్మా—(యాచి న్యసనముతోఁ బలుకక తలవంచుకొని నిలుచుచున్నాడు)

ధర్మా—(ఆశ్చర్యముతో) జనకా! నేఁడేల భిన్నవదనుండవై యున్నవాడవు?

గీ. నన్నుఁ జూచినతోనె యా * సందమంది

బిడ్డ! వచ్చితివా? యని * ప్రేమమీఱ

నల్లై కరములనెత్తి ము * ద్రాదు నీవు

వెతలు ముద్దినరీతి నుం * డితి విదేల?

3

నేను నమస్కరించినను ఆశ్చర్యదంపనొలక చింతాకాంతమానసుండవై కన్నట్లు చున్నవాడవు. ఎట్టి యిక్కట్లులు కల్గినను గుట్టు చెడక దిట్టతనంబును బూని యుండు నీ కిట్టి విచారం చెట్టు కలై? జనకా! సత్వరంబున నెఱింగింపుము. నీవిట్లు లుండుటచేత నాగుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి.

రుక్మా—పుత్రీకా! ఈ తరుణి బ్రహ్మమానసపుత్రి! కేరు మోహినీ యందు. నే నరణ్యంబునకు వేటకుం జనినతఱి నీ యువతిం గాంచి, మోహించి, ఎన్నఁడుఁ దమ నెఱిఁబాటుకే తన యజ్ఞానువర్తినై యుండునని బాసఁజేయుచున నట్లానర్చి

గాంధర్వనిధిం బహియమై కొనివచ్చితి. నేటిదివసం దేశాదశియగుటం జేసి నేను వ్రతా
చరణంబునకుఁ జనుచుండ నీతరుణి యడుదెంచి వ్రతంబు విడుపుమనియు నంతఃపురంబు
నకు రమ్మనియుఁ బరిపరివిధంబుల బాధింప నేమియుఁ దోచక నేను,

గీ. మీటి నీ విటు లాడంగ * మేర కాదు

పడఁతి! నా రాజ్యమైన న * ర్పణ మొనర్తుఁ

గన్న సుశునైన ఖండితుఁ * గాని వ్రతముఁ

బాయఁజాల నటంచును * బల్లినాడ.

4

అంతట నిక్కంత “ అట్లే గురుని ఖండింపుము, లేకున్న వ్రతంబు విడిచిరమ్ము,
యా రెంటిలో నేదైన నొకటి గావిమ్ము ” అను మూర్ఖత్వమునఁ బలుకఁజొచ్చినది.
కావున నిందుకు నా శేమియుం తోచక—

ధర్మా—జనకా! తెలిసినది; తెలిసినది. దీని కింక సందియం జేల? ఈ కాంతామణి
యభిమతంబు చొప్పున నన్ను ఖండించి నీవ్రత వీడెక్కుకొమ్ము. వ్రతంబుకన్న
బ్రాహ్మణం బెక్కు డనువా? శ్లో॥ జాతస్య మరణం ధృవం అనునట్లు కాలఁ
డెప్పుడో యే వేళనో యే నిమిషంబుననో యే విధంబుననో మ్రింగఁ గాచి
యున్నవాడు.

ఉ. ఎట్టి నరుడుఁగాని, పృథివీశ్వరనందనుడైనఁగాని, యిం

కెట్టి ఘనుండుఁగాని, జగఁ దేకమహాబలశాలిగాని, తా

బుట్టుట కల్గుతోనె మృతిఁబొందుటయు నతమామెఁగాని, యే

పట్టుననైన దాని నెడఁబాయఁగఁ జాలునె మానవేశ్వరా ! 5

చిరకాలము జీవించి, కడకు వారకడశయందు బలశార్యంబు లుడిగి, దేహం
బెల్లఁ గృశించి, శీతశ్లేష్మవాతవైత్యాది వ్యాధులచేతఁ బీడితుండై యొక్క కుక్కి
మంచంబునం బడి, మలమూత్రాదులలోఁ గొట్టుకొనుచు సోదర దార పుత్రాది బంధు
జనులెల్లచే రోయఁబడి, యొక్కసారి యా పరాత్పరుని దివ్యమంగళస్వరూపంబుఁ
డన మనస్సున నిల్చి ధ్యానింపవలె నన్నఁ జిత్తచాపల్యంబుఁ గలిగి, కుదకు
నశించి అప్పుడు యీ శరీరంబును వృథాగా మట్టిపాలుఁ గావించుటకన్న
నిట్టి సమయంబున శ్రీవిష్ణు ప్రీతికగం బగు నీ హరివాసరవ్రత నిర్వహణా
ర్థము బలిగా నొసంగిన మేలు కాదా? కావున జనకా! నీవు సంక

యింక నాశరీరంబును బలియొచ్చి నీవృతంబు నెఱవేర్చుకొమ్ము. నీవిందున కావంతె
యైన వంతనొందఁ దగదు. శ్రీఘం బట్టు కానిమ్ము.

రుక్మా—పుత్రా! ఏమిరా నీవాశ్యంబులు! మరణం బన్న నొక్కింతయు వెఱవక
పెక్కు నీకులు బోధించుచు నా కెదురు ధైర్యంబుఁ జెప్పుచున్నవాడవు. విడ్డా!
శ్లో॥ అనిత్యాని కరీరాణి యనియా, శ్లో॥ జాతస్య మరణం ధృవమ్మనియా,
శ్లో॥ ఋణానుబంధ రూపే పశుపత్ని సుతాలయాః అనియా లెక్కకు మిక్కిలి
యగు పెక్కు నీకులు లోకులకు బోధింపవచ్చును గాని శ్లో॥ స్వస్వానుస్థాన వేదా
యాం మునయోపి న పండితాః అనునట్లు తా మా ప్రకార మవలంబింపవలసి వచ్చు
నప్పుడు మునీంద్రులు లోనగువారుకూడ వృద్ధులయి పోయిరని పెద్దలు మిక్కిలిగాఁ
జాటి చెప్పుచున్నవారు. ఇట్లులుండ నీవిన్ని నీకు లెట్లు నేర్పితివి? నేర్పిన
నేమాయె? చావున కెదురేగఁ జూచుచుంటివి. నీ మనం బెట్టు బున్నను నేను,

క. ఒక్కడ వంచును బుత్రక !

యక్కునఁ జేర్చుకొని పెంచి • యానందము పెం

పెక్కుగఁ బొంగితి; నేఁ డిటు

లక్మట! నినుఁ ద్రుంప కరము • లాడునె చెపుమా ?

6

మోహి—అవును రాజేంద్రా! పుత్రుని కరములార నేల ఖండించెదవు? వ్రతంబు విడు
వుము. నుతుని బ్రదుకనిమ్ము. మన యంతఃపురంబునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

ధర్మా—జననీ! తాళుము; తాళుము. నీ యభీష్టం బిప్పుడే నెఱవేఱగలదు. జనకా!
నా మరణంబునకై నీకింత వంతయేల? ఈ తనువులు కాశ్యపబ్రహ్మకల్పంబులని
నమ్మియుంటివే? తొంటి పెద్దలు,

క నవరంధ్రంబుల తిత్తియు

భువిఁ గ్రిమి కీటక పురీష • మూత్రంబులలోఁ

దవులుచు తీణభంగురమై

యవిమలమైనదియు ననుచు • నాడరె తనువుక ?

7

ఇంధియకాని దీనియం దొక్కింతయైనఁ గాంతవహించి యుండిరే? సమయము

తటస్థించునప్పుడెల్ల బుద్ధిపూర్వకముగ దీనిఁ ద్యజించుటకై సిద్ధపడి యుండ లేజ! కిచ్చివ్రకవర్తి తన శరీరమునుండి పాపురంబునకు పరితూగునంతటి మాంసంబును గోసి యిచ్చె. కర్ణుండు తన శరీరమునకుఁ జర్మముగా నేర్పడియున్న యిసుపకవచంబును దాన మొసంగె. త్రిలోకకంటకుడగు వృత్రాసురసంహరణార్థంబుగ వజ్రాయుధంబు నిర్మించుటకై దేవేంద్రుఁడు పృథ్వీనేమంబునం బ్రార్థింప వచ్చిదినుచోముని యన నెన్నెముక నొసంగి యుండె. మీర లింతటి సాహసంబు నేల వహించిరి ?

రుక్మా—నీవాక్యంబు లన్నియు నిక్కంబులే. కాని యొక్క సుఖజీవిం బట్టుకొని యకారణంబుగ ఖండింపఁబూనుట యెంతయుఁ బరితాపకరంబుకదా. ఇట్టి కార్యం బే నెట్టులు చేయనోపును.

ధర్మా—అయిన జనకా! వారలెల్లరును సుఖముగాఁ బ్రతుకజాలకయూ యిట్లుపంగిరి ? వారి కీర్తి యీ లోకంబున కాశ్వతంత్రై ప్రకాశించుచుండ లేదా ? నీమనంబున యోచించి చూడుము.

చ. మలినము, రోగపూరితము, * మాటి కనిత్య మరోచకంబు, *
 ర్మల క్రిమిమూత్రశుక్ల రుధి * రవ్రథితమ్మగు మేని బాయుటకా
 సలలితమై త్రిలోకముల * శాశ్వతసౌఖ్య మొసంగఁజాలు ని
 ర్మలమగు కీర్తిఁ గాంచు టది * మానవనాథ ! ఘనంబు కా దొకో?

ఇదియునుగాక,

గీ. శ్రీకరం బిది యేకాద * శ్రీవ్రతంబు
 పేర్చి శ్రీరమావిభునకుఁ * బ్రయత్నరంబు
 ధర సుధర్మములకు నెల్ల * దాపురంబు
 భక్తవినుతంబు భవపాశ * భంజనంబు.

9

క. వినుమా యీ సుదినంబున

ననువుగ నీ చేయు నద్వై * తార్థంబుగ నా
 తనువు నొసంగిన స్వర్గం
 బనఁగా నే నా మనోనిన * తార్థము కాదే ?

10

పార్థివశత్రువున సంభవించిన యీ కఠిరంబు వింతకంటె సార్థకం బగున ట్లెట్లు
చేయుచున్నా! కావున జనకా! నీవింక సందియంబు విడిచి, పుత్రుం డను భ్రాంతి
దిగకాదీ, న స్తీక్షణంబున ఖండించి నీవ్రతంబు నెఱవేర్చుకొమ్ము. ఈపాటి
కార్యంబునకై వ్రతంబు విడువనేల!

రుక్మా—నుందిది పుత్రా! అట్లే యొనర్తును. (అని ఖడ్గము చేతఁబూని యాతని
ఖండింపఁబోవుచున్నాఁడు.)

(దౌవారికుఁడు తెరలోపల విగ్రహగా)

దౌవా—అమ్మగారూ! మన ధర్మాంగదమహారాజుగారిని అయ్యగారు కత్తితో
నలుకఁబోవుచున్నారండి!

సంధ్యా—ఎందుకొకటరా!

రుక్మా—(అరికించి) ఎవరో పట్టపు నేవితోఁ దెల్పుచున్నారు. (అని యింక నాలకించు
చున్నాఁడు.)

(మరల తెరలోపల)

దౌవా—మోసిన అమ్మగారున్న అయ్యగారున్న జగదమాడుకొనుచున్నారండి. ఆమె
వ్రతము విడువుమునున్నది. ఈయన విడువ ననుచున్నాఁడు. కుమారుని నామె
చంపునునున్నది. ఈయన చంపఁబోవుచున్నారండి. తమరు దయచేసి బిడ్డను
బ్రతికించుకొనండి.

సంధ్యా—హా దైవమా! ఎంతటి విపత్తు వాటిల్లఁజేసితివి! (అని యేడ్చుచుఁ బ్రవేశించి
విభుని పాదములపైఁ బడి) నాథా! నాథా! శివశివా! పరమేశ్వరా! అక్కటా,
నాథా! ముక్కుపచ్చలారని ముద్దుబిడ్డను బట్టి కరవాలంబున ఖండింపబూనితివి.
జనకుం డెట్టి కఠినుఁడైనను కన్నబిడ్డను కరములార ఖండింప నుంకించునే. అక్క-
టక్కటా! విధి కట్టడి నేమనవచ్చు? ఇంక నే నేమిచేయుదు? శివశివా!
పరమేశ్వరా!

ఉ. కానల కేగనేల? పరశికాంతను గాంచి భ్రమింపనేల? యా

చానకుఁ జిక్కనేల? విరశిసంపు ప్రతిజ్ఞలు వల్కనేల? నా

ప్రాణపదంపుఁ బుత్రుని శిశిరంబును ద్రుంపనే వోలు; నక్కటా!

యేనిక నెందుఁజొత్తు? భువి నెట్టులు జీవముదాల్తు నీశ్వరా! 11

హా పుత్రకా! నీ కిట్టి దురవస్థ సంభవించునని కలనైనఁ దఱచునైతిఁ గదరా. తల్లడి! నీవు చిరకాలబీదైన వర్షిల్లి యీ రాజ్యంబునకెల్లఁ బ్రభుఁడనై జూకు ముందు గతులు కల్పింపఁగల కర్తవ్యదుమమ నెంచి యుంటిఁగాని నేఁ దిట్టు లీ తరుణిమణి కారణంబున నకాలమృత్యువునోటఁ జిక్కి మా కన్నులఁ గప్పి పోదువం చెఱుగనైతిగదరా! నీ విప్పు డీ జనకుని వ్రేటున ఖండితుండనై నీ మేనెల్ల రక్తధారల మునుంగ నేను గన్నులఁగాంచి యెట్లు మనియుండ నేర్తు? పుత్రకా! శివశివా! పరమేశ్వరా!

ఉ. అక్కట దైవమా! వర దయానిధి! యార్తశరణ్య! రక్షకా!
యి క్కమనీయగాత్రుని నశీహీనచరిత్రునిఁ బుత్రుజేయఁ బె
రక్కసీబోలు పాతకి యశనందగు నాదగుగర్భసీమ నీ
కెక్కడఁ జిక్కె? నికఁ దెరువెయ్యది? యే నెటువోదు నీశ్వరా!

(అని దుఃఖమును గొంచె మడఁచుకొని) నాథా! నీ విప్పు డేమియు నెఱుంగని యీ పసిబాలుని ఖండింపనేల? వీనిపై నెట్లయినఁ గరుణించి విడిచి వీనికి బదులు నన్ను ఖండించి నీ వ్రతం లీడేర్చుకొమ్ము.

(అనఁగానే కుమారుఁడు తల్లిని కరంబులఁ బట్టి లేవనెత్తి)

ధర్మా—తల్లీ! తల్లీ! నీ కేటికమ్మా యీ భేదంబు? ఏ నెఱింగింతు నొక్కింత తాలిమ వహింపుము.

సంధ్యా—నాయనా! ఇది యంతయుఁ జూడ నాకు దుఃఖంబుగాక సంతోషం బెట్లు కలుగనేర్పు? (అని మోహిని వంకఁ దిరిగి) అక్కా! మోహినీ!

చ. హృదయ మ దెంత దిట్టయిన, నీశుఁడు నెంతగఁ గారవించినన్
ముదితరొ! చెంతఁజేరిచి ప్రమోదము నించిన, లోకనింద కా
న్నదమగులీల నిట్టి విరశంబగు కోరికఁ గోరఁజెల్లునే?
పొదుఁగునఁ బాలుగోరుచును బొంగుచుఁ గోయుదురమ్మ కోమలీ!

నాబిడ్డయైన నొకటి నీబిడ్డయైన వత్సాకటి యగునా? బిడ్డలు కలవార లందఱు బిడ్డలఁ దమ బిడ్డలవలెనే చూచుకొందురు కాదటమ్మా? అక్కా! ఇక

నైన నీ పసిబిడ్డను మన్నించి కాపాడుచుమ్మా! నీకు బుక్కెంబరునమ్మా!

మోహి—చాలుచాలు! అక్కా అక్కాయందు దరుదునని నీ పుట్టుకొనుమఁ జెప్ప
వచ్చితివిగా! ఈ నీకులు నీకే వేర్పిరివి కావోలు! బిడ్డలు లేనివానందు
నన్నే మో దెప్పవచ్చెదవు! నీ వాక్కంబు లన్నియు బిడ్డలు కలవారు పల్కెడినేకద?

గీ. బరుల బిడ్డలఁ గానల • నొంటిపాటు

నందుఁ గాంచి, వరించి, కా • ర్థంబుఁ గడపి,

నాటి మాట ల వెల్లను • నీటఁ గల్గి,

యోటుఁ బుచ్చగ నీమది • యోర్చె నొక్కొ ?

14

పొదురుఁ గోసికొని యెటు! పాలు ద్రావుదు రటు! ఇట్టి వేయి దుష్కృతంబు
నైన నొనర్ప నీ వాగుండే సమర్థుఁడు కాని నేను గాను. ప్రేతంబు విడువుమని
యెంత చెప్పినను వినక వాగుండే పుత్రు నిట్టులు చంప నుంకించి యున్నవాడు.
యోవనగనరాజ్యమదాంధులవార లిట్టి క్రూరకృత్యంబుల నెన్నిటి నైనఁ జేయ
సమర్థులయియే యుందురు.

సంధ్యా—అక్కా! ప్రాణేశు నేల దూతెనవమ్మా?

ఉ. అక్కరొ! యుగ్రహింపకు; దయ్యామతి నా పలు కాలకించు; నే

మ్రొక్కెదనమ్మ; బిడ్డ యునుమీరుల్ గొనకమ్మ; విభుండు ప్రేమలం

టిక్కెనటంచు నారసి మనీషుల నమ్మతిఁ జేయు నద్యౌతం

బుక్కదినంపుభోగమునఁకూడ్పగ జూతురటమ్మ నెచ్చెలీ! 15

ఎట్టి ప్రతంబైనఁ దన యిష్టముచొప్పున మాటిమాటికి మానుటయు మరలమరల
నొందెట్టుయు నుండునా? కావున రాజేంద్రుని ప్రేతంబు మాన్పింప మనకు సాధ్యం
బునా? మానకున్న నేమాయె? పుత్రుని జంపింపవలయునా? పుత్రుని జంపిన
నేమాను? నీకోర్కె తీరునా? వృథాగాఁ బుత్రు నేల చంపించెదవమ్మా నేటికి
మాత్ర మూరకుండి పిమ్మట నీ యిచ్చవచ్చినట్లు విభుం గూడి కేరీవిలాసంబులం
దేలుచు నానందాభి నోలబడుము.

మోహి—అబ్బో! అలసిపోయితిని. నీ దీర్ఘోపన్యాసంబు లింకఁ గట్టి పెట్టుము.

క. ఆతండు వ్రతము విడడట;

యీతల్లికి నుతుని చా వ నిష్టం బట; నే

నేతల్లిఁ గొల్తు ? సీయము

చేతులు జాడించుకొనుచుఁ జెప్పెను నకటా !

16

వ్రతము విడువరాదట; నుతునిఁ జంపవలదట; మాబోటి సతులతో దొంగ బాసలుచేసి, కొనివచ్చి, వారి కన్నెటికం దెల్లఁ గొల్లలాడి తుదకు వ్యర్థులం జేయఁ జూతురట. తగుదునంచుఁ దలఁ దిప్పకొనుచుఁ జెప్పవచ్చెదవు. మొగమునకు సిగ్గు యనం దోపఁదే ?

సంధ్యా—(ముక్కున వ్రేలు పెట్టుకొని) బౌరా ! బౌరా ! ఎంత యశ్శర్మము.

మోహి—విభుఁ డరణ్యంబున బాసలు చేయునప్పుడు నీనైన నద్దపడకపోయితివా !

“వ్రతంబు విడువమనఁదగునా” యని యిప్పుడు నాకు ధర్మోపదేశంబులు చేయ నరుదెంచితివి.

శా. దుర్మార్గంబని లేక, యన్య యువతిఁ జూర్చోధచేఁ గామ్యదు

ష్కర్మంబందునఁజొన్పి, తుట్టతుద కాఁ జాభంగముఁ జేయుటల్

ధర్మంబంచును దోచెనేమొ ? యింక నేలారకముల్; పృథ్వి నీ

ధర్మాధర్మవిచారనాచణిత యే తస్మాత్తులం దుందునే !

17

బౌరా ! ఇట్టి యసత్యవ్రతుండగు రాజుచేతను, అధర్మబోధినియగు నీ రాజిచేతను బాలితంబగు నీరాజ్యమందలి ప్రజ లెట్టి సాఖ్య మనుభవించుచుండిరో కదా. ఇంతయేల ? నీకు నుతునిపై నంతటి ప్రేమయే యున్నయెడ, నుతుఁడు జీవంపవలయుననియే నీ యీప్సితం బగునెడ “వ్రతంబు విడిచి నా యిష్టముచొప్పున వర్తింపు” మని విభు నకు బోధింపుము.

సంవాద ద్వీపద.

సం- అక్కటా నాథ ! యీ యన్యాయ మేమి ?

యిక్కమలాక్షి నీ కేల ప్రాప్తిచె

రు- నాప్రాకృత ఫలంబాఁ నాపుణ్యబలమొ

యీ సడంతుక యశాచు నిట్లు లభించె

ధ- జనక ! యీగతి నీకు * సంతాప మేల ?

తనయుడ నేనీదు * దరిని వనింప

మో- నీ యింతయును నీవు * నేడేల వగవ

పయిగా శయ్యాగృ * హముజేర రమ్ము

సం- తగుఁ దగు వ్రతము వ్య * ర్థముచేయు మనదె ?

మగువరో ! యిటులాడ * మరియాద యానె ?

రు- ఇది యేటి ధర్మమో * యిది యేటి కృతియో

మొదటినుండి వ్రతము * ముంపఁ జూచెడును

ధ- సూర్యచంద్రాదులు * సుడిఁగొన్నఁగాని

ధైర్యంబు చెడకు వ్ర * తంబును విడకు

మో- వ్రతమునకై సుతుఁ * బరిమార్తు నంటి

ప్రతిమాటలేల యీ * ప్రతిసయే జరుపు

సం- కటకటా ! యిదియేమి * కఠినాత్మరాల ?

కుటిలతాపేటి ! దు * ర్గుణజాలవాటి !

క్రూరత సుతు గొంతు * కోయు మటంచు

నీరీతిబల్కు నో * రెట్లాడె నీకు ?

మో- నీ ప్రాణనాథుఁడు * నీ బంధుజనులు

నీ ప్రియపుత్రుఁడు * నీ కుండవలయు,

“చిన్ని నాపొట్టకు * శ్రీరామరక్ష

సన్నతాంగిరో నీవు * సాగిపో”మృతదె.

18

సంభాష—(కొంత విస్మయమును జూపి) ఆహా ! ఈతరుణి కేవల మనుష్యమాత్మరాలై కానిపించుట లేదు ! ఇట్టి ప్రసంగంబులు మన రాజగృహంబులయం దెన్నఁడైన విని యుంటిమా !

సు. చాన పల్కు నద్దియెల్ల * నద్వితంబు మాన్పనే

కాని యిందు కానరాదు * కాంచ నేమి చిత్రిమో

మానవాధినాథ ! దేవ ! మానిచోదనంబునక
బూనెనేమొకాని యిట్టి ! బుద్ధు లెందుఁ గల్గుకే ?

19

ఇట్టి కఠినహృదయం బెచ్చటనైనఁ గంటిమా ?

మోహి—నీకంటెఁ గఠిను లెవ్వరును లేరు. అధికపరిసంగంబులు చాఁచియును.

క. ఇట్లు లభ్యపథంబుల

నెట్టయినం దెల్పుమంచు ! నెవ్వరు నిన్నుం

బొట్టునుఁ గాటుక వెట్టుచు

దట్ట ! రమ్మంచుఁ బిలిచి ! తెచ్చిరి చెప్పుమా ?

20

సంధ్యా—(విచారముతోఁ గుండెకొట్టుకొనుచు) పరమేశ్వరా ! ఇంకేమిచేయుదును ?

క. రాత్రి—[29] తల్లీ ! ఏటికమ్మా నీకిఁ ఘేదంబు ? నీమనంబున ప్రతంబునకన్న నాప్రాణం
బెక్కుడుగఁ దోచుచుండెనా ? ఏ నొక్క రహస్యం బెఱింగింతు వినుము.

నీ. పౌరబ్రహ్మమనునది ! పరికింప న్యక్తతమె

కాని యసన్యలు చేయుఁ ! గృహికాదు.

దాని నవలఁద్రోయఁ ! దల్లడిల్లుటెకాని

పచ్చికుండా ? కాదు ! పగులఁగొట్ట

బహుజన్మసంచిత ! ఫలమయి వెన్నంటి

తగులు సాలెపురువు ! తంతుభంగి

హరిహరబ్రహ్మాదు ! లైన దానినిఁ బాయ

నేర్చిరే ? మన మింక ! నేర్చుటకును

గీ. తెలియవే ? పంచముఖుఁ డట్టె ! నలువ యయ్యె;

కనవె ? శంకరుఁడే నీ ! కంఠుఁ డయ్యె;

వెన్నుండే కాఁడె ? యలనాఁడు ! తన్ను వడియె;

బౌర ! బౌరబ్రహ్మమహిమ యే ! మనఁగవచ్చు.

21

ఇదిగాక, తల్లీ ! నీటియొద్దటి విహారు. శీవుడు బహుజన్మసంచిత స్వాగత

కగ్ధవశంబున శరీరధారియై, మాతృగర్భంబు సాచ్చి, యచ్చట నవమాసంబులు పెరిగి,
తత్కాలంబున నచ్చటి క్రిమికీటకమూత్రపురీషంబులతోఁ దగులుకొని పెక్కిడు
మలం బడి గర్భవరకం బెల్ల ననుభవించి పిమ్మట జననం బగును ! తతాదిగ బాల్య
యావన కామారాద్యవస్థలం దగిలి బాల్యంబెల్ల నాటపాటలమందును, యౌవనం
బెల్ల నహంకారబద్ధుండై పువ్వుఁబోఁడుల కాఁగిడ్డయందును, వార్ధక్యంబెల్ల దార
నుతాదుల ప్రేమలం దగిలి వారి యందరపోషణార్థమై ధనాష్టవము చేయుట
యందును గడపుచు నిట్లు జనన మరగా తాపత్రయ ప్రవాహరూపంబైన సంసారంబు
నందుఁ దగులుకొని కడు నిడుమలం బడి నశించుచు, మరల మరల బుట్టుమఁ గిట్టుమి
నిట్లు జన్మపరంపరలం బడి కొట్టుకొనుచుండు. ఈప్రకారంబుగ నేను బ్రహ్మసృష్టి
మొదలు నేటివఱకు కెన్ని జన్మంబు లెత్తితినో, ఎందఱకుఁ బుత్రుండ నైతినో, ఎంద
ఱకు భ్రాత్రుండనైతినో, మఱి యెందఱకు జనకుండనైతినో యెఱుంగఁ గలమే ?

సంధ్యా—సత్యమే. చిద్దా ! నీనాక్యంబు లన్నియు నిక్కంబులే.

ధర్మా—ఇప్పుటి కీరీతి ఋణానుబంధకారణంబునఁ బుత్రరూపంబున నీ గర్భంబున
జన్మించి నీచెంగట మెలంగుచున్నవాడ. ఋణంబు తీరినతోడనే యీ శరీరంబు
నిచ్చట దిగనాడి మఱి యెచ్చటికో పోవనున్నవాడ. కాని మనకుఁగల యీ మాతా
పుత్రసంబంధం బెంతమాత్రమును కాశ్యతం బని యెంచకుము. మఱియును.

శా. మాతా ! నాటకమందుఁ బాత్రలబధైః మాయాప్రపంచంబునన్
మాతాపుత్రహితాదివేషులగు నీ నానాస్వరూపాలతో
నీ తాత్కాలికబంధముల్ నతమటం యెంతే భ్రమం జెందుచున్
జేతో మోదముఁగాంచి బాయుటకునై యీ ! గుండఁగాఁ జెల్లునే ?

ఉ. పొందుగ నాది నాది యని * పుట్టిన దాదిగఁ బాలు మీగడల్
విందులు భూషణంబులును * వేడ్క నొనంగుచు బెంచు దేహమే
యెందునో వాసిపోవు; నిక * నేటికి దుర్భిమ ? యిట్టి దేహసం
బుధుల్లు మాడవచ్చురె శ్ర * మం పడి యెంతగఁ బాల బెంచినన్ ?

కాబట్టి జననీ! ఇంక నైన నీవు వావాక్యంబులంగని సాగంబు గ్రహించి నేను నీవుత్రుండ నను భ్రాంతి వదలి, ప్రేమానుబంధంబుల నెల్ల దెగఁగోసి, యామె యిష్టముచొప్పున నన్ను ఖండించి వ్రతంబు నెఱవేర్చుకొనునట్లు వాయవగారిని నీవును బురికొల్పుము. దీనిచే నేను బుత్రుండనై, శ్రీవిష్ణు పదకముల సమీపవర్తి నగుట కత్యంతార్హుండ నగుదు.

సంధ్యా—అహా బిడ్డా! నీమిరా నీ యమృతమృతవాక్యంబులు! ఇట్టివాక్యంబులు నే నిది యెఱవ్వరించినను అనుభవసిద్ధిగ వినియుండ నైతి.

ఉత్సాహ వృత్తము.

పరున వేద నెనసి యినుము • స్వర్ణమైన రీతిగ
దురితభంజకంబు మఱియు • దుఃఖనాశమైన నీ
పరమనిర్మలాత్మబోధ • నలన నాదు డెందము
సరగ పారిశుద్ధ్యమంది • శాంతి నొందె బుత్రకా! 24

బిడ్డా! నాహృదయం బను నడవియం దుత్పన్నములై బహుకాలంబునుండి పెరిగి పెద్దదియై యజ్ఞానం బను కాలుచీకటిని గ్రమ్ముచున్న శోక మోహంబులను లెండు సున నృక్షంబులను నీవాక్యకుతూహలచేత దుత్తునియలుచేసి మూలచ్ఛేదం జూనర్పితినివదరా పుత్రకా! ఇంక నిన్నుం జంపవలదని యే నొక్కొంతయైన నీ రాజేంద్రు నెఱిగింపజాల. ప్రాణవాదా!

గీ. పుట్టి బుద్ధియెఱిగి యె • పృథును వివని
నీతు లెన్నియొ బోధించి • నిర్మలాత్మ
నొసఁగె నీతఁడు సాధుజ • నోత్తముండు
పుత్రమాత్రుండు కాఁడు; ప • విత్తు డధిప! 25

కాపున నీ వింక సంశయింపక వీనిని ఖండించి నీవ్రతం నీడేర్చుకొమ్ము.

సంవాద మత్రైభము.

ధ- జనకా! కాల మతిక్రమింపదె?

సం- ... విభూ! • భాగేల యిక్ష్వాంతులలో ?

రు- పనితా! సత్యమే

మో- ... సత్యమే జరగనీ

గు- • పద్మాక్షి శాంతించు

మో- నీ! వినయాలూపములేల పుత్రుఁ దునుమన్ ?

రు- • బింబోష్ఠిరో! త్రుంచెదన్

ధ- జనకా! వేగమే

సం- ... నాథ! గ్రక్కున

గు- ఇదే • శాతాసి చేఁ బూనితిన్. 25

పుత్రికా! నీ వినట నిలుపుము. (అని ఖండింపఁబోవఁగా)

మోహి—(తనలో) ఆహా! ఓరు మువ్వకును జావునకు వెఱవకయే యున్నారు. ఈతని జంపినమాత్రంబున వీరికి విత్తభంగం దెట్లగును? ఇప్పుడు నే నేమిచేయుదును? అయినను మాత్రముక తంత్రినుఁ బన్నిచూచెద. (అని త్వరగా రాజున కడ్డముపోయి) రాజేంద్రా! ఒక్కంత తాగుము.

రుక్కా—వాకుఁ నడవగుదున్నది. నేనింక నాశఁజాల. (అని త్వరపడుచున్నాఁడు.)

మోహి—(గుఱల నడ్డుకొనిపోయి చేయిపట్టుకొనుచు) [30] ఏమి యీ నెఱ్ఱితనము!

క. ఇది సత్య మిది యసత్య

మ్మిద శిష్టజనానుకూల • మిది యద్రాహ్య

మ్మిద ధర్మ మిది యధర్మ

మ్మిది గర్హితమంచు నెఱుంగ • వేమందు నృపా!

26

రుక్కా—

క. ధర్మాధర్మము లెఱుంగక

దుర్మతివై యే నొనర్చు • దుడుకుతనం బే

కర్మమునఁ గాంచి తకటా!

మర్మ ముడిగి తెల్పు, వేఱు • మాట లిక్కేలా?

27

మోహి—

గీ. ప్రతమటంచును మఱి యేమొ • గతులటంచు

సుతునిఁ జంపఁగ నొన యో • హూరవర్య!

నూత విడ్డను బడవైచి • లోతు జూను

రీతినున్నవి నీ వెట్టి • చేతలెల్ల.

26

రుక్కా—

క. దుడుకున నొడలి నెఱుగక,

కడువడి వ్రత మనక, మతి సు • కర్మ మనకయే,

కుసుచుచు ముసుచుచుఁ గట్టుచుఁ

గడువే కైలాసమంచుఁ • గడపు మనియెదే ?

మోహి—స్వర్గాభోగములు నీవు కల్గుననుచుండ నే నేల లేవనలెను ?

ఉ. నీవనుమాటయే నిజము • నిక్కమ కల్గును స్వర్గభోగముల్;

పోవఁగనిమ్ముదాని నికఁ • బొల్పుగఁదెల్పు మి దొక్కమాట; నీ

వీ వరపుత్రనాశమున • నీశ్వరపూజ నొసర్చు బాడియే ?

గోవులఁ జూపి చెప్పలను • గొల్లగ దానమొనంగు రీతిగఁక. 30

రుక్కా—అబలగు నీ విట్టి గహస్యంబులెల్ల నెట్లు లెఱుంగఁ గలవు ?

ఆ. దేహి యైన సుతుఁడు • తెగువాడె ? శుద్ధాత్మ;

మలిన దేహ మెప్పు • మట్టిపాలె;

సద్యోతార్థ మితఁడు • చయ్యన మే నిచ్చి

పడయు గతుకు యజ్ఞ • పశువు మాడ్కి.

31

నాకు సుతుండై జన్మించినందుల కీ తీవునకు మద్యుతకారణంబున సన్దకుల గల్పింపుమంటి. కాని గోవులఁ జంపుట యనడి దుష్కార్యం బొనిర్చి, దద్దోపపరి హారాథముగ దాని చర్మముతోఁ గుట్టిన చెప్పలను దాన విచ్చినట్టులు నే నొనర్చిన దుష్కార్యమే లేకయుండఁ దద్దోపపరిహారాథము వ్రతం బొనిర్చితి ననుట ధర్మమా ?

మోహి—హాహహహ! ఇది యేమి! వెట్రివేదాంతంబు లేకరువుఁ దెల్పుమంటివి!

ఇప్పటి నాగరికులెల్లరు నిట్టివేదాంతంబులే మిట్టవేదాంతంబు లందురు. కావున నే నేఁటిదినంబున నీ వెచ్చుకొనొ మాన్దగ్గిపరాయణులగు పౌరాణికుల నూయ లతోఁ దగిలితి నని ముందే మొనెట్టితిని. ఔరా! స్వర్గభోగాపేక్షలు

లోకంబున కెంత యపకారం బొనరించుచున్నవి! దేహి తెగదంట! దేహమే తెలవంట! ఆ దేహికి వ్రతకారణంబున సద్గతులు కల్గునంట! అట్టి గతుల నీతఁడు కల్పించుచుండెనంట! ఏటి కిట్టి యసందర్భప్రభావంబులు?

రుక్కా—ముద్దరాలా! వేదంబు లప్రమాణంబు లనుచు, శాస్త్రంబు లప్రస్తుతోపయోగంబు లనుచు, పురాణంబులు కల్పనాకళ లనుచు, గురుకులవాసమన్న దెఱుంగక, చిరకాలాశ్రితమై యాచారంబునందు ఓత్వాసములేక, పెద్దలగు వారల పల్కలందు గౌరవమైనలేక, నోరికివచ్చినట్లు ప్రసంగించు నిరాధారములైన యాకాశపంచాంగ సిద్ధాంతములే పృథుగాముగాఁ గల నీబోంట్లయొద్ద ఆత్మవిషయక ప్రసంగంబు లసందర్భప్రభావంబులుగాక మఱి యేమగును?

మోహి—ఒకవేళ గతులు గల్గు ననుకొన్నను,

క. ఎంచైన డెంద మమలతఁ

జెందినగతి కల్గుఁగాని • సిగ్గఱి యకటా!

తందాన తాన యనుచును

జిదుంబు త్రొక్కుటను ఫలముఁ • జెదుదురె నృపా!

32

రుక్కా—నీమేమి? చిందుంబు త్రొక్కుట చూ? ఇట్లునుటచేత నీయభిప్రాయ మేమి?

మోహి—రాజేంద్ర! ఆప్రత్యక్షంబును, ననుమానంబును నగు నాకలోకానుభవముం గూర్చి యీ మిథ్యావాదంబు లేల కావించెదవు? పోనిమ్ము. నీ విట్లానర్చుటచేఁ గలుగబోవు ప్రత్యక్షానర్థంబులఁ గూర్చియైన యోజింపరాదా?

రుక్కా—ప్రత్యక్షానర్థంబు లేమి కలవు?

సంవాద సీసమాలిక.

మో- పుత్రశోకంబును • మిత్రదూషణమును

కషకీర్తి వచ్చి ని • న్నలము కొనవె?

గు- ఈశ్వరార్పణబుద్ధి • నే నొనర్చినదాని

కషకీర్తి దుఃఖింబు • లలము తెట్లు?

మో- పరలోక మనియెదు * వైకుంఠ మనియెదు
చొచ్చి నీ వెపుడైనఁ * జూచియుంటె ?

రు- చూడఁగోరిన ఘనలో * సొంపు దీపింపఁగా
జ్ఞానదృక్కులచేతఁ * గాంచలేదె ?

మో- భావిసౌఖ్యము నమ్మి * ప్రత్యక్షమున బాధఁ
బడఁగోరు టెందైన * భావ్యహానె

రు- ప్రత్యక్షమనునది * భ్రమకాదె ? యంతలో
హరియించు నంచు నీ * వరయవొక్కొ

మో- కాసుచేయని హరి * వాసరప్రతకాంక్ష
బాలుని ఖండింపఁ * బాడియకానె ?

రు- హరివాసరమహత్వ * మరయంగ మనబోటి
స్వల్పబుద్ధులకెల్ల * సాధ్యహానె ?

మో- గీ. భూణ శిశుహత్వ లివి నీకు * ముక్తిదములె ?

రు- ముక్తి యన నెద్ది ? రాగ వి * ముక్తికాదె ?

మో- ఎట్టి ఘనుడవు ! హా స్వర్గ * మెదుర వచ్చు !

రు- స్వామికృపకన్న మతివేతె * స్వర్గ మేడ ?

33

మోహి—(హాస్యముగా) అపు నపును రాజా. స్వామి నీకు బ్రత్యక్షము కాబోవు
చున్నవాడు. ఇటు వినుము.

నీ. తననె యోజనశాలి * ననుకొను మానవుఁ
డొరుల మాటలఁ జెవి * యొగ్గి వినఁడు

వినెనుబో దానిని * వికటంబుఁగా నెన్ను
నెన్నఁబో వారల * హీనపటుచు

పటిచెబో మరలఁ జె * ప్పగఁబూను బుద్ధిని
జెప్పెబో వారలఁ * జెనఁటు లనును

సలుమారు నీరీతిఁ బటుమార్భవస్ఫూర్తి
క్రిందు మీ దరయకఁ కెరలివడుచు

గీ. పనులు చెడిపోగ, నఁకీర్తిఁ పైకి రాగ,
ధైర్యమును లోగ, వ్యసన చిత్తము వేగ,
చింత లొగి మూఁగ, వేడ్కలుఁ చీలి నాఁగ
దైవమును దూఱు కుజనుండుఁ తవిలి తవిలి.

34

ఇట్టివారిని లోకములో నెందఱు జూచుటలేదు రాక్షసరాజా!

రుక్మా—నీవొనర్చెడి కుబోధ నేను వివకుండినందులకా యిట్లు లాడుచుంటివి?

మోహి—కుబోధలని నన్నాక్షేపింపనేల? నీవభిమానించెడి యా కాస్త్రాభిప్రాయముల నైనఁ జక్కఁగా మన్నించితివా?

రుక్మా—మన్నింపక యేమొనర్చితి?

మోహి—ఏ మొనర్చితివో నీ వెఱుంగవా?

రుక్మా—అట్లనెదవేమి! నేను కాస్త్రసమర్థముగఁ బ్రవర్తించుమఱివా?

మోహి—నీప్రవర్తన శస్త్రసమర్థమగుటచే కాస్త్రసమర్థమని యనుకొనుచుంటివేమో.

చ. తనయుఁ డితండు, రాజ్యపదవిదత్తుండు, కీర్తివిశాలుఁ డాపయి
జనక సుశాసనానుగ విచారుండు, ధీరుండు, ముందుముందు మీ
కనువగు పుణ్యలోకఫలవాప్తిసంగెను దాత, యిట్టి మేల్
గౌనములరాని గూల్చి, యటఁగూలెదె పున్నరకాగ్నికీలక.

రుక్మా—అబలా! నీవదనంబులు చూడ పట్ట కొద్ది కూత ఘన మన్నట్లుగా నున్నవి.
ఏమంటివి? పున్నరకాగ్నికీలక! ఏ నెఱింగింతు వినుము.

ఉ. మాననకాంత యల్ల పరఁ మాతృవిధుం గొని క్రీడనల్ప, వి
జ్ఞానసుతుండు పుట్టి, భవఁ నాశమొనర్చుచుగాని, యేటి య
జ్ఞానము? దేహపుత్రుండు ఋఁ తస్మృతవేషుండు మోక్షమిచ్చునే?
పూనిక వేషధారియగుఁ భూపతి దేశము లేలఁ జాలునే? 36

మహి—నీవంటివానికి హితోపదేశంబు చేయఁబూనిన లోపంబు నాదికాని నీది కాదు.

క. నీతి విడిచి సుతుఁ జంపుట

పాతక మని తెల్పు నాదు † పల్కులు భూపా !

యీ తీకున నీ మననము

రాతికి గిలిగింతవోలి † రంజితె నకటా !

37

కానిమ్మ. రాశేంద్రా ! నీయిష్టముచొప్పుననే కానిమ్మ. నీకులేని ప్రేమానుబంధంబు నాకేల ? (అని కొంచె మూరకుండి వారలు వినునట్లు తనలో) అయ్యో ! ఊరకుండునున్నను మన సొప్పజే ! ఏమియు నెఱుంగని పసిపాపనిఁ బట్టి యన్యాయంబుగఁ జంప నుద్యమించి యున్నవాఁడు. బిడ్డలు కలవా రెవ్వరైన నిట్టి కార్యం బొనర్తురా ? (అని జనాంతికముగా ధర్మాంగదుని విలిచి) నాయనా ! బిడ్డా ! ధర్మాంగదా ! ఇటు రమ్మ. (అని చేరఁదీసికొని) నీజనకుని వాక్యంబులు వినుచుంటివికదా ? నీవును చావున కేల సిద్ధమయ్యెదవు ? అయ్యో బిడ్డా ! నిన్నుఁజూచిన నాకు ముద్దసుచున్నది. నిన్నుఁ జంపుదురన్న నా గుండెను కొట్టుకొనుచున్నవి. ఈరాశేంద్రుఁడు లేనిపోనిపంతులులు పూని నిహారణముగా నిన్ను జంప నుంకించుచున్నవాఁడు. వీరల జోలి నీకేల ? చిరం జీవివై నాయొద్ద నుఖంబుగ నుండువు రమ్మ. ఆవులు పోరాడి లేగలకాళ్లు విఱుగఁ ద్రొక్కి నట్లున్నది. తాను వ్రతము విడువడఁట ; దానికి బదులు నిన్నుఁ జంపెడునట ! ఇట్టి యన్యాయ మెచ్చటైన నుండునా ?

గీ రాచధర్మంబు న్యాయంబు † రట్టుపాలు

చేయఁ జూచెడు నీ యయ్య † చేతఁ గిక్కి

బాధ లట్లేల పడియెదు ? † ప్రాణ మున్న

బలుసుకూరను దినియెన † బ్రదుక లేవె ?

38

ఇంతకుముందు స్వర్గమేమో కల్గునని చెప్పుచుంటివి. అయ్యో బిడ్డా ! ఇది యెట్టి వెల్లితలంపు ! మతిపోయి పొరాణికులు చెప్పెడి వచనంబు లేమైన విని యుంటివా ? ఏమియు నెఱుంగని పసికూనకు నీ కీ గాధలన్నియు నేల నాయనా ? జనకునితో 'నే నీ చావున కొప్పుకొను' అని చెప్పుము. దానిపయి జనకుం

దలగునెడ నిన్ను నాయొద్దనే యుంచుకొనియెద. నీకుఁ గొదనేమి ఓడ్డా! నా మాట వినుము.

ధర్మా—(స్వగతము) అయితే !

చ. అమలఛరిత్రుడౌచు, సుజనావళిచే నుతిఁగొంచు, మేటి నే
మమున వ్రతం బొనర్చు. బుధమానితుడౌ జనకుండు దుష్టన
త్తముఁ డఁట క్రూరుడౌ నఁట! వ్రతంబులు కల్గఁట! యితైకాక, యీ
యమ ననుఁగాది పెంచునఁట! యశార! బభారె దయార్ద్ర! వాక్యముల్.

(మహాజనని నుద్దేశించి) ఓ సుజనాగ్రగణ్యులారా !

చ. వ్రతము మహత్తరంబు, ఘనపాపహరంబు, సురార్చితంబు, నా
శ్రీతజనకల్పకంబు, నలశ్రీశుప్రియంబు, శుభప్రదంబు, నీ
శృతికయి మేనిఁబాయు టదిశీడఁట! గోడఁట! యిట్టి కాయమే
సతమఁట! వింటిరే జననిస్వార్థపరైకమహాప్రసంగముల్. 40

(ప్రకాశముగా) జననీ! [81]

నీ. తల్లిదండ్రులకన్న * దైవమే లేడని
పలుమారు పెద్దలు * పల్కుచుండ
నక్కటా ! వారల * యభిమతంబునకు నే
ననుకూలుఁడనుగాక * యదరి బెదరి
నీతంత్రవాక్యముల్ * నిజమని మది నడి
యిప్పటి ముప్పును * దప్పకొనిన
క్షణభంగురమగు నీ * కాయంబు నెన్నాళ్లు
భద్రంబొనర్చి కా * పాడఁగలము ?

గీ. నీవు, నేనును, మఱిగల్గు * నిఖిలజనులు
నెప్పుడో, యెట్టివేళనో * యెట్టిగతినో
ఏ రుజలఁ జిక్కువడియొ యా * మృత్యువారఁ
బడుదుమే కాని యది తప్పి * బ్రమకఁ గలమె ?

అట్లు వ్యర్థంబుగ నృతిసొందుటకన్న నే నీ హరినాసరదినఁ బ్రతినిర్వహణార్థంబుగ మేనిఁ బాయుట మేలు కాదే? జననీ! ఇట్టి పుష్కలంపుము.
మోహి—ఓయబ్బ! యీ నీతుండ్నియు నెప్పుడు నేర్చితివోయి! ఇది యన్నియు జావబోయెడువాని కుండునీతులే. బ్రాహ్మ. పైత్తకోగికిఁ బంచదార విషమిల్లును దివాంధమునకుఁ బగలు సరిపడనియట్లును, యువతీలోలునకు హరిఃశాలాపం బనిష్టమగుటను నా నరనంబులు నీకుఁ కేవలమన్నవి కాబోయి. అవు నవును.

ఉ. అంబరవీధి నేగుచు, రఁ యాబున భూమిని గల్లు మూస ఖం
ఁబును గాంచగలెడి దృఙ్ ధంబగు దృక్కులు గల్లు నక్షులు
గ్రంబగు మృత్యువాతఁబడుఁ కాలము డాసిన యట్టివేళ నా
దంబుముందు గల్లు నురిఁ త్రాళ్ళను గానఁగఁజాలు వక్కటా! 42

అట్లే నీకును జావు సమీపించుటచేతనే నా వదనంబులు కర్ణకూలంబు లగుచున్నవి. పొనిమ్మ. నీకులేని బాధ నాకేల? ఎదువకులేని బెరుగు గానుఁగ కుండువా?

రక్కా—జనకా! ఈ నాకీసుకితో నిట్లు వృథాప్రసంగంబులఁ గాలంబుఁ గడపనేల? సత్వరంబున నన్ను ఖండించి నీవ్రతంబు నెఱవేర్చుకొమ్మ. తడవకుచున్నది.

రక్కా—అట్లే యొనర్తు పుత్రకా! (అని మోహినిం జూచి) తరుణీ! నీవు కోరినట్లే పుత్రు నిప్పడే ఖండించి నావ్రతంబును సాగించుకొనఁ బోవుచున్నవాడ.

మోహి—రాజేంద్ర! నన్ను బెదిరించెదవా?

క. కొడుకును జంపెద ననుచును

బుడబుడలాడెదవు; చంపు; పో; నాకేలా?

గుడినుండు గంట పోయిన

నడుమ నచటి నంచి కేమి నష్టము చెప్పుమా?

43

వ్రతంబు విడువుమని యెంత చెప్పినను వినక పుత్రునే ఖండింతు ననుచుంటివి. నీకులేని దయారసంబు నాకేల? నీయిష్టముచొప్పుననే కానిమ్మ. (అని తనలో) ఈతఁడు నిక్కణముగ సంహరించు నేమో. సంహరించిన — ఫల మేమి? ఇచ్చట కర్తవ్యాంశంబు పుత్ర విధానము కాదువా. కాని యీనాట్రయంబున

జాడ పుత్రేమణం బత్సధికబాధకం బని మహావిరాగులగు తత్వజ్ఞులుకూడ నవలంబించుదురు. ఈతఁ డూరక బింకంబు లాడుచుండఁ గాని కదిసి వధింపఁబోవ నీతని హృదయం బదరక యుండునా! ఒకవేళ నిట్టరీయై గట్టితనంబునఁ బట్టి వధించు నేమో. ఈ శిశుహత్యాపాతకంబు నాకేల? అయినను దేవతాక్రేరణంబునఁ గదా యే నిట్లు పూనితి. వారిట్టి దురంతంబుం జూచి సహింతురా? ఈ సచ్చరిత్రు నిట్టి యకారణదుఃఖంబున ముంతురా? తగిన వెలవొక్కటి యోజింపక విరమింతురా? కానిప్పు. ఏమగునో చూచెద.

కుక్కా—పుత్రీకా! నీ నీ బుల్లపైఁ బయండుము.

ధర్మా—చిత్తము. అట్లే చేయుదును. (అని పడుకొనుచున్నాడు.)

కుక్కా—(ఖడ్గము చేతఁబుచ్చుకొని యొద్ద నిలిచి) అహ! ఖండింపఁబోవ దేహము కంప మొందుచున్నదే!

తురంగప్రయాతము.

ఔర, యెంతకార్య మయ్యె! * నాత్మజ్ఞా వధించు నీ

క్రూరకర్మ మెట్లొనర్తు * గోపికామనోహరా!

చేరి వీనిఁ ద్రుంపఁబోవఁ * జేతులాడ వక్కటా!

యూరకున్న సద్వ్రీతం బ * హా! వృథాయగు గదా.

అఁ ఏమీ! ఏ నిప్పుడు పుత్రేమణాప్రతిబంధంబున వ్రతం బుజ్జగింతునా! కలు కటా, చిత్తమా! నీకీ భ్రాంతియేల?

ఉ. పుత్రుఁడు పుత్రుఁడం చకట! * పొక్కెడు నీవిటు మాటిమాటికిఁ

పుత్రుఁడు నీవు నొక్కతఱి * బుట్టిరె? యొక్కటఁ జావఁబోదురే

పుత్రుఁ డెవఁడో నీ వెవరో * పుట్టక పూర్వ; మొకింత నేఁడు నీ

పుత్రుఁ డనంగనే బ్రమసి * మున్నెదె మోహమహంబురాశిలో.

ఉ. ఎందఱు పుట్ట రీజగతి? * నెందఱు కల్గరు? మున్ను పుత్రులం

చెందఱు భ్రాంతిఁజెందరు? గ * ణింపుము వారలు చావకుంజిరే

చందలునేయు వస్తుధన * వాహనముల్ వెనుపెట్టఁ బోయెనే ?
కొందలమందెదేల వినఁ * గూడని కల్లజగంబు నమ్ముచుకా. 46

కవిరాజ విరాజితము.

సతిసుతసోదర బంధుహితాదుల*నంఘమునందలి భ్రాంతిని నీ
గతి వెతనొందుట మాధ్యమనందగుఁ*గాదె ? వివేకుల కార్యమె,హా
హితవుగఁ దెల్పిన సద్గురుబోధ యొ*కింతయు నెవ్వడు వీడకు వే
సుతుని వధింపవె; శోక మడంప*వె; సూటి వరాత్పరునం దిడవే.

మోహి—(తనలో) బౌరా ! ఈతని వైరాగ్యం బెంతయుఁ గొనియాడఁదగి యున్నది.
నాయత్నం దిప్పటికి వ్యర్థమైపట్టలే యున్నది.

రుక్మా—పుత్రా ! ఇక సిద్ధంబుగ నుండుము.

ఉ. హా పరమాత్మ ! యాశ్రితజ * నావన ! యచ్యుత ! దీనవత్సలా !
యీ పసికూన దోష మొక*యింతయెఱుంగఁదు; మద్వ్రోతార్థమై
యీ పరమేశ్వపుత్ర వధి*యింపుమటన్నను నిట్లు పూనితికా
పాపవిదూర ! వీనిని గృ*హమతి నీదరిఁజేర్చి కావవే. 48

(అని యొక్కవేటు వేయఁగా కంఠమున శేమత్రము బాధఁ గలిగింపకయే
ఖడ్గము విఠిగిపోవుచున్నది. దీనిచేత రాజు విస్మయంబుంది తనలో)

అక్కటా యిదియేమి యాశ్చర్యము ! రణరంగముం దశేకులకు శత్రురాజుల
శిరంబులెల్ల ఖండతుండంబులుగ నటకి వన్నెకెక్కిన యీ యాయాధం బిట్లు నీ పసి
బాలుని కంఠముపై వేసినమాత్రంబున విఠిగిపోయెనే ? ఇందు శేమవచ్చు ? (అని దానిం
జేతఁగొని) అక్కటా ఖడ్గమా ! యిట్లు తునియలైతివా ?

చ. సమరమునందు శత్రువుల*సత్యవిదూరులఁ గ్రూరకర్ములకా
గుమతులనెల్లఁ ద్రుంచి నుతిఁ*గొన్న నినుం గొని నిర్మలాత్ము నీ
సుమనమదేహుఁ ద్రుంపఁగను*జూచితివం చిరువయ్యలైతె ? న్యా
యమ యిది ? సద్వ్రోతార్థ మక*టా కరుణించి తుమించు ఖడ్గమా !

(అని ఖడ్గమునకు మొక్కుచున్నాఁడు.)

మోహి—అవు నవును. అఖిలము ముందే క్షమించినది యీబాటని. భూపాలా! నీ విచ్చట నొక్క ధర్మం బెఱుంగవలసి యున్నది. ఏమన :- లోకంబున నేరస్థుడగువాఁడు రోదీయఁబడునపు డాతఁ డేకారంబుననేని మృతుండు గానియెడ నాతఁడు నిజంబున నిర్దోషియనియు, నాతఁడు శిక్షింపఁబడుట సర్వసాక్షియగు పరమేశ్వరుని సంకల్పము కాదనియుఁ దూచి గూతని నిర్దోషిగా విశ్వయించి వారల నురితీయక విడుతుర్య. ఇది రాజనియతి. ఇట్టి ధర్మానుపరణంబుగ నీధర్మాంగదుం డిపుడు గణ్యాత్ముండు, కావున నీతని విడువుము. వ్రతం బటుంచి మన మంతఃపురంబునకుఁ బోవువము రమ్మ.

రుక్కా—మద్రాలా! ఈ ధర్మాంగదుండు దోషియని శిక్షింపుమంటినా? ఇప్పుడు నిర్దోషియని రక్షింప నుంటినా? మద్వృతనిర్వహణార్థంబుగ నీతని యానతి హాప్సన నిట్లానర్చుమంటి. ఇందు నీధర్మోపదేశంబులేల? చాఁచివుము. (అని విడిగిన గూయుధము నావలఁ బడవైచి) నేవకా! విల్లు నమ్ములు గొనినమ్ము (అని గూతఁడు తెచ్చి యొసంగఁగా దీసికొని) హృదయమా! నీవు కలవర మందకుము.

ఉత్సాహవృత్తము.

శ్రీధరుండు భక్తవరుల • చిత్తవృత్తు లెప్పుడు
శోధనం బొనర్చి విడవ • సుఖము లిచ్చు గావున
బాధ కాదు నేడివెల్లఁ • బంకజాక్షు కృపకు సత్
సాధనం బటంచు నీవు • ధైర్య మొందు డెందమా!

50

హస్తమా! నీ పరాక్రమము చూపుట కిదియే సవయము.

లయగ్రాహి.

హుమ్మనుచు శత్రునిచ • యమ్ము నెగజమ్మి సమ
రమ్మన జయమ్ము పెద • చిమ్ముము కరమ్మా!
ముమ్మరపు మోహమ క • రమ్ము వడి మానన గ
జమ్ము నిహసౌఖ్య సలి • లమ్ములకు నీడుచ్చ

జమ్మనుచు జ్ఞాననిక * రమ్మను సుదర్శన వ
 రమ్మన రణమ్మన జ * య మ్మిపుడు కొమ్మా
 ఆ మ్మకరమ్మ దునిమి * నెమ్మదికి శాశ్వత సు
 భి మ్మొసంగు నీ కిది ఘ * నమ్మగు కరమ్మా ! 51

పుత్రా! నీ విచట నిలువుము.

శర్మా—చిత్తము. అలాగే చేయుచున్నాను.

ఆశా—(శరము నుద్దేశించి) అక్కటా శరమా ! నీవేమి చేసావోకదా.

మ. పరమాహ్లాదముతోడ నిజ సుహృదుగాఁగఁ బ్రాణావుఁగా భ్రాతఁగా
 జిరకాలంబు వహించితికి మఱియు నాఁజీవంబకా నెంచితికి
 శరమా ! నాపయి నాగ్రహింపక మదిక నంకోచము లేక నీ
 చిరసౌహార్దవిశేషతక సుతు శిరఃచ్ఛేదంబుఁ గావింపుమా ! 52

హా ! జగద్రక్షకా ! (అని శరంబును బాలుని కంఠముపైఁ బ్రయోగింపగా నది
 పువ్వుహారమై నాని కంఠంబునుఁ జుట్టుకొనుచున్నది. అది చూచి) ఔరా ! ఇది యెంత
 చిత్రము ! ఈ శరంబయిన నీని కంఠంబును దునుముక పైమిక్కిలి తా నొక పువ్వుహారమై
 నీని కంఠంబునుఁ జుట్టుకొనుచున్నదే ! అక్కటా శరమా !

చ. ప్రియసఖి వాదలూడుటలు, * పెల్లుగఁ బట్టపుదేవి నొచ్చుటల్,
 నయరతుఁ బుత్రుఁ జంపగ ఘనంబుగ నిన్దొని వేడికో, లయో
 మయతను వింతు, నిందులకుమానన మొప్పమి, నార ! యిట్లులా
 నె ? యనుచు సౌమనస్యమువహించి యయోమయు నన్నొనర్చితే
 ఇప్పుడు నే నేమి చేయుదును ? (అని తనలో)

తరలి వృత్తము.

తల్లి, సుతుఁడు, తండ్రి మఱియు * ధాతృసుతయు నొక్కటక
 వలె యనుచుఁ బుత్రుఁ దునుమ * వాంఛజేసి యుండఁగా
 నొల్లనిగతి నమ్ము లకట ! * యూఱకయె తలంగెడుక
 నల్లదొర వరమ్మొసంగిన * నంబివరము కానటుల్.

మ. కలకాలంబు భరించినా బెనిచినాగవ్వంబుల గాచినా
 జెమకాలంబు తటస్థమైనయెడ నిశీస్య యంచు సౌమ్యాత్మకుల్
 చెలికాం ద్రాపులు బంధులు విడుచుటల్ సిద్ధంబెయ్యాగాని యీ
 పలుకల్ లేని యచేతనంపు శరము బాసెం గదా నైవమా ! 55

నే నొనర్చు వ్రతమునం దేమైన దోషంబు కలిగియుండునా ? అట్టి దేమియుఁ
 గానరాదే ! హా పరమాత్మా ! ఆపహ్లాదనా ! దీనశరణ్యా ! నే నెవ్వరివాడ నగుదు ?
 నేఁడు నన్నిట్లు లేల యలయింపఁ జొచ్చితిని ? నన్నుఁ బరిశోధింపఁదలచియే యిట్టి
 యిక్కట్టులఁ బెట్టి రిట్టువడం జేయుచుంటివా ? వీని శరం బెంతయు ఖండింప శక్యంబు
 గాకయుండె. ఖండించినగాని నావ్రతంబు నెఱవేఱదయ్యె. ఇట్టి సమయంబున నీ దీక్షని
 మొఠాళకించి దీనవత్సలుం డను బిరుదు నిలుపుకొమ్ము.

ఉ. హా ! విధినేమియందు ? మదిఁనారట మెట్టులు డిందు ? నింక నా
 యీవెత కేదిమందు ? మఱియెవ్వరితో మొఱవెట్టుకొందు ? నీ
 వీవగ నూరకుందు విదియేటి తమాష బలే పనందు ! దా
 సావనుడన్న నీదు బిరుదాంకము భద్రము ! దీనరక్షకా ! 56
 (అని మఱియొక ఖడ్గముం గైకొనుచున్నాఁడు)

మోహి—కటకటా, కఠినహృదయా ! వేటొక ఖడ్గముం గొని ఖండింపఁబోవుచుంటివా ?
 ఆ యచేతనం బగు శరణునకైనఁ కనికరము వుట్టెఁ గాని నీ హృదయపాషాణంబు
 కరంగదాయె ! ఈ ఘోరకృత్యం బీశ్వరప్రీతికరం బగునని యా శరం బట్లు వున్న
 హారమై వీని మెడం జుట్టుకొనునా ! నీ విందు కేమనియెదవు ?

రుక్మా—నీమందునా ? నీవు శేవల మనుష్యమాత్రురాలవు కావనియు, మాయాస్వరూ
 పిణివనియు, నిదియెల్ల నీ మాయావిశేషం బనియు ననెద. (రౌద్రముతో) నీవింక
 నన్ను సమీపించి యడ్డదిడ్డంబు లాడకుము. నాచేతిలోని యిది ఖడ్గం బని యెఱుం
 గుము. బాపురే ! నిర్మలచిత్తంబున మాయారహితుం డగు బరాత్పరు నెప్పు డారా
 ధించు శ్శేనీతుచ్చమానువిచేష్టితంబులకు వెఱుకునా ? హా గజరాజవరదా !

ఉ. ఏనె పృథుండనేని, భువి నెన్నఁ డసత్యముఁ బల్కునేని, యే
బూనిన యీ వ్రతంబు సురపూజ్యము విష్ణుప్రియంబునేనియు
మానుగ వేదవాక్కులు ప్రతిమాణములేనియు, మద్వ్రీతార్థమై
వీని శిరంబు నేఁ డిట భువిఁ బడకుండునె యొక్కవ్రేటునన్. 57

(అని ఖడ్గ మెత్తి ప్రేమభోవగా త్రివిష్ణుమూర్తి శంఖచక్రకిరీటధారియై ప్రత్యక్షుం
డగుచు రుక్మాంగదుం డె త్తిన ఖడ్గంబుఁ బట్టుకొని)

ఉ. తాళుము తాళు భూప ! యిక్కఁ * దత్తర మొందకు; నీదు భక్తికిఁ
జాలఁగ మెచ్చినాఁడ; మది * సంతసమందెను; నీ సుతుండు నీ
యాలును మేటిభక్తిఁ దన * రారినవారలు; మీరు మువ్వరుం
బాలును నీరు శర్కరల * మాడ్కిని గూడినవార లిచ్చటన్. 58

రుక్మాంగదుండు, సంధ్యావతి, ధర్మాంగదుండు, మోహిని
గజరాజవరదా ! ఆపద్బంధవా ! నమస్కారము.

దండకము.

శ్రీమన్మహాదేవ యీశా ! లన చ్చిత్ప్రకాశా ! మహాఘోర
సాపప్రణాశా ! పరేశా ! భవద్దివ్యసందర్శనానందకాంతా దివిఁ దేవ
ముఖ్యుల్, భువిఁ మానవేంద్రుల్, పనిఁ మానివర్యుల్, మహాభక్తి
వారాశిపారంగతజ్ఞానసంపన్నులై యొప్పు వ్యాసాంబరీమాది భక్తాగ్ర
గణ్యుల్గుదా నీదు పాదార్చనధ్యాన సంకీర్తనంబుల్ కడుం బ్రీతి
గావించి సంతృప్తులై పొంగుచుందుర్గదే భక్తహృత్పావనా ! * దేవ
నీరూపుఁ గన్గొన్నమాత్రాన నీనామమున్ విన్నమాత్రంబునన్
శాకినీ, ధాకినీ, కామినీ ముఖ్య దుష్టగ్రహంబుల్, మహాభూతప్రేతం
బులున్, బల్ పిశాచంబులున్, గాలిదయ్యంబులున్ గూలిపోవుం

గదే; దుష్టనాశా! విరాట్పూరుషా! విశ్వరూపా! జగద్రక్షకా! వేద
వేదాంతవేద్యా! పరంధామ! జ్యోతిస్వరూపా! * జగంబెల్ల బుట్టిం
పఁగఁ బెంపఁగా ద్రుంపఁగా నీవ కావే? జగన్నాయకా! యార్తరత్నా
మణీ! కామితార్థప్రదా! యిట్టి లోకాధినాథుడవై యొప్పు నీదివ్య
రూపంబు మా పూర్వపుణ్యంబునం జేసి నేఁడిందు మా కన్నులారంగఁ
గన్గొంటిమయ్యా! దయం జూచుమయ్యా దరిం జూపుమయ్యా మముం
గావుమయ్యా * కృపాసాగరా! దాసహృదేహవక్త్రీ! జగదీతకీర్తీ!
నమో దీనబంధూ! నమో జ్ఞానసింధూ! నమో భక్తనేతా! నమో
ముక్తిదాతా! నమో సచ్చిదానందమూర్తీ! నమస్తే నమస్తే నమః.

విష్ణు—గుక్కాంగదభూపాలా!

ఉ. మెచ్చితి నీదు వర్తనకు * మెచ్చితి నీదగు సాధువృత్తికి
మెచ్చితి నీదు యోగ్యతకు * మెచ్చితి నీ సుజనానరక్తికి
మెచ్చితి నీ వ్రతంబునకు * మెచ్చితి భక్తికి; మెచ్చి నద్వరం
బిచ్చితి; మీరలెల్ల సుఖ * యింపుచు రాజ్యసుఖంబు లందుఁడీ. 60

గుక్కా—మహాప్రసాదము. ఆశ్రితవత్సలా!

విష్ణు—రాజేంద్రా! ఏ నొక్క రహస్యంబు నెఱింగింతు వినుము.

మానినీ వృత్తము.

నీ నిజభక్తిని నీదు సువర్తన * నీ వ్రతనిష్ఠఁ గనుంగొనఁగఁ
మానిని మోహిని బ్రహ్మనృజించి శ్ర * మంబుగ నీదరికి బనుషక్
గానివిభంబులఁ గాటియవెట్టి య * ఖండశ్రమంబుల నిస్సలచెక్
గాని యమాయికురా లిది మోహిని * కంటకురాలని యెంచకుమీ.

ఈ యుపలి విద్వోషి. నీ సంభాషణవ్యాధి నూన్వరుభార్యల మరలఁ జేకొని తొల్లెఱి
యట్ల గొరవించి యెలుకొమ్ము. మఱియును

ఆ. సౌప్త నిన్నుఁగూర్చి * నృప్తించె నిక్కారతఁ
గాన యొకల సొత్తు * కాదు సుమ్ము

అఖిల ధర్మవేత్త * యనువమ నుతశీల

నీకుఁ దగిన కాంత * నిర్మలాత్మ!

62

కావున నీ తరుణీమణిని నీ పట్టమహిషియు సంద్యావళితో సమగారవంతున
జేలుకొమ్ము.

రుక్మా—చిత్తము మహానుభావా! దేవర యజ్ఞ శిరసావహించి యట్లే యొనర్చువాడ.

విష్ణు—విధివ్రాలుచొప్పున మీ రీలోకంబున నుంచునటకును రాజ్యకుటుంబు లనుభవింపు
చుండి యంతంబున నాసన్నిధిని జేరఁగలరు. మీర లింక నేమైన వరంబుల వేడ
వలకురేని యడుంగుఁడు. ఒసంగ నిచ్చనహించి యున్నవాడ.

రుక్మా—మహానుభావా! అశ్రితకల్పభూజా! నాకు వేఱు వరంబు లేక!

మానినీ వృత్తము.

నాప్రియశత్రులు నావరపుత్రుఁడు * నాహితబంధులు నేను బ్రజల్

శ్రీపతి! నీకదచింతన వీడక * చిత్తము లెప్పుడు నీకడనే

కాపురముంచి, దృఢంబగు భక్తి న * ఖండసుఖాప్తిని గాంచునటల్

పాఠవినాశ! మహేశ! పరేశ! కృ * షణ్ దయనేయవె లోకపితా!

విష్ణు—సంద్యావళి! నీ వేమి కోరెదవు?

సంద్యా—భక్త జనార్తిహరణా! రమారమణా!

మ. తరుణుల్ విద్యల నేర్చి, వేత్తలయి, మద్రాజ్యంబునం దెప్పు స

చ్చరితంబుల్ బరియింపుచు విభులకు * సంశోషముం గూర్చుచు

స్వరపూజానిపుడైక చిత్తలయి సద్వ్యాపారపారీణలై

యిరవొందన్ వరమీఁగదే గుణనిధీయీశా! జగన్నాయకా!

విష్ణు—బాలికా! ధర్మాంగదా! నీవేమైన కోరెదవా?

ధర్మా—భక్తవత్సలా! కరుణాకలాపా! నాకేమి కావలయును?

127 వ పుటలోని దండకము పై నలుపురిలో వరుసగా నొక్కొక్కరు

* ఈ గుర్తువలకు మూత్రము చదివిన వాగుగ నుండును.

ఉ. పిల్లలు తల్లిదండ్రులను * బేర్పిని దైవములంచు నెంచి, తా
మెల్లెడ వారి చిత్తముల * కెక్క నటించుచు, మత్పురంబునన్
నల్లితప్రచారు లయి * శాశ్వతసౌఖ్యము లందునట్టు లు
త్ఫుల్లసరోజనేత్ర ! సుర * పూజితగాత్ర ! యనుగ్రహింపవే. 65

విష్ణు—విధితనయా! మోహినీ! నీయభీష్టం బెట్టు బుండె!

మోహినీ—కపటనాటకనూత్రధారి! కలువభయవిదారి!

ఉ. ఆ విధియాజ్ఞచొప్పున ధ * రాధిపుచెంగట నే నటించి న
ట్లీ విపరీతభంగి భువి * నేనతియుక్ గొనకుండుమాడ్కి నీ
భూవర సత్కథాశ్రవణ * పూతమనస్కులు క్రూరచిత్తయం
చో వరదాత ! నన్ దలంప * కుండెనుమాడ్కి ననుగ్రహింపవే.

విష్ణు—జౌరా! మీరు కోరిన వరంబులు మీకుల క్లాగునీయంబులు. అట్లులే యొసంగితి.
రాజచంద్రమా! మరియొక విశేషం బెఱింగింతు వినుము. నీ విష్ణు డీ హరివాసర
వ్రతమాచార్యుంబున సర్వజనమాన్యచరిత్రుడ వయితివి. కావున

చ. బుధజనవంద్యమై సుజన * పూజితమై తగు నీచరిత్రమున్
బడఁపడి యెవ్వరేనియున్ న * వారణభక్తి విశుద్ధచిత్తులై
చదివిన వ్రాసినన్ వినినఁ * జాలగ వారలు భోగభాగ్య సం
పదలఁ జిరాయువున్ గలిగి * వర్ధిలుచుండెద రెట్లు మత్కృపన్.

నేను పోయివచ్చెద. మీరు సుఖంబున నుండుఁడు.

(అందఱు నవస్థులందుచున్నారు. విష్ణుమూర్తి యంతఃకానుం డగుచున్నాఁడు.)

రుక్మా—సఖులారా! పరమేశ్వరానుగ్రహంబున మన మిప్పటికి ధన్యుల మయితిమి.
నేను బహుకాలం నీ రాజ్యంబెల్ల వహించి యలసి యుంటి. కావున నిపు డీపుత్రుని
యువరాజ్యపట్టాభిషిక్తునిఁ గావించి యే నీశ్వరధ్యానైకరతుండనై యుండఁ గుతూ
హలంబు గలుగుచున్నది. ఇందుకు మీ యభిమతం బెమి?

సంధ్యా—ప్రాణేశ్వరా! అట్లే కానిండు.

మోహి—నేను దేవర చిత్రానుసరణంబుగ వర్తించువాడఁ గాని తలుకాదు. అట్లే యువర్కుఁడు.

రుక్మా—పుత్రా ! నీ యభివృద్ధిం దెట్లు బుండె ?

ధర్మా—జనకా ! నాకు నీ యుజ్జాపరిపాలనంబునకన్న భాగ్యం బేమికల్లు ? దేవర చిత్రానుసరణంబుగ నొనర్చుఁడు.

రుక్మా—అట్టులయిన నీవుడే చని యువరాజ్యపట్టాభిషేకార్హునము గావించుము రండు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయ రంగము పట్టాభిషేక మండపము.

[ప్రవేశము :- రుక్మాండుఁడు, గుణనిధి, సంధ్యావతి, మోహిని, చకోరాక్షి, పద్మగంధి, ధర్మాంగదుఁడు, బ్రాహ్మణులు మొదలగువారు.]

అందఱు—(ధర్మాంగదునిఁ బీఠముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి)

ధర్మపరిపాలనశీలా ! ధర్మాంగద భూపాలా !

చ. ధరకు ముదమ్ముగూర్చి, విబుధప్రజమున్ సుఖులం బొనర్చి, సత్పురుషుల నాదరించి మునిముఖ్యుల పూజలొనర్చి యాత్మలన్ గరుణను బ్రోచి నిన్నుఁ గలఁకాలము నెల్లరు మెచ్చఁ బృథ్వి నీ శ్వరకృప నేలుమయ్య నరఁపాలక ! సజ్జనగణ్య ! బాలకా ! 68

క. శ్రీరమణీ ప్రియరమణా !

సారనదళనయన ! మోక్షా సాధననిపుణా !

సారాశ్రితభవతరణా !

యూరీకృతభువనభరణా ! యురగపశయనా !

మాలిని.

శ్రీతజననిహామా • సిద్ధచేతోవిశేషా !

నితరజననిహామా ! • భాస్వరద్దివ్యవేషా !

అతులితమృదుభాషా ! • ఆర్యహృత్కంజపూషా !

కృతమణిహరభూషా ! • క్షిప్రతాపారతోషా !

70

([32] అంజను ; గుక్కాగదనునిదైః బుష్పములు చల్లుచున్నారు.)

గద్య

శ్రీమదమారమణకరుణాకటాక్షపాత్ర శ్రీవత్సనగోత్ర బేతపూడి
 వంశ శ్రీరపారావార రాకాసుధాకర మల్లేశ్వరామాత్యపాత్ర,
 నిరంతర నివారాధనరాయణ లక్ష్మీనారాయణామాత్య
 చతుర్థపుత్ర, గుణకదంబలక్ష్మ్యంబౌగర్భసంభూత,
 సుజనవిధేయ, భగవంతాభిధేయప్రణతంబైన
 గుక్కాగదనాటకంబున నిద
 పమాంకము.

సంప్రాప్తము.

ప్రీతిక.

రంగస్థలము దచ్చటచ్చట బాత్రములు పాడుట కనుకూలించు నట్లు కథానాంబాధముఁ గల కొన్ని పాటల నిచట వ్రాసియుంటిని. ఇందు మొదటి మూడుపాటలలో ఒకటిగాని రెండుగాని నాటకాంధ మందు సూత్రధారుఁడు పాడఁదగుచు రంగస్థలము దేశావళిమునైన విరామముగలప్పుడు స్వప్రయోజకత్వప్రకటనార్థముగను, సభ్యహృదయరంజనార్థముగను సూత్రధారుఁడు నే పద్యముదుఁ బాడుట కనుకూల పడునట్లు నం. కిరి మొ కిరి యల పఱకుగల పాటలను వ్రాసి యుంటిని. వీనిలో నొకటి రెంటిని మాత్రము పాత్రలకొఱకై సూచించితిఁ గాని యిట్టివి పాడుటకుఁ దగిన వేషధారులు దొరకుట యరిసి. వీనియందు ఆవర్తనియమమును, మాత్రాకాలమును లఘుదుత సహితంబుగఁ దెలియఁబఱచియుంటిని. వీనియందు దీర్ఘాక్షరములచేత (1) ఈ గుర్తులెన్నియుండిన నన్నిమాత్రాల కాలమని గ్రహింపవలయును. దీర్ఘాక్షరములమధ్య ఘాతవచ్చినపుడు దానిని హ్రస్వముగవ్రాసి ఘాత పడవలయువోట పైగురుతును వ్రాసియుంటిని. స్వరములపై --- యీ గుర్తులు గలప్పు డవి పై కాలస్వరములని తెలియవలెను. ఈ కిరి పాటలు గాక, పాటలుగాఁ బాడఁదగిన కిరి వృత్తము ను గ్రంథముదు వ్రాసి యుంటిని. గుణగ్రహణపాఠములును, గానవిద్యావిశారదులును అగు విద్వాంసులెల్లరు నిందలి లోపములు మన్నింప వేడుచున్నాఁడ.

బెజవాడ,
 ౧౮౮౧-1916. }

ఇట్లు బుధజన విధేయుడు,
 బేతవూడి భగవంతురావు.

పాటలు. - పాటలు.

పుం. పాట.

1 [1] సూత్రధారుడు.

కన్నవరాగము - ఆదితాళము.

ఆనందమయ్యరా! ఆనందమయ్యని కరుణాపథకమున. నా.

దాని పద్మమలను నిన్ను కెక్కి ని-దానిసూక్ష్మ లవంగం చేతులంబడి
మానసియులైన పరసా-ప్ర-ధాను నిటువ చయతో విచ్చేసిరి! ఆనంద.

1 శక్తికృపందులకుం బరేపని - భక్తికన్న నితర పల్లనమనును!
శక్తి నితనింబాడి వాడి శీల-మృత్యులై భక్తి నిటుం జేరిరి! గూనంద.

2 ముద్దులొల్కు పరమలతో రవసాకి - యిద్దులొల్కు పద్మమలను
గూర్చుమర! ద్విద్దు కవివసించు సందహో - యిద్దువమున నది నలంకి
రించెరి! గూనంద.

3 ఎంతకాగ్నమైన భగవదక గో-గంతలోని దీర్ఘ శీర్షా శీర్షానుండి
సానుగ్రహించై మా-యంతరంగంబున నున్నాను! నా.

[2] సూత్రధారుడు.

హనుమతోడిరాగము - ఆదితాళము.

పరాత్పరా! ప్రోవరా! కని! కరానను నిరిచారా!

పరాన, కని, కరానమా! నరాన-పరాన-పరాన-పరాన! నా. ప.

1 ఏలగ గరుడా బాల! నిను నే - వేర నమ్మి నానురా! బాలనానా
పల్కు లెల్ల-మేలు కేలనం జేయరా! పూలతోడ - బాదపేతుము
చాల నిశ్చే-స్మరగా చేతుము! బాల మింక చేయకయ్య నకదా! బాల
గోపాల! గోపాలపాల! పరా.

[3] సూత్రధారుడు.

సింహాద్రిమధ్యమరాగము - ఆదితాళము.

శంకర! భక్త-శంకర! శ్రీకర! శంకర! భవా-శంకర! జేవా.

1 పంకజ వరణ-భవభయ నాశనా-సంకట హరణ-స్వామి వయనా!
శంకర.

2 దానవభంజనా ! దీక్షజనాన ! మానిసుపావనా ! మానితసుగుణా !
శంకర.

8 ఈశ ! క్రిభగవంత-దానసుపావ ! వాసవి నుత ! స-శ్వేత పరేశ ! శం.

(సూత్ర)ధారుని పాటలకు నూచన లీయఁబడ లేడు. పీఠిక చూడుడు)

7 [4] రుక్మాంగదుడు.

బేహోగోరాగము-అధితాళము.

అందంబైనది ముము | యే | మందును దీని పరసము
డెందంబున నా-నందంబును దెం-పొందఁజేయు నిది నిజము.

1 అందంబగు నగలందు-తరుక్కు- మ-నందగి యున్నది ముము |
కుందర యువతి య-నందగు సతిశిర-మందిది నిర్భిన ఘనము. అం.

10 [5] ఖరహరప్రియరాగము-వీకతాళము-తిక్కిబాది.

(రుక్మాంగదుడు, సంధ్యావరి, సాహిత్యముమాత్రమే పాడవలెను.)

పాపపా-ధనా-నిదపా-మగ్గా-మగర్గీ,,.

శ్రీకరా-కుభా-కలరా-నమో,,నతిమో,,.

1 దామ దామ దామ దా-ధనా-సగరిసా!సాస పరిస -

నేర మేర బ్రోవ రా-కృపా-అతికరా | ధీర యభుని .

సీ నీ నిసని-దాద దవిదపా | సా నీ దా నిదపా .

దూర నిగమ-సార గతివరా | మారా కా అతిరా .

సా నీ దా నిదపా-సాస మగరిసా.

సా రా చా అతిరా-రార మఖకరా.

2 పంత మింత నేను మేర గాదురా | ఎంతయును భ-కెంతుము భగ-
వంత దాన నుత ! కాంతాకారా - చింత దీర్చి -పంతస మివరా
శ్రీకరా.

(ఇష్టమైనవార లీయింగీషుపాటను పైమట్టుప్రకారమే పాడుకొనవచ్చును.)

సూత్ర— Bless our Society God ! Creator !

For your beloved look we always look -
clear the faults and-give us free thoughts in -
all that we enact- Almighty ! and-Omnipre-
sent ! all is this, we all now meant-make us
all pleasant. Bless.

11 [6] శుకయోగి.

మాయామాళవనౌళరాగము-ఏకతాళము.

నారాయణా నారాయణా-నారాయణ శ్రీమ, న్నారాయణా.

1 ధనధాన్యంబులను-మఱి-దారకుతాదులను | ఘనముగఁ గట్టినను-నిను-
ననుదినమును మది నిర్భీవఁ జాలును, నారాయణా

16 [7] శుకయోగి. (పై పాటలోని చరణములే)

నారాయణా నారాయణా-నారాయణ శ్రీమ, న్నారాయణా.

2 ఇనుములు కల్లునెడఁక-అవియుఁ బరిత్యజింపదును నెడఁక గడు
నిశ్చలత గుఱిఁక-కొలఁగక-కార్యసిద్ధి నొందఁగా మేలగుఁక.

3 ఎంతటి ఘనుఁడైనఁక-ధర-దేశ్యులఁజేయినఁక
వంతలు తప్ప విలక భగ-వంతుని దలఁచిన కాంతి లభింపును. నా.

28 [8] వారదుఁడు.

హనుమతోడి రాగము-ఏకతాళము-చతురశ్రజాతి.

శంకరా! రిపు-జాలభయంకరా.

పంకజాక్ష! భవ-పాశవా! శంకరా. శంకరా.

1 ముజన వినుత పద-మూరిజ వాధయద | త్రిజగదభిష్టప్రదా
శుభదా శంకరా.

2 మదన దమన మనా-మానిత మగునా | మదగజరిపుదమనా రమణా!
శంకరా.

33 [9] వారదుఁడు.

ధన్వాసి రాగము-ఆదితాళము.

సర్వవ్యాపకుఁడైన యీశ్వరా-శరణు శరణు చేవా!

సర్వాధారుఁడు సర్వేశ్వరుఁడును-సర్వకర్తుఁడగుదు మీరె తండ్రి స.

1 తనదైవంబని పరదైవంబని-తగువులాట తగునే?

కనుగొన సర్వవ్యాపకుఁ డొక్కని-కంటె మండనగునే? యీశా స.

34 [10] యముఁడు.

ముఖారి రాగము-ఆదితాళము.

జౌరా! యెంతవచ్చె | నా | యశలెల్లఁ బోఁజొచ్చె జౌర.

ఆ రాజేంద్రుని స్రుత మహిమను-నా రాజ్యం ఓటు కాగల్గెను,
లేరా! నాకొక దరిజూపఁగ-ధీరాగ్రగణ్యు లెస్స రిలరా! జౌర.

1 అన్నా! యిచ్చుకొన్నాను చనుదున్నా రిట్టివింత కల్లుట. యెన్నఁ
డైన మీర లెల్లొక నన్నారే? విన్నారే? తెల్పరే? బౌరా.

86 [11] a. సురహరక్షియ రాగము-ఏకతాళము.

యము—కాబాగు! ధాత! చాలయా-మంచి-జేసివాడ వింక నన్ను
బంపుమి! నొడ్డి! ప్రభునిగ నన్నొనర్చివాడ విహహ. సెబా.

బ్రహ్మ—అహ! యిదేమి శరణా? యింత చూరటంబు జెంద నీకు
దగునా? బౌర సాహసంబు నిట్లు నీవు చేయ నగునా? ఆహ.

యము—అతఁ డిట్లు వ్రత మొనర్చు శేమి? దీని - చేత నాదు లోక
మిట్లు లెట్లు యేమి? సెబాగు.

బ్రహ్మ—(తలయూచి యూరకున్నాడు.)

యము—చేతకాని వాని బోలెయిందనా? దీని - చేత నాదు లోక
మింక నిల్వగల్గునా? సెబాగు.

బ్రహ్మ—కీడు మేలు లేరికైన గల్గిచే? వాని-కోడి యిట్లు జేలగు
చుండు తగవే. ఆహ.

86 [11] b. యముడు.

మాళవగౌళ రాగము-ఏకతాళము-చతురశ్రజాతి.

నీమి యిట్టి రాజునుంచి ఫలము? నా-శేమి లోచనయ్యో దీని గురము
నీచునంబునందు దీని - శేమి యెంచివానో కాని | రామ రామ సేన
వట్టి-రట్టుపాలు గాగనయ్యె. శేమి.

1 అతఁ డిట్లు వ్రతమొనర్చు శేమి? నీని-చేత నాదు లోక మిట్లులేమి?
చేతకానివానిబోలి-చేతు లొగ్గి యుండజాల | ధాత నన్ను బంపు
నీకు-దండమయ్య చాలుజాలు. శేమి,

(ఈ 11 a b లలో నొకటిమాత్రము పాడినఁ జాలును.)

89 [12] యముడు.

కాఫీరాగము-ఏకతాళము-చతురశ్రజాతి.

1 ముగ్ధోకములకెల్ల-ములమైన ధాత | యల్లధూపుకొ సాధింపఁడే?
నా-యాసలెల్లఁ దీర్చఁడే?

2 ఈతని మాయచే-నాతండ్రి రానిమ్మ | పాతాళ మంట్రొక్కనే-
బహు-బాధలను తెట్టనే?

3 కటుకట! యతఁడు నా - కంటనే పడనిమ్ము | పెటపెట మనం
జేల్చినా? మఱి-పెక్కు నెత్తలఁ జెట్టినా?

41 [13] మోహిని.

భిమాచిరాగము-ఏకతాళము-త్రిశ్రజాతి.

బలిబలి సుచరిత్రముల్-నీ-పలుకు లలి విచిత్రముల్ | ఇల నృపతు లనం
గనె మా-నీంద్రులె జనకా! బలి.

1 సాంగఁడే? కలంగఁడె? రు-క్మాంగదుఁ డన ఛీరుఁడే? అంగనల
నెలుంగని ఋష్య-శృంగుఁడె జనకా! బలి.

2 తుంటువిల్లుఁ పల్పుఁడె? వె-న్నంటి నీలి పల్పుఁడే? నా కంటబడిన
యంత వీని-గర్వముకా వదల్పుఁడే? బలి.

44 [14] కాఁపులు.

నాధనామక్రియరాగము-ఏకతాళము-త్రిశ్రజాతి.

మా పాలి యంకన్న శరణు | ఏ | పాప మెఱుంగ మిలను, మా.

1 కొబ్బరి కాయలు-కొల్లగ నీకిచ్చి కొబ్బన నెప్పుడు కొల్లుము దేవా!
చబ్బన రమ్మ-దరితేర్చుముమ్ము-నిబ్బగ మిమ్ము-నీదే భారమ్ము, మా.

2 యేడు కొండలమీఁద-యెలసిన దేవా! తోడు నీడ మాను-దొర వీన
కావా? నేఁడిటు రావా? నెమ్మది నీవా? గోడు బాపవా?
కోర్కె లీవా? మా.

63 [15] మోహిని.

బేహంగ రాగము-త్రిపుటతాళము-చతురశ్రజాతి.

ఎంతో సాంపై యున్నది-మది-కెంతో యింపై యున్నది.
వసంత మనంత లతాంత సంశతుల, నెంతో.

1 చల్లగాలి వేగ-నల్లకొని రాగ | ఉల్ల ముప్పొంగ జత్ ధ్ముల్లు మనంగ
హా. యెంతో.

2 కమ్మలేనె మెక్కి-నెమ్మి బొగ కెక్కి | తుమ్మెలలతోడు జం -
ర్ముమ్మనఁగ నేడు హా. యెంతో.

3 సంతసించి శుకము-పంతసించి పికము | కంతుండే యీడ భగ-వంతుఁ
డని పాడ హా. యెంతో.

54 [16] మోహిని.

సురటరాగము-ఆదితాళము.

ధన్యుడనగ నతడే-జగంబున.

అన్య మెటుంగక-యల యువతీజన | మాన్యుడైన గుణ-మహితుఁ
డొక్కరుడే ధన్యు.

1 ఆలరిమారుని-యలయికలకుఁబడి-పెలువడఁకి మై-జల్లనంగ |
 మల్లశిఁగొనియెడు-పల్లవపాణి కాఁ | గిల్లలా ననగి సుఖింప లభించిన.
 మక్కువఁ గల చెలి - మదుపు లందిచ్చుమఁ - బ్రక్కఁజేరి యొకసక్క
 మాడఁగా | గ్రక్కునఁ బ్రెకొని - కాఁగిట నలమి యా-వక్కుని మోవి
 చు-కుక్కున నొక్కిన ధన్యు.

2 చెంతలిలము ప్రియ-కాంతలఁ జక్కిలి | గింతల వింతల నెంతో
 తేల్చి | కంఠరాజ్య మ-ల్లంతఁ జూరఁగొను కాంతుఁ డనఁగ
 భగ-వంతుడే యనఁదగు ధన్యు.

సా, ని న ప-మపధపా - మగప వారి	రీ, సా, - నిస	రి మప-రీ, మ ప ని
కూ, బుముల - సురటియే - బలుసాగస	టం, మక-మది	దెలిసి - ప్రే, మఁగొని
సా, రి రి స-ని రిసని ద ప-మ ప ని స	రి సాని దప-ధప	, మగ రి-పమ రీ -
పా, బులను - మదిగఱచెడి - యువతుల	ముదం బెసగ-నెదం	, గదియ-సదయా-
రి స.		
త్యుడే ధన్యుడ.		

56 [17]

శంకరాభరణరాగము-ఆదితాళము.

రుక్మా-మానిని యెవ్వరనే? గుణ-మండిత! పే రెదియే? యీ
 కానలఁబడి యను-మానము లేక ప్ర-మాణమి డెచ్చటికే?

మోహి-ఎవ్వరైననేల? పే-రెద్దియొ నీకేల? యివ్వనధూమిఁ
 జ-రింపఁగఁ దగదె యి-కెవ్వరు నెవ్వరే?

రుక్మా-నినితర! పతి యెవరే? నీ-జనకుండే ఘనుడే? వివ వేడుక
 క-లెను దెల్పుమ నా-మనవిని విని వేగ.

(ఈ పాటకొఱకు పృథంగములో * ఈ గుర్తుమును విడిచివేయవలెను.)

మోహి—జనకుఁ డల విధాత; నితేచ్ఛం... ను నవివాహిత; అవిధ-
మనమునఁ బుట్టి మోహిని యడఁబడితి; నీ మనిన నీకల యిట?

58 [18] మోహిని.

ధీరశంక రాధరణము - (ఫారసీమట్టు) అదితాళము.

వింతవింత లాడితి - సంతసంబుఁ జూపితి | చెంతనట్టె చేరితి - చేయి
బట్టవచ్చితి | తగుర! - తగుర? - పరులు - నగర? - బౌరా కన్నులు
కానవా? | ఇనకులజాడవా? - యిచటఁ బ్రభుఁడవా? - యింతటి
వాడవా? - మరిమఱచితివా? - మాతో నిటఁ దగువా? - చాలో
చాలో పో.

(తెనుఁగు పాటల నియమములు ఇట్టి ఫారసీమట్లయం దుండవు.)

59 [19] ధీరశంక రాధరణరాగము-ఏకతాళము-(త్రిశ్రవతి).

మోహి—చాలయ్య రాజేంద్ర! చాలు - నీకథ - చాలావు పోషా
వయ్యా! మేలయ్య! నీవెట్రి - మేలను లిట నింకల చేస
దయ్య! | యీలీల వీడుమయ్య చాలయ్య.

రుక్మా—అక్కట కోమలి యేల నన్నిట - లాడఁ జూచెద? | ఎక్కు
వౌ మరుదారిఁ జొక్కిరి నీకలఁ - జిక్కిరిఁ గావగదే | నీకే |
దక్కిరి నేలగదే అక్కట.

మోహి—నాకేల జిక్కఁగ - నీకేల యీ వెట్రి - పోకలు మాను
మయ్య! జోకతో నీకెల్ల - సుఖము లాసంగ న-శేకులు లేరఁ
టయ్య! | యిట్టి | సోకులు చెల్లవయ్య? చాలయ్య.

రుక్మా—కొమ్మర! నిన్నెడ - నమ్మితి నీకు మే - నమ్మితిఁ గావఁ
గదే | నమ్మి నే నీవాడ - నమ్మితి నన్నేలు - కొమ్మ సమయ
మ్మిదే | కాదు | న్యమ్మను జూపగదే అక్కట.

62 [20] రుక్మాంగదుఁడు.

బేహాగ్ రాగము-ఏకతాళము.

తలోదరీ! యిటు వినుమా-నను దయఁగనుమా-యనుమా-నము వినుమా.

1 (మిశ్రగతి) వేడి-వేడి - యోడి - వాడ - మోహి - చేయఁ -

జూడకే- (చతురశ్రగతి) సజ్జిక-మదిక-గడువయ నిడుమక - జూడక
గదవే-కుభం బగుక. తల.

68 [21] ధీరకేంక రాధరసరాగము-ఏకతాళము-చతురశ్రజాతి.

సాని-సద్దామపా ! మా | పాదాద్ద - పామాప - గమగరిసా. పామాప -
దాదాద-సీసీని-సాసాస-సీసీద-పాదా-నిసానీదాపా | పాదాద్ద-పామాప-
గమగరిసా. సాని-సగామపా.

పద్మ-అయ్యో | దయాగుండే

చకో- కాండబద్ధ మబద్ధ మబద్ధమే,

1 పద్మా-అనాడు-మనల-మన్నింప-గా లేదే ? !

చకో- అనాడిట్టి నాతి లేవయ్యేగా

పద్మా-హా ! నాకుండమ్యంకడే ?

చకో- నమ్మచగడ, అయ్యో.

2 పద్మా-లాలించి-బేలించి-పాలించగా లేదే ?

చకో- మేలించి-కాడ కాంగిరించే .

పద్మా-అలిందు నా మొల

చకో- విడచగడ, అయ్యో.

70 [22] పద్మగంధి.

అసావేరి-ఏకతాళము-మిశ్రజాతి.

ప్రాణేశుఁ డొల్లని-బ్రతుకేల జగమెల్ల | బహుమఖాకరమే నమ్మా.

1 మానినికిని భువి - మాన ఘనములకు | ప్రాణేశు నేవయే - పరమాత్మ
మహ్మ. ప్రాణేశు.

73 [23] పద్మగంధి.

కాఫీరాగము-ఏకతాళము-చతురశ్రగతి.

ఎటులు సహింతు నో-యీకా యీ దుర్దశ ?

ఎటులు సహింతు-నే-నెటులు భరింతు. ఎటులు.

1 కటకట ! విభుండు పర-కాంత పాలగుట | నెటులు నే విందు ?
భువి-నెట్లు మనియందు ? ఎటులు.

74 [24] సంధ్యాసలి.

కన్నడరాగము-ఆవితాళమా.

వినుడీ, యిం శేమి జరుగునో-కనుడీ-వేసిగపాటునుని. విను.

1 వినుడీ-యొక్కంత కాంతి గొనుడీ-శాక్షులగును నూరక

కనుడీ - మన గతి కొరులు కర్త-లమట యెల్ల గల్ల యని తెలియుడీ.

వినుడీ.

81 [25] మోహిని.

తోడిరాగము-ఏకతాళము-మిశ్రగతి.

పావనహృదయానా-ప్రాణేశ నిస్సను-భాగ్య మెన్నటికైన గాంతునా ? పావన.

1 మల్లెలు మొల్లలు చేర్తునా ? - మంచిక మాలలు కూర్తునా ? కొల్లగ నీమెడ నుంతునా ? మోచి-కొసరి కొసరి సొక్కింతునా. పావన.

2 కోరి నిక గొగిట నుంతునా ? - కొదను గుప్పలచే హల్చింతునా ? నేరమా యందుఁ బ్రార్థింతునా ? నీ - నెనరునబడి సుఖియింతునా ?

3 పగలఁదేల్చి మెప్పింతునా ? ని-ర్వచనీయగుటల సొలింతునా ? పగలు లేలిటులు నేనింతునా ? నీవె-భగవంతుఁడందు నుతింతునా ? పా.

87 [26] ఘరజరాగము-త్రిపుటతాళము-చతురశ్రజాతి.

మోహి-రాజేంద్రా ! యీవిధి తగునా ? యీ | యోజన నిష్ఠనాడ నగునా ? అహ. రాజేంద్రా.

రుక్మా-రాజాననా ! నిక విడిచెదనా ? వి | ప్రాజితమదగజగునా ! యుదు. రాజాననా.

మోహి-ఒంటిక నన్విడిచి యొంటరినై నిలిచి/మింటికై చూచెదనీ ! అహ. రాజేంద్ర.

రుక్మా-హరినాసరవ్రతము ముచితిఁ గావున | హరి కరుణాను వేడితి యుదు రాజాననా.

ఈ 17 వ పాటను పంచమాంకములోని 4, 6, 8 పద్యముల ప్రారంభమందు వరుసగా ఒక్కొక్క చరణముచొప్పునఁ బాడవలయును.

92 [27] మోహిని.

ఫరజ రాగము—ఏకతాళము—చతురశ్రజాతి.

నాటిమాటలు మఱిపాయెనా? నేటి కవెల్ల వెగటాయెనా? యల. నా.
వాటముగా న-య్యటలవాడిన | మాటలెల్ల ఝూటాలాయెనా?
యల. నాటి.

1 పాయన చెలివల-పాయెనె నిన్నెడఁ | బాయననుటయెల్ల పోయెనా?
యల. నాటి.

2 పలుకు పలుకునఁ దేనె-లొలుకు ననెడి నాదు | పలుకులు ములుకు
లై సోకవా? యల. నాటి.

3 సంతసముగ భగ-వంతుని కథ లిపు | దంత వీనుల విందులాయెనా?
యల. నాటి.

93 [28] 2 ఆరా రాగము—ఏకతాళము—మిశ్రజాతి.

రుక్మా—ఎంతగఁ బగ్గితివి-కాంతరా! వింతలాయె నేఁ. డెంత.

1 కంఠుకుఖమే కోరి యొక్కింతయు యోచింపకయె | పంతగించి
నీవిటులు-నింత వింతలాడుచు నేఁ. డెంత.

మోహి—ఎంతటి ఘనుడవు-రాజా! రవిలేక! నీ. వెంత.

1 కంఠుబారి కోర్వనంట-యింతి! నినుఁ బాయనంట | యంతయుఁ
గలసె మింట-నింతలాయె నే నిట్లంట, నీ. వెంతటి.

రుక్మా—3 ఆడవారి మాటలకు-నోడి వ్యధలైనవార | లేడులోకము
లలోన-నేడు నే నాడుఁగలరె. యెంతగ.మోహి—3 ఆడవారిలోడఁ గల్ల-లాడి వారిఁగూడి యిట్లు మోడి
నేయువాడే నాడు-లేడా? యో లేడా! తగు నీ.రుక్మా—3 కల్ల లేమికాదు ని-న్నొల్ల ననుటయులేదు | అల్లనాడు
వైతము విడ-న్నొల్ల నంట మఱచితి నేఁ. డెంతగ.మోహి—3 వఱచుటలు నీకేకాదు-మర్యాదయె మీయింటను | దొరల
కును మఱియు స్వార్థ-పరులకుఁ బామరులకును నీ. వెంత.

(ఈ 28 a b లలో నొకటిమాత్రము పాడిన చాలును.)

95 [28] b రుక్మాంగదుడు.

సురటరాగము—అదితాళము.

హే మనవయిటు—లగదు పలుకులను—మిగిలి పలికదనె వత్సోహ్య!
 ఈ మహిని భామ నిటు వ్రతముల—నోములను మాపగను జూతురె? హే.
 1 చాలరును వృద్ధులును కోగులు భోగులును మంతయును చాలగక.
 చాలగను స్వల్పదగు వ్రత మిది—యేల యని చాలనని తెగదుమ. హే.

111 [29] ధర్మాంగదుడు.

కాఫీరాగము—ఏకతాళము—మిశ్రజాతి.

జననీ! యీ వగవేల? | సతంచే యీ—జగం తెల్ల?
 కనుమీ దృశ్య మిదెల్ల | వినుమీ—నిల్పుట కల్ల. జననీ.
 1 మున్నీ జగతి—నెన్నోయుగముల్ | వన్నవినుమ—జననీ! వివే?
 ఎన్న వార—తెల్ల నేడు—మన్నారమ్మ? యూహింపుమా. జననీ.

114 [30] కమాచిరాగము—ఏకతాళము—చతురశ్రజాతి.

మోహి—తాగు తాగు రాజా!

రుక్మా—తాళజాలనే.

మోహి—తాగు తాగు రాజా? యిది తగవా?

రుక్మా—తాళశ్రేణికె యింకనో మగువా?

మోహి—చిగువా? క్షణమైన నిల్వలేవా?

రుక్మా—నగవా—రడిగాదె యో మగువా?

మోహి—బాలు నిటు చంపకు.

రుక్మా—వ్రతము విడు మనకు.

మోహి—నెబావ!

రుక్మా—పో.

120 [31] ధర్మాంగదుడు.

సురటరాగము—ఏకతాళము—చతురశ్రజాతి.

ఏల పల్కెద పీఠీ? జననీ! నీ. వేల.

చాలు చాలు నిక వివర—జాల నిట్టి పల్కులు, నీ. వేల.

1 సామి నే ముఱచి - సకలముఁ జెఱచి, మా | నీమము నిష్ఠ లివెల్ల—నీయఁ
 గల్పు మనెద? నీ. వేల.

2 యుక్తులు తెల్పి, దు—యక్తులు పల్కి, మా | ధక్తి మక్తియెల్ల నేడు—
 పాదోనర్ప మనెద? నీ. వేల.

కుక్కాంగద నాటకము.

182 [82] అందఱు.

సురటరాగము—వకతాళము.

మంగళము భూపరా-యక్కాంద మకుటధరా! అంగజజనకుని కృపగొని
యాచల-ద్రాక్కమైన కీర్తిగొనమి జయజయ. మంగళము.

1 సరకు ముదముగూర్చి, విబుధాళి నాదరించి, సత్పురుషులఁ బోషిం
చి, ముని-మఖ్యులఁ బూజించి, మించి-సరసులెల్లయు సత్ప్రభుఁ డితఁ
డని-పకలగతుల విన్న మెద్దునట్లుగ-నరసి ప్రజల నేలమయ్య క్రిధ -
ర్యాంగదానికే నీకు జయజయ. మంగళము.

[83] హనుమతోడిరాగము-రూపకతాళము-చతురశ్రజాతి.

దీనపోషకా! భక్తా - ధీనరక్షకా! | దానగుణని-ధానమోక్షసం-ధాన
గావరా.

మానక నీ స్మరణమె యుప-మానరహిత మనుచుఁ దెలిసి - మానసమున
నిశ్చితి నిక-మాన మాననీయచరిత. దీన.

దశవద-నవివళ-ననిపూ. దీన.

పరాక? మన-పరాద యిక. దీన.

కా-మితఫలద-శుభద. దీన.

రారారః-కూరాశ్చతి-సారాసువి-చారావర.

2 ఆ పదల-వా పఁగల - ప్రాపనుచు-నీ పదము | దాపు-జేర | పా-పన
యము-లుండుపవె? దీన.

3 రాజేల? గోపాల - నీపాలఁబడి తిర. | కోపమేల? గోపిలాల |
కాపాడర కరుణాకర - కాపసార్వభౌమియ్యగళ. దీన.

4 దాసహృన్ని-దాసనన్నీ-దోషపుంజముల నిడకు | మోసఁగాండ్ర వలలఁ
దగిలి | యాసలఁబడి-వేసరిపడి-నీ సముఖము-డానితీనిర. దీన.

5 సంత మేల చేసెను? భగ-నంతదాసపోషా | యానంతయొనఁ గరుణ
లేడ? సంతతాశ్రితావనచరా. దీన.

•33. స్వరజతి-మలయమారుత రాగము-త్రిపుటతాళము-చతురశ్రజాతి.

పా, రీ, గా, పా, - దనిద
 కో, రీ, యు, న్నా, - రవిట
 పా, రీX - రీ, గాప - గా పద
 రా, వేల - భూ, పాల - యోపర
 ౧ గా, - పXగరి - రీ గరి న - సరి
 గా, - సరసిక - నిదుగని - సరి
 గా, - రీ, పానిద పగరి
 గా, - టం, బైసనుమశ్రరు
 గా, - పదపగరి - గా, - నిదపగరి
 గా, - సకపగవ - గా, - విధివశము
 గా, - పగరిగా, - పదపగా, - ని
 గా, - దనకగా, - పుమటుగా, - క
 ౨ పా, - దని - పనిదప - గరి సరి
 పా, - దము - లబడితి - రమలయ
 పా, - దనిదపా, - నిదనిపా, - ద
 పా, - డెదరపా, - టలనుపా, - ప

పా, - , ద ని
 రా, - , యుడ
 నీ, దాప - దని
 నీ, పాల - బడి
 గా, - గప
 గా, - సర
 గా, - రీ
 గా, - సి
 గా, - దని దధప
 గా, - నిదియెత్తి
 దపగా, - రిగా
 విడగా, - జగా
 గా, - సరి
 మా, - రుత
 ని స పా, - దనిస
 పక్కపా, - మతివి

సని దప - గరిసని
 సదయుడ - వనినిస.
 దధప - ని దపగరి. పా.
 తినిర - విడువకుర, కో.
 ద నిదప - గరి సరి
 సుడవపు - దనుచును
 సనిదప - దని సరి
 నిదగిలి - సమయము
 గా, - రి సనిసరి
 గా, - దొరకిలివి
 , పగా, - పగ రి. పా.
 , సగా, - దసర. కో.
 గరి - రిగరి - సరిగ
 ముస - కదరి - బెదరి
 రీ, - గారి - వని
 ప్రా, - శేక - నిను

దా, - ని దని - పని ద - ప ద ప - గప గ - రి	గతి - స రి స ని ద ప
బా, - యనుర - సదయ - హృదయ - గదియ - గ	దర - యిదె సమయము
గా పదాప - నీద - సా రిస నిదప	దా ని దాప - గప
ప్రా పు వేడ - వీడ - కూ డదుగదర	యాప రాని - వల
3 సా, - స రి స స నిదా, - ద నిదధ ప	గా, - ప గప - రీ
క, - మృవిలుతుడు ర, - మ్ముననుడు	న, - మ్ములను - జి
రీ గా,, - గపగరి రి గ - స రి గ రి	గాపా,, - గా
గాయ,, - శుకపికము - బలురొద	నేయ,, - తు
సా, దా, - దానిసరి స స ని - దని	సా స - రీ స - గా
మ్రోయ, - కోరిక లొనగుడు - పని	దాయ - వేటు - శే
రీ, - సని సదా, - నిద ని - ప గపధ	గా, - పగప రీ
సం, - తతము సం, - తసము - ననుభగ	వం - తుని గనెం

34. స్వరజతి-చక్రవాక రాగము-ఆదితాళము.

సా, నీ, దా, - నిదధప - పమగ	రీ, సా, రీ
సా, మీ, నా, - మనవిని - విన వ	దే, మీ, జా
సా, రి స ని - ద ని సనిద - దని ద పమ	గా, రీ, గా
నా, మి యని - యనుదినము - నినె గొలువ	గా, వే, గా

౧ దా, - దని దధప - మా, పధ ప పమ

దా, - నవహరణ - మా, నితసుగుణ

౨ పా,,,, - దని దపమా,, - పద

పా,,,, - పహరణమా,, - మొట్ట

గరిసా - స రిసనిదా - ద నిసరిగా

నికసా - మజవరదా - యనిసరిగా

3 సా రిగరిస - ని రిసాని - ద నిపదని

కామితవర - దుడవీవె - యనిమదిని

గా, రిరిస - ని రిసాని - దని స రి గ

గా, ధలను - దెగటార్చి - ననుమనుపు

మాపద - నిని దధప మ-పమగ మాపద

మాయని - యనుదినమును - తవమ్మదుపద

దని సరిగా,, - రిస ని సరీ,,

మొట్టలిడగా,, - వినవెపారీ,,

గా, - మపమమగ

గా, - వ గదెత బ

పమగా,, - మప

వి నిగా,, - వ గ

నిసరిగమా - గమ

దలచితిమా - మక

సా, ని ద ప - మప

సా, మిక్కప - ని డి

మా, - ప దనిద ప

మా, - మదినిలుపు

నీ - దనిసా - ని స

నీ - రజనే - వయె

స ని ద నిసా నిద

యిటుమనసామట

ద ని న రి - ప గగరి
 మూదమున - మదవతి
 ద నిదప - గ రినని. సా.
 పునబడి - ని నెమని. కో.
 , - గ రిగసా - ని న
 , - మ్మగను వె - న్నెల
 ప నిద ప - గారి గ
 మ్మొదగమి - జమ్మని
 రి - గాప - గారిన
 య - మేర - గాదుర
 , గ ధ పగ రినని సా.
 , తయుమదిదెలిసి. కో.

మక్తొంగన నాటకము.

, గామా ప ద ని. సా.
 , లంబే మియిటు. సా.
 , సరి గమ ప ద ని. సా.
 , రవమున మనుష. సా.

రీ, - గమపదని. సా.
 రీ, - ప్రణతపద. సా.
 మగరీ,, - గమ
 నెవరీ,, - భువి
 పా - మగమప దని. సా.
 ప్రా - ర్థినగొనెదని. సా.
 ద నిదప - మ ధ ప మ
 కడువడి - యఘచయ
 మా, - ప సనిద ప
 మా, - కృపనలుపు
 రీ - సరి ససాని
 శ్రీ - కరమటంచు
 పమ - గమపా దని. సా.
 వగ - భగవంతుడ. సా.

శ్రీమద్భక్తరత్నావళి

కిరీ తాపపర్ణము - ముఖారి రాగము - అదితాశము.

ప్ర. శ్రీ విజయవాడ పురాధీశా! (అను.) భగవంతుడానపోష! చ. పాపవివాదా! పరమేశ.

నసానిదప - సని దప - మపమగరిన	రీ,, -,, రిమ	పనిద - పదమపద
శ్రీకృష్ణి - జలయల - వలలలలల	డ,, -,, అల	అలల - అలలలలల
నిదాప - మపదప - నిదాప - మగరిన	ధసా - దసరిగరి	మగరి - సరిమపద
పుడూడి - ఊడికడి - ర అ ల - అలలల	ధిళ - ఇళిళిళి	శలల - అలలలల
అ. పా, - మపద - మపదప - మపమగరిన	దా, - సరిన - ధప	సరి రిమ మప పద
భ, - అలల - గలలల - వంంంం	త, - అలల - దల	అలలల - అలలల
పా, - ధప రిగరి - మగరి - పమగరిన	రి రీ సనిద - సని	దప - మగ రిమపద.
పా, - పిపిపిపి - పలల - అలలలల	క్రికృష్ణి - సల	అల - గల రెపి ఎశ.
సానిదా, - సని దా - మపద - మపమ	ధా, పా, - మని	దప - మప మగ రి స
శ్రీరమా, - హితమా - నితమ - హితసు	ధా, మా, - సను	గృప - గని మనుపుమ
మా, గరిన - పా, మగరి - రిమపద	పా, పాధ - మా	, పాధ - పనిద స
మా, నుపుమ - బా, ములను - శ్రితజన	సం, తాన - నీ	, ధ్యాన - పటిమను
నీ, దాప - గా, కిస - నీ, ద	, ప - గా, కిస	రిమపా - ధ సరి
సం, ధించు - గా, కిశ - మా, ఎ	, శ - వా, కేశ	సేవితా - దురిత

మగారి - సరిపమాగరిన - సనిధప	రిసానినప - ధప	, మగ - శీమపద. స.
వివాళ - నినువి నాగతిని - గననుర	ధరాస్థలిని - దొర	, విను - రాజధర. శ్రీ.
స. పా, ద - మప - నిని దధ పప మమ గరి	సా, - దా, స	, - రీ, మామ. పా.
పా, ప - వి ఇ - ఇఇ ఇఇ ఇఇ ఇ ఇ సలి	తా, - ప, ర	, - లి, మేళ. పా.
స. పా, మా, - నీ, - దా, ప - ధరి	సా, - నీ, దా	, పామాగ - రిమ. పా.
ఈ, తా, - కై, - లా, స - గిరి	తా, - వి, శ్లే	, తాపాహి - సమ. పా.
స రిమ - రిమప - మపద-పధన-ప దస రి	మగరి - సనిధ - పని	ధ స-పమగరి-రిమ. పా.
సుగుణ-ధ రణ-భరణ - నిపుణ - భవభయ	హరణ - చరణ - నుత	గుణ-విత రణ-చణ. పా.
స. పా, - పమ గ రి మపా, - రిమస రి మ	సా, - ధ పధపమ	పా, - నిద నిపధ
పా, - పభయమునుపా, - అదరుమును	సా, - యమనితప	సా, - దభజనమ
పా, నిదపదసపా, - ధ రి స నిద	సా, - గరిన నిద	సా, - పద సరిమ. పా.
పా, రగతిసురపా, - లముఖశిత	సా, - భినలుపరె	సా, - వసనరిత. పా.
స. నీ, దా, పా, మాప - మాపమ	నీ, దా, మా	, పా ధ - మపధన
సా, లా, రా, పేల - తా ల వి	సా, లా, చి	, దూతి - వి ల నిత
నీ, దా, - గా, రీ స - సరి ధరి	నీ, దా, - మా	, గ రిస - రి మ పధ
సా, లా, మాం పాహి - శ్రితపరి	సా, లా, - స	, మ్మితిర - ప్రణమిత

నీ, దా - మా, దా - మగరి - న
భూ, పాల - గో, పాల వినుత - హ
రీ, - ననిద - గా రి ననిద - ష ద న రి
రా, - కటర - కోర్కెలిడర - కలుషహ
క్రీ, నరి గరి రిగ - న రి ధ రి
శ్రీ, కరశుభకర - పురవార
రీ, రి గ పా, - రి గపా - రిగ
శ్రీ, త్ర్యక్షప్ర, - త్ర్యక్షి - షీత
నీ, ద - గా, రి - పా, మ - గ రి న ని
హా, ర - ధీ, ర - హో, ర - భవభయ
నిరి-నమ-రిష-మధ-షని-ధ - న-నిరి-ధరి
సుర-వ ర-నుత-నగ-ధర-హిత-గిరి-కృత

శ్రీ:- కరశుభకర - పురహర

$$\delta, \delta \times \text{ਜਾਂ}, - \delta \times \text{ਜਾਂ} - \epsilon \times$$

శ్రీ, త్రిక్షప్ర, - త్రిక్షప్ర - క్షప్

నీ, ద - గా, రి - వా, మ - గ రిస ని

హా, ర - ధీ, ర - ఘో, ర - భవభయ

నిరి-నమ-రిష-మధ-పని-ధ స-నిరి-ధరి

సూర-వ ర-నుత-నగ-ధర-హిత-గిరి-కృత

మా, ది పా, - మ

రా, దొరా, - ప

మా, - క ర నా - ౨

రా, - 'యునురా - జ

२१ - ११ २४

ਜਾਂ, - , ਮਿਲੇ

సా, నీ ద - మా

ద, టైజి - X

విదా - ధ పాఠము

హారా - హారావిర

ॐ, - वा, नः

१, - २, ३

ਭਾ. - ੧ ਭਾ. - ੨

రా, - శ్చరా, - ప

దమూ-గరిస-రిమ. పా.

५ रा-नखर-ब्र. पा.

మా - పదనా - ౦ X

మా - పరిసా . యశ

పాద - మక్షధ న

దక్ష - శిష్యుడు

- మగా - కడినా

- నరా - గదరా

సరిసా - రిమ. పా.

1 - బసదా-శి వ. పా.

36 రాగమాల-అదితాశము.

సా, నీ, దద - సనిదమద - దని స	సాని దదమ - గమ	ధ - గ గమ-గమదని.
సా, మీ, గల - అవ స 00 - తశము	నాలమిథద - లె	ద - పైమ-వలలద.
దా, దాద - దనిసా - నిద ప - గపదని	ద నిద - పద ప - గప	గ రిరి స - రి గపద.
నీ, మీది - పలల . టలను - జల్లగ	హలల-మలయ-మల	మలమస - పలదెద.
సరిసదా, దధ - పమ సా, మ - పధ	సా, - సరిస - సగ	రిసదా, - పపద
సతిమిశ్రీ, వళి - ఇ ఇకు, త - వల	సా, - నెపి - రితి	ఇతికు, - జ గతి
హమగ పధ స - సరి గ - రిరిన ని దపద	రి, న నిధ - పా	ని - దధప - మగపద.
క అ అమలది - శల తు) - వలర్గముదీపిసు	ఖా, ఖోబధి - దే	ల్పు-వలర-లె వరిక.
పాపపప - పదనీ - దా - పమగ గ	గారి-సరిగారి-రి గమా	గ - గరిగరి - రి రిస
నేరనటులు - నితికు - పూర - కుడేసన్	నేపి-రితి కుతి-తోబ ల	బ - దీతితి - భువిని
రీ మపాధ - సానిధాప - పధ స రి	గారి-సనిదధపా-దా	ప - పామగరిపరిగసా,
వారి నీ రి - వే పహోప - సమ రము	ఖారి-నలలలతా-యూ	శే-స ర్వేపపపపపా,
సారిగాప పాపధాప - ధప గా	గపగ - పధప - పా	గ పాగ - సాసస
పారవశ్య బుద్ధి దాన - చణభూ	పలల - పలల - నే	మమేలు - కోబర
పాధ సారిగా రి రిస - ధ సన సా	రిసద - సదమ - పమ	గ-గరిన-రిగమధ. సానీ.
తేరరావభోగితిత - శియసనా	నెపిర - మెపిర - మె	ర-కలదు-రలలర. సామి

అదితాశము.

౧ పాపపపప - మపమ - గగమ - రీ గమ
 సాదరమతి - బ్రాబవ - వధయ - తోషిత
 దాస - నీ స - దాని - దాప - రీ గమప
 శాద - యాని - ధే ర - మే శ - లాబకై
 గామపాని - నీన్నిపా - పవనిసా
 నాదుకోర్కె - కీర్త వే - పరమధ
 రీగమపదని - స స రి - రిసనిపా - పని
 సలదరంబు - సెయ - మెరయే - పసి
 ౩ గామపపప - నీ ప - సానిప - ని స
 ఎన్నిగతుల - నిన్నె - వేడితిర - తుద
 గామ - దాద - నీద - దాప - ద నిసరి
 కన్న - తండ్రి - గావ - రార - యికనిగ
 రీ మపాని - మాప నీ ని - సససా
 ఇన్నపాప - మే ఘవాహ - నుత నీ
 పాప - నీ స - రీ స - స ని ప - మపని స
 చిన్ని - మోము - జూపి - బోబిప్తు - కరుణాను

పదపసా, - పప
 శంకరా, - భర
 ధా, పా, - రీ గ
 శా, నా, - మస
 కీ, - " సా
 న్యా, - " నీ
 సరి స - నిసని - పని
 సలట - నుండి - నిగ
 రీ, సనిప - పమ
 కే, దలరి - జుడి
 సరి స దాప - పమ
 కలన్నదాయ - గల
 నీ సరిస - సా
 చెంతజేరి - వే
 రీ, (సని)పా, - పని
 క్రీ, శా, - భగ

మ - గగమ - రీగమప
 ణ - నిపుణ - శ్రీగిగి
 మప నుప - గా, మరిస
 వి ని వి ని - వే, ఎమి
 " - నిసనిధపమ
 " - తలరమణల
 ప - మపమ. గమపని. సానీ.
 న్నె - వెడు - చుండగ. సామీ
 గ రీ - స గారిస
 పెదో - కృపాకర
 ప - గా మ - రీ గ రిస
 మ్య - మొందు - గలలస
 రి - సనిద - మపనిస
 యు - చుండు - సురటిగ
 పాపమ - రి మపని. సానీ.
 పత్క - వి - పో - పవక. సామీ.

ఉపన్యాసమంజరి.

పద్యగద్యాత్మకము 170 పుటలు.

మొదటి భాగము	...	0-9-0
రెండవ భాగము	...	0-9-0
రెండుభాగములు కలిపి పత్రి		1-0-0

— శ్రీకాభిప్రాయములు —

అభినవసరస్వతి, బానపాడు, 1-12-13.

... ఇప్పుడు సాహిత్యపాత్రికామిక సంఘముల సంస్కరణమును బూని యీ గ్రంథమును బ్రకటించినట్లు కనబడుచున్నది. ఇందు దేశోద్ధారకులు, కవులు, పత్రికాధిపతులు, ఉపన్యాసకులు, చిత్రలేఖకులు, గానము, వాద్యము, అంధ్రభాష, విద్యాగ్ధులు, వ్యాయామము, వ్యాసశేఖనము (కాంసాజివక్త) మొదలగు నిరుపది విషయములు చక్కగా జర్పింపఁబడినవి. ఇందు కవిజనవిద్యార్థిజనసంస్కరణములు మిక్కిలి ముఖ్యములని మాయభిప్రాయము. వీరు లోకమును బ్రమాణముగను, హేతుబద్ధమునను నూతనము జేకొని దీనిని స్వతంత్రముగ లక్ష్యగ్రంథముగ రచియించిరి ఇట్టి కార్యము ప్రకృతకాలపుఁ గవులందఱువార్యముగనే యున్నది. ఇది వచనగ్రంథమే యైనను లక్ష్యభిప్రాయముగ భాగములును వినాదాంశములును పద్యములుగఁగూడ వ్రాయఁబడినవి. ...

శశిలేక, చన్నపట్ణాము, 8-8-14.

ఇందు దేశోద్ధారకులు...లోనగు నిరుపది విషయములు చక్కగా జర్పింపఁబడినవి. ప్రతివిషయమునందును నవీనమార్గము లనేకములుగఁ జూపఁబడినవి. ... శైలి మృదుమధురమై, హేతువాదభరితమై చదివినకొలఁదిని ఆమనవలయు ననిపించును. ఇంతయే! దీనిలోని రెండుపద్యములఁ జరుపుఁడు. అంతను జదివెనకు 'ప్రతి యాంధ్రుడును' దీని జదివి మేలు వడయునుగాక యని కోరుచున్నాము.

ఆంధ్రపత్రిక, బొంబాయి, 12-11-18.

ఈ గ్రంథములో వివిధవిషయములగు నిరుపది విషయములు కలవు. విషయోచితకర్తయు శేర్వనట్లుగ వచనమున సులభశైలితో రచియింపఁబడినది.

—♦ పండితాభిప్రాయములు ♦—

కొప్పరపు సోదర కవులు, శతావధానులు. కొప్పరము, 16-12-18.

మిత్రమా ! మీ యుపన్యాసమంజరి శ్రేణిక బూర్తిగఁ జూడఁ దలస్థపడినది. ... అందలి యెల్లయంశములును లోకోపకారకము లనుటలో సంశయము లేదు. ... సర్వ విధముల మీకృతి స్తుతిపాత్రమనియే మా యభిప్రాయము.

గీ. తగును విద్యాగ్రులకు నుపా ♦ ధ్యాయులకును
జగునఁ జదివింప, నామోద ♦ మెవ గ్రహింప
మీ యుపన్యాసమంజరి ♦ మృగులతావి
భాసితం జాట నో భగ ♦ వత్కవీశ !

తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవులు.

అయ్యా ! తాము పంపిన ఉపన్యాసమంజరి 1-2 భాగములలోని పలువిషయములు యథావకాశముగ స్థానిక వ్యాయముగఁ జదివి చర్చించి చూచితిమి. చాలభాగము దీని నుండు సంగతులు సంస్కృతమునఁ గలవియైనను ఆంగ్లమున నూతనము లనుటకు సందియము లేదు. ... మీప్రయత్న మితరులకు యెఱుఁగులో మాగ్ధప్రదర్శకమని నొక్కివక్కాణించుచున్నారము.

మత్తరాజు సుబ్బరావుపంతులుగారు, ఎం. యే. బందరు, 17-11-18.

ఆర్యా ! తమ రంపిన యుపన్యాసమంజరిని సాంతముగాఁ జదివినాడను. ఆ గ్రంథమంతయు సులభమైన సర్వజనులకు గ్రాహ్యమగునట్లుగా వ్రాయఁబడియున్నది. అందుఁ జేర్చఁబడిన యంశము లన్నియు యుక్తియుక్తముగాఁ జర్చింపఁబడియున్నవి. ఆగ్రంథము కాలేజివిద్యార్థులకును, విద్యాధికులకును బహుమతిగా నాకుఁ దోచుచున్నది. మీ యభిప్రాయము లన్నియు సమంజసములై సంఘపురోభివృద్ధికి మార్గదర్శకములుగా నున్నవి.

ఆత్రిని గురుమూర్తిపంతులుగారు, ఓ. యే., యల్. టి.

Dear Sir,

Let me thank you for the copy of the 'Upanyasamanjari' you have kindly sent me. I have gone through the whole book and I find in its pages much valuable and original matter. It is not only

a useful book in the hand of the young man at school, but it suggests new ideas on some important subjects even to the adult.

The essays on 'Students,' 'Physical Culture,' and 'Essay-writig' are of special interest and value to the student population, while the series on 'The Uplifters of a Nation' cannot fail to arrest the attention of the grown up reader and give him much food for thinking.

Hoping that the literate Andhra public appreciate and encourage original works like this,

Let me remain!
Yours very sincerely.

V. G. Kristna Iyengar, M. A., L.L.B. Edin,
Barrister at Law.

Mr. Betapudy Bhagavanta Rao was good enough to send me a copy of his 'Upanyasamanjari' for opinion.

I have just gone through its exceedingly interesting and instructive pages fully and am indeed struck with the force and lucidity of the learned author's style and the breadth of his imagination. The book consists of essays on a variety of subjects and the author by the publication of this book has done incalculable service to Telugu literature of the kind. He is undoubtedly well deserving of public patronage.
